

OS SERVIZOS SOCIAIS NA COMARCA DE ARZÚA

Plan de Acción de Servizos Sociais

REDE DE CONCELLOS
para o benestar

OS SERVIZOS SOCIAIS NA COMARCA DE ARZÚA

Plan de Acción de Servizos Sociais

ÍNDICE

INTRODUCCIÓN.	9
OBXECTIVOS DA DIAGNOSE.	11
ESTRUTURA DA DIAGNOSE.	14
A COMARCA DE ARZÚA.....	16
1. A DINÁMICA DEMOGRÁFICA. ELEMENTOS BÁSICOS E EVOLUCIÓN.	17
1.1 A estrutura da poboación. evolución e proxeccións	17
1.2 O asentamento da poboación. Densidade, dispersión e condicións da vivenda.	23
1.3 Extracto da dinámica demográfica na Comarca de Arzúa.	26
2. O CONTEXTO SOCIOECONÓMICO. ASPECTOS BÁSICOS E EVOLUCIÓN.	28
2.1 Economía, traballo e ensino.	28
2.2 A cohesión social.	31
2.3 Os gastos dos fogares.	37
2.4 Síntese do contexto socioeconómico na Comarca.	39
3. OS SERVIZOS SOCIAIS. SITUACIÓN E EVOLUCIÓN.	40
3.1 As entidades e os equipamentos de benestar na Comarca.	40
A)As Entidades de Servizos Sociais.....	41
B)Os Centros de Servizos Sociais.....	42
3.2 Os Departamentos municipais de Benestar.....	46
A)O financiamento dos Servizos Sociais.....	46
B)Os recursos humanos nos Servizos Sociais municipais.....	50
C)A actividade e os principais programas dos departamentos municipais de benestar. O Servizo de Axuda no Fogar.	52
3.3 Extracto da situación dos servizos sociais na Comarca de Arzúa.....	57
4. CONCLUSIÓNS E RECOMENDACIÓNS.....	62
4.1 As principais conclusións	63
A) A evolución demográfica	63
B) O avellentamento e a soidade.	66
C) As múltiples exclusións.	68
D) Os coidados.	70
E) Os equipos locais de benestar.	72

4.2	As principais recomendacións.	74
A)	A evolución demográfica	74
B)	A soidade e o avellentamento.	79
C)	As múltiples exclusións.	85
D)	Os coidados.	89
E)	Os equipos e a continuidade das políticas de benestar.	92
4.3	Consideracións finais.	95

ÍNDICE DE IMAXES

Imaxe 1. Situación e composición da Comarca de Arzúa.	16
Imaxe 2. Distribución das entidades prestadoras de servizos sociais nos concellos da Comarca de Arzúa.	41
Imaxe 3. Distribución dos centros de servizos sociais nos concellos da Comarca de Arzúa.	43

ÍNDICE DE TÁBOAS

Táboa 1. Evolucións comparadas da poboación Provincia da Coruña - Comarca de Arzúa. 1996, 2007, 2017.	17
Táboa 2. Evolución da poboación dos Concellos da Comarca de Arzúa. 1998, 2007, 2017.	17
Táboa 3. Evolución da idade media na comarca de Arzúa, provincia da Coruña e Galicia. 2002 – 2017	21
Táboa 4. Saldo vexetativo dos concellos da Comarca de Arzúa. 1975 - 2016.	21
Táboa 5. Índice de avellentamento e sobreavellentamento na Comarca de Arzúa, Provincia da Coruña e Galicia. 2017, 2020, 2025 e 2030.	22
Táboa 6. Evolución da densidade poboacional da Comarca de Arzúa por concellos. Habitantes por quilómetro cadrado. 2002 – 2017.	24
Táboa 7. Evolución do PIB por habitante en €. Galicia, Provincia, Comarca de Arzúa e Concellos. 2010 – 2014.	28
Táboa 8. Distribución da poboación por nivel de estudos. Galicia, provincia e Comarca de Arzúa. 2011.	31
Táboa 9. Evolución da Taxa de risco de pobreza ou exclusión social (estratexia Europa 2020). Galicia, provincia e Área Suroriental da Coruña. 2011 – 2016.	32
Táboa 10. Evolución dos Ingresos mensuais dos fogares e dos Ingresos por persoa. Galicia, provincia e Área Suroriental da Coruña. 2011 – 2016.	33
Táboa 11. Evolución da Renda dispoñible bruta por habitante. Galicia, Provincia, Comarca de Arzúa e Concellos. 2010 – 2015.	34
Táboa 12. Evolución da estrutura de ingresos dos fogares, en porcentaxe. Galicia e provincia. 2011 – 2016.	35
Táboa 13. Evolución do peso das prestacións sobre a renda dispoñible bruta por habitante. Galicia, Provincia, Comarca de Arzúa e Concellos. 2010 – 2015.	35
Táboa 14. Evolución da mediana de ingresos do fogar atendendo á súa fonte principal (€). Galicia e provincia. 2011 – 2016.	36
Táboa 15. Distribución dos centros de servizos sociais da Comarca de Arzúa segundo o seu ámbito de actuación.	43
Táboa 16. Número de centros de servizos sociais da Comarca de Arzúa segundo a súa tipoloxía e número de prazas totais autorizadas. 2017.	43
Táboa 17. Evolución ratio de cobertura nos centros de atención ás persoas maiores 2005 – 2017.	45
Táboa 18. Orzamento municipal dos Concellos da Comarca de Arzúa para o exercicio 2018, importe do programa de “Servizos Sociais e promoción social” dos orzamentos municipais e % do programa sobre o orzamento municipal.	47
Táboa 19. Achegas realizadas pola Deputación da Coruña ós Concellos da Comarca de Arzúa en concepto de financiamento dos servizos sociais comunitarios. Anos 2016 – 2018.	48
Táboa 20. Achegas realizadas pola Xunta de Galicia ós Concellos da Comarca de Arzúa en concepto de financiamento dos servizos sociais comunitarios. Anos 2016 – 2018.	49
Táboa 21. Número de profesionais segundo ocupación e concello que forman parte dos equipos de servizos sociais na Comarca de Arzúa. 2018.	51
Táboa 22. Número de horas prestadas e usuarios/as atendidos/as segundo a modalidade de SAF libre concorrência e dependencia nos Concellos da Comarca de Arzúa. 2018.	53
Táboa 23. Ratio de cobertura do servizo de SAF segundo as modalidades de libre concorrência e dependencia nos Concellos da Comarca de Arzúa. 2018.	54
Táboa 24. Número de horas prestadas do SAF libre concorrência nos Concellos da Comarca de Arzúa. 2016 - 2018.	54
Táboa 25. Evolución no financiamento das horas prestadas do SAF libre concorrência nos Concellos da Comarca de Arzúa. 2016 - 2019.	55
Táboa 26. Tipo de xestión do servizo de axuda no fogar nos Concellos da Comarca de Arzúa en función da súa modalidade e número de persoal encargado da coordinación e da prestación directa do servizo. 2018.	56

ÍNDICE DE GRÁFICOS

Gráfico 1. Pirámide de poboación Comarca de Arzúa, 2017.	18
Gráfico 2. Distribución da poboación por grupos de idade. Comarca de Arzúa. 2017.	19
Gráfico 3. Evolución da pirámide poboacional da Comarca de Arzúa, anos 1998- 2007 e 2017.	19
Gráfico 4. Distribución por tramos de idade nos concellos da Comarca de Arzúa. 2017.	20
Gráfico 5. Evolución do saldo vexetativo da Comarca de Arzúa. 1975 - 2016.	21
Gráfico 6. Saldo migratorio da Comarca de Arzúa. 1998 – 2016	22
Gráfico 7. Pirámide de poboación da Comarca de Arzúa, 2030 en base a proxeccións de poboación.	23
Gráfico 8. Evolución da composición dos fogares da Comarca de Arzúa. 2001-2011.	25
Gráfico 9. Estrutura do tecido empresarial da Comarca de Arzúa por condición xurídica. 2014.	29
Gráfico 10. Evolución da afiliación á Seguridade Social por réximes na Comarca de Arzúa. 2011-2018.	30
Gráfico 11. Evolución do custo mensual das hipotecas activas. Galicia, provincia e Concellos galegos menores de 10.000 habitantes. 2011-2018.	38
Gráfico 12. Finalidade das achegas recibidas polos Concellos da Comarca de Arzúa da administración autonómica e provincial para o financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais. Ano 2018.	50

Introdución.

A Diagnose sobre os servizos sociais na Comarca de Arzúa forma parte da serie de documentos diagnósticos que integran o Plan de Acción de servizos sociais da Deputación da Coruña.

O Plan de Acción de servizos sociais da Deputación da Coruña ten como obxectivo dotar á Deputación dun marco estratéxico para o desenvolvemento das políticas de benestar na provincia en relación cos Concellos menores de 20.000 habitantes e coas entidades sociais do territorio.

Este novo marco susténtase na axeitada interpretación do contexto demográfico e socioeconómico do territorio como elemento fundamental para a construción conxunta dun novo modelo de política pública que dea resposta á evolución das necesidades sociais. É, neste sentido, onde radica a importancia de contar non unicamente con datos fiables e actualizados sobre a realidade na que vimos traballando dende os departamentos de servizos sociais, senón dunha adecuada interpretación dos mesmos que nos leve a deseñar medidas efectivas no camiño cara a construción de sociedades máis xustas e con maior benestar.

Deste xeito, se ben a Diagnose que aquí se presenta é un apartado fundamental no conxunto do Plan de Acción, a incorporación dun sistema de traballo participativo leva a transcender ós meros datos a través da obtención de diferentes interpretacións das súas causas e dos fenómenos que os xeran. Así, se ben as problemáticas sociais se poden definir en termos de políticas públicas como *wicked problems* ou problemas malvados debido ás súas múltiples relacións cruzadas, non é posible o deseño dun Plan de Acción efectivo sen asumir tanto a complexidade das propias situacións sociais como a multiplicidade das visións que os actores da política teñen sobre os mesmos, aspectos estes que serán a base das medidas deseñadas dentro do propio Plan de Acción da Deputación.

Con todo, e aínda que a existencia de matices na interpretación da realidade social é un elemento consubstancial ás propias políticas sociais, existen aspectos cuantificables que evidencian a presenza de situacións definidas comunmente como non desexadas sobre as que é preciso incidir dende os poderes públicos. Así, realidades como o devalo demográfico xeral ou o despoboamento de zonas importantes do territorio, o avellentamento ou a presenza de núcleos salientables de exclusión social constitúen realidades que, conxuntamente con outras, marcan e marcarán a actuación dos departamentos de benestar social a medio prazo.

Dentro deste esquema xeral é onde cobra especial valor a obtención de datos fiables sobre a realidade social e sobre a actividade que están a realizar os departamentos municipais de servizos sociais.

A continuación preséntase a Diagnose sobre a situación dos servizos sociais na Comarca de Arzúa como parte dos traballos de diagnose, do territorio provincial e das comarcas da provincia, a partir dos cales se elabora o Plan de Acción de servizos sociais.

Obxectivos da diagnose.

A Diagnose dos Servizos Sociais da Comarca de Arzúa enmarcarse nos traballos do Plan de Acción de Servizos Sociais da Deputación da Coruña e, como tal, é a ferramenta que utilizará a Deputación para conformar o seu marco de actuación e a súa relación cos Concellos e coas Entidades Sociais en relación ás políticas de benestar.

O **obxectivo da Diagnose do Plan de Acción de Servizos Sociais** é o seguinte:

A Diagnose do Plan de Acción de Servizos Sociais da Deputación da Coruña ten como obxectivo fornecernos de datos oficiais, fiables e contrastados sobre a situación demográfica e socioeconómica do territorio, así como sobre a actuación que as administracións locais están a levar a cabo en relación ás políticas de benestar. Esta recompilación de información será unha parte fundamental sobre a que deseñar o conxunto de medidas que conformen o Plan de Acción, así como a liña de base sobre a cal realizar o seguimento posterior da súa efectividade no marco dun novo modelo de relación entre administracións e entes sociais no seu traballo de procura na mellora da autonomía das persoas.

Para facer fronte a este obxectivo xeral, a Diagnose do Plan de Acción de Servizos Sociais realizou as seguintes tarefas:

- Análise de fontes estatísticas oficiais galegas e estatais.
- Análise documental de publicacións oficiais e de recoñecido prestixio.
- Análise da normativa e dos actos administrativos propios da Deputación e dos Concellos relacionados coas políticas de benestar.
- Análise do Rexistro Unificado de Entidades Prestadoras de Servizos Sociais da Xunta de Galicia.
- Análise do Sistema de Información de Usuarios dos Servizos Sociais (SIUSS)
- Recompilación de información cuantitativa municipal relacionada coa dotación de recursos dos departamentos de benestar.
- Outras.

Un dos elementos máis importantes do Plan de Acción e da Diagnose como unha das súas partes centrais, é o conxunto de valores sobre os que se sustenta e que, polo tanto, serán os que guíen o seu desenvolvemento. Estes valores, dun xeito coherente coa Lei 13/2008 de Servizos Sociais de Galicia, aterran o marco normativo vixente á actuación da Deputación da Coruña dentro da súa misión global de apoiar ós Concellos, con especial atención ós de menos de 20.000 habitantes, de modo que supoñen non só a nosa interpretación da lexislación senón os principios que a Deputación

Ile traslada a tódalas actuacións e ós modelos de relación enmarcados dentro do propio Plan de Acción.

Os valores do Plan de Acción de Servizos Sociais da Deputación da Coruña son os seguintes:

- **Compromiso.** O Plan de Acción de Servizos Sociais supón o compromiso da institución coa cidadanía e cos equipos dos Concellos á hora de responder ás demandas sociais e prestar servizos de calidade que promovan e melloren a autonomía das persoas.
- **Solidariedade.** O Plan de Acción define un marco de relación estable entre a Deputación e os Concellos que garante a sustentabilidade dos servizos sociais comunitarios a través da dotación de recursos e de ferramentas compartidas, poñendo a primeira pedra para a creación da Rede de Concellos para o Benestar. A través do valor da solidariedade garántese que a Rede de servizos sociais comunitarios estea ó alcance de toda a cidadanía da provincia, eliminando as fendas territoriais e promovendo o acceso universal.
- **Integración.** O Plan de Acción contén a creación dun modelo de apoio institucional e técnico que a Deputación da Coruña poñerá a disposición dos Concellos. Este modelo garantizará que a asistencia técnica da Deputación chegue a tódolos equipos municipais dando unidade ás intervencións dentro da necesaria adaptación ás realidades locais.
- **Participación.** O Plan de Acción constrúese sobre a base da participación das persoas profesionais dos servizos sociais tanto nos Concellos como nas Entidades Sociais, e mantén ese espírito a través da creación de espazos de reflexión conxunto para compartir experiencias e mellorar na prestación de servizos. A participación é un elemento consubstancial á Rede e á mellora continua, ademais de constituír a base para a co-responsabilidade dos membros da Rede e para o seu compromiso.
- **Proximidade.** O Plan de Acción ten como un dos seus alicerces fundamentais o achegamento tanto á realidade social de cada contexto de referencia como o achegamento ás persoas como xeito de fomentar a súa autonomía. A proximidade dos equipos ás persoas e a proximidade do apoio técnico ós equipos son elementos constituíntes do novo modelo de política de benestar e teñen no fomento do traballo relacional o seu máximo expoñente.
- **Liderado público.** O liderado público das políticas de benestar potencia e dálle forza ás iniciativas de coordinación e complementariedade coas entidades do terceiro sector. O liderado público é a garantía de que a cidadanía pode exercer os seus dereitos sociais con independencia das súas posibilidades ou localización territorial. O liderado público da rede de axentes que traballan nas políticas de benestar afianza as súas capacidades, multiplica o efecto das súas intervencións, posibilita a participación da cidadanía e garante a resposta ás necesidades sociais.

- **Intelixencia.** O Plan de Acción comprende no seu seo un importante abano de información sobre a realidade dos servizos prestados polos Concellos e polas entidades sociais no territorio. Estes datos, así como diferentes propostas especificamente deseñadas para mellorar a toma de información e a súa xestión para incrementar a coordinación local e o rendemento dos servizos, serán elementos básicos á hora de planificar o desenvolvemento das actuacións e xerar maior coñecemento sobre as intervencións. O coñecemento e a intelixencia nos servizos sociais son elementos sobre o que pivotará o desenvolvemento da Rede e a adaptación dos servizos á realidade social.
- **Diversidade.** A diversidade é o valor sobre o que se asenta tanto a especificidade comarcal das análises e das actuacións territoriais de proximidade contempladas no Plan de Acción, como o recoñecemento da complexidade social á que ten que dar resposta os servizos sociais locais. Esta crecente diversidade social comporta un esforzo por parte dos equipos técnicos á hora de adaptarse ás diferentes circunstancias e, polo tanto, a necesidade de maior apoio, maiores recursos e mellores ferramentas á hora de deseñar intervencións no territorio.

Ademais, e na liña mencionada de coherencia coa normativa de referencia, o Plan de Acción asume como propios os principios xerais presentes no Art. 4 da Lei 13/2008 de Servizos Sociais de Galicia que son: (I) a universalidade; (II) a prevención; (III) a responsabilidade pública; (IV) a igualdade; (V) a equidade; (VI) a solidariedade; (VII) a atención integral e personalizada; (VIII) a autonomía persoal e vida independente; (IX) a participación; (X) a integración e normalización; (XI) a globalidade; (XII) a descentralización e proximidade; (XIII) a coordinación; (XIV) a economía, eficacia e eficiencia; (XV) a planificación; e (XVI) a avaliación e a calidade.

Estrutura da Diagnose.

A Diagnose dos Servizos Sociais da Comarca de Arzúa, para a consecución dos obxectivos establecidos no punto previo, aséntase sobre a análise, tanto a nivel comarcal como na desagregación para os Concellos que a compoñen (os Concellos de Arzúa, Boimorto, O Pino e Touro) dunha serie de indicadores agrupados atendendo ós seguintes contidos:

- Análise **demográfica**, atendendo á evolución da **estrutura poboacional** e ás proxeccións sobre poboación. Un dos apartados a salientar dentro do estudo das variables demográficas é o asentamento da poboación no territorio, de tal xeito que serán analizadas as dinámicas demográficas a nivel parroquial e o grao de dispersión da poboación na comarca.
- Análise **socioeconómica**. Co obxectivo de estudar o contexto de actuación de carácter socioeconómico, analizaranse elementos como o nivel de renda dos habitantes da comarca, o nivel formativo, a existencia e a evolución do desemprego, ou a conformación dos ingresos dos fogares.
- Análise da **actividade e dos recursos** dos departamentos de benestar social. Dentro deste apartado, estudaranse os principais indicadores relacionados coa actividade dos servizos sociais, a composición dos diferentes departamentos municipais ou as entidades que conforman o Terceiro Sector de Acción Social na comarca e nos seus diferentes Concellos así como os equipamentos e recursos dispoñibles en materia de servizos sociais na zona.
- Finalmente, achegaranse as **conclusións e recomendacións** da análise cuantitativa realizada, que conformarán o contexto para a definición dos principais eixos estratéxicos do Plan de Acción e que, de xeito coherente cos deseños a nivel provincial, serán aterrados á realidade específica da Comarca e dos Concellos.

As principais fontes de información utilizadas para a elaboración desta Diagnose correspóndense ós Institutos de Estatística tanto galegos (Instituto Galego de Estatística) como estatal (Instituto Nacional de Estadística). Estas fontes son complementadas con diferentes recursos especializados de recoñecido prestixio relacionadas, con informes oficiais procedentes da Deputación da Coruña e dos propios Concellos, así como con datos procedentes da Consellería de Política Social, entre os que salienta o Sistema de Información de Usuarios de Servizos Sociais. Neste último sentido salienta a utilización do Rexistro Unificado de Entidades Prestadoras de Servizos Sociais como fonte oficial sobre a que realizar os estudos das entidades e dos centros que prestan servizos no territorio.

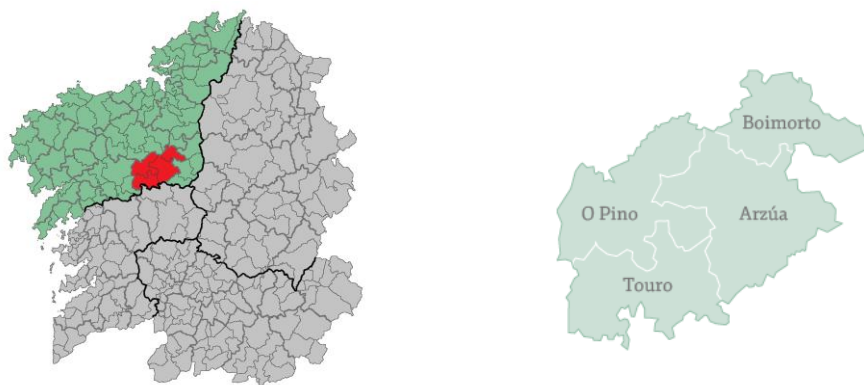
Ademais, é preciso mencionar que serán estudados os orzamentos e os equipos que os Concellos teñen a disposición do público nos seus diferentes departamentos de Servizos Sociais locais, de tal xeito que se conformará unha imaxe tanto do territorio, das condicións da cidadanía e dos recursos

(tanto públicos, sociais como privados) que actúan no territorio dentro das políticas de benestar, completando así unha visión integral da política.

A comarca de Arzúa.

A Comarca de Arzúa está composta polos Concellos de Arzúa (cabeceira de comarca e de partido xudicial), de Touro, de Boimorto e de O Pino, situándose na zona sur-sureste da Provincia da Coruña en un lugar central de Galicia. Ten unha extensión de 485 qm² e limita coas comarcas de Santiago (ó oeste), de Ordes e Betanzos (ó norte), de Terra de Melide (ó este), así como coa do Deza (ó sur) xa na provincia de Pontevedra.

Imaxe 1. Situación e composición da Comarca de Arzúa.

Fonte: AGADER e Wikipedia.

O territorio ten unha actividade xeral marcada polo sector agrogandeiro e o seu centro correspóndese coa vila de Arzúa como localidade que centraliza a actividade relacionada co sector servizos ou coa administración.

A continuación procederase á análise dos diferentes apartados mencionados, iniciando así a Diagnose sobre os Servizos Sociais na Comarca de Arzúa como paso previo á elaboración do Plan de Acción de servizos sociais.

1. A dinámica demográfica. Elementos básicos e evolución.

Un dos elementos centrais da Diagnose é a análise das principais dinámicas demográficas presentes no territorio co obxectivo de conformar unha imaxe sobre a evolución da poboación que será básica á hora de establecer un proceso de planificación das posibles necesidades e dos recursos a poñer á disposición da cidadanía para garantir os seus dereitos.

Neste sentido, o apartado actual amosa un salientable abano de indicadores demográficos oficiais nos que se verán reflectidas as dinámicas poboacionais a nivel comarcal e a nivel municipal, ás que se lle engadirán as proxeccións oficiais sobre a dinámica demográfica futura, conformando así unha parte do pano de fondo sobre o que actuarán as políticas de benestar, é dicir, as persoas.

1.1A ESTRUCTURA DA POBOACIÓN. EVOLUCIÓN E PROXECCIÓNS

A poboación da Comarca de Arzúa no 2017 elévase a 16.500 habitantes, o que supón o 0,6% da poboación de Galicia e o 1,5% da totalidade da poboación da provincia da Coruña. De tódolos xeitos, tal e como se pode observar na Táboa 1, a comarca vén perdendo poboación nos últimos vinte anos nos que pasa de supoñer case o 1,8% da provincia á porcentaxe actual, 1,5%, como consecuencia da perda de máis de 3.200 habitantes.

Táboa 1. Evolucións comparadas da poboación Provincia da Coruña - Comarca de Arzúa. 1996, 2007, 2017.

Territorio	1998	2007	2017
Provincia da Coruña	1.106.325	1.132.792	1.120.294
Comarca de Arzúa	19.719	18.084	16.500

Fonte: IGE.

Un elemento a salientar é que, se ben a poboación total da provincia da Coruña amosa, en termos xerais, un lixeiro incremento dentro dunha tendencia ó equilibrio, a evolución da Comarca de Arzúa presenta unha caída suave pero constante ó longo do período analizado.

Na seguinte táboa recóllese a evolución dos diferentes Concellos que forman parte da Comarca.

Táboa 2. Evolución da poboación dos Concellos da Comarca de Arzúa. 1998, 2007, 2017.

Territorio	1998	2007	2017
Concello de Arzúa	6.947	6.529	6.123
Concello de Boimorto	2.691	2.370	2.040

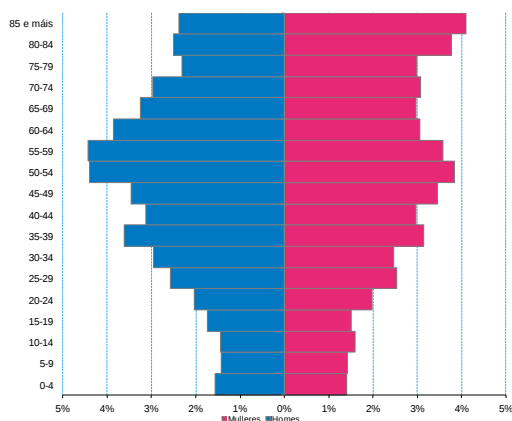
Territorio	1998	2007	2017
Concello de O Pino	5.004	4.832	4.644
Concello de Touro	5.077	4.353	3.693
Total Comarca de Arzúa	19.719	18.084	16.500

Fonte: IGE.

Na táboa pódese observar unha evolución decrecente constante da poboación dos diferentes Concellos, e heteroxénea no seu ritmo xa que, se ben o Concello de O Pino perde no período analizado un 7% da súa poboación, os datos oficiais amosan como o Concello de Touro perde máis do 27% e o de Boimorto un 24%, ficando nun lugar intermedio Arzúa cunha perda do 12% dos seus habitantes. Con todo, a perda é xeneralizada e provoca o descenso a nivel comarcal de máis do 16% da poboación.

Con respecto á estrutura da poboación, a continuación amósase a pirámide coa distribución por idades dos habitantes da comarca de Arzúa. A análise da pirámide de poboación permite tanto o estudo da composición da cidadanía da comarca, como dos perfís actuais que determinarán as necesidades en termos de políticas de benestar a curto prazo.

Gráfico 1. Pirámide de poboación Comarca de Arzúa, 2017.

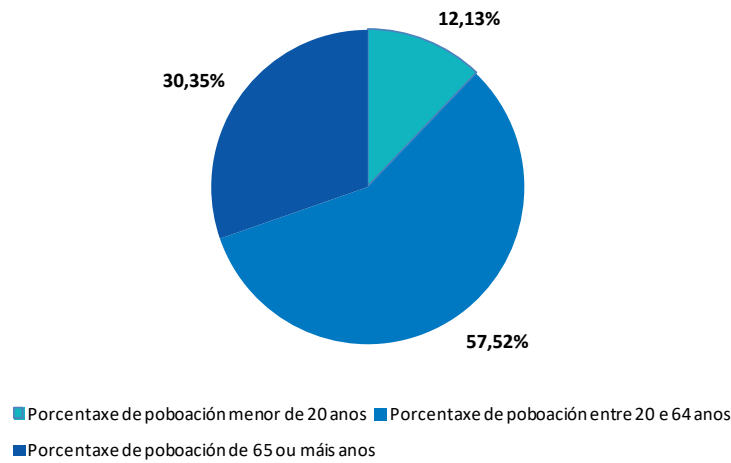

Fonte: IGE.

Como se pode observar graficamente, a estrutura da poboación vén determinada por unha base de limitado tamaño relativa ás cohortes de idade menores de 14 anos, en tanto que a distribución ensánchase nas idades superiores a 50 anos ata chegar ó máximo para as mulleres enmarcadas dentro de 85 e máis anos. Neste sentido, é posible afirmar que se está perante unha pirámide invertida propia de sociedades de evolución demográfica negativa nas que se compaxina o proceso de avellentamento co alongamento da esperanza de vida.

Agrupando a poboación por grandes treitos de idade, é posible obter a seguinte distribución.

Gráfico 2. Distribución da poboación por grupos de idade. Comarca de Arzúa. 2017.

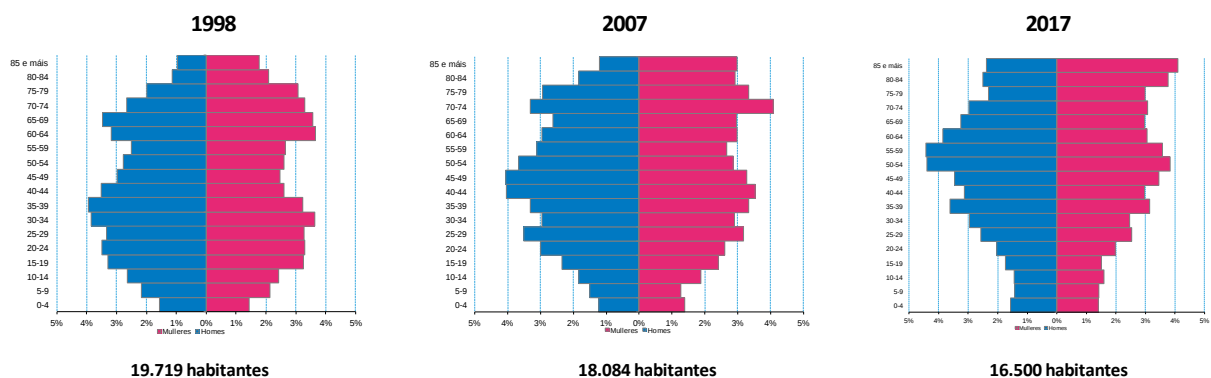

Fonte: IGE.

No gráfico anterior ratifícase a estrutura da poboación observada na pirámide xa que, para o ano 2017, a poboación da comarca agrúpase maioritariamente en torno ós grupos de idade correspondentes ás persoas maiores de 20 anos, que suman o 88% da poboación. Neste sentido, salienta o peso da poboación maior de 65 anos que suman o 30% da poboación.

A fotografía da distribución actual da poboación na comarca é resultado da evolución observada ó longo dos últimos anos nos que, como foi indicado, se produce un proceso de devalo demográfico constante. Este proceso, como se pode observar na evolución das estruturas poboacionais do gráfico 3, comporta unha constante redución da base das pirámides, que está composta polas persoas de menor idade, en tanto que se acompaña dun progresivo incremento da parte superior da pirámide, composta polas persoas de maior idade.

Gráfico 3. Evolución da pirámide poboacional da Comarca de Arzúa, anos 1998- 2007 e 2017.

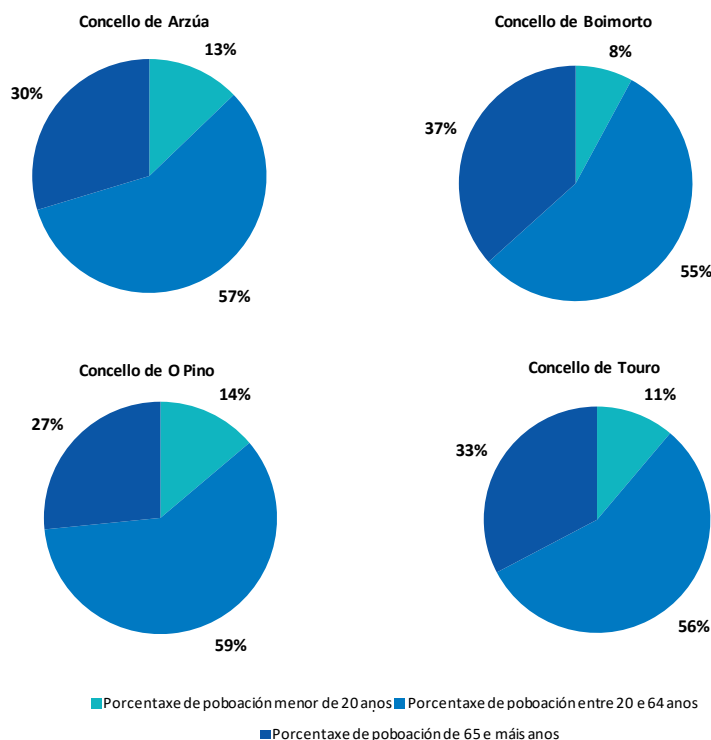
Fonte: IGE.

As imaxes da evolución da pirámide de poboación da comarca, como se poden observar, permiten identificar graficamente o proceso que se vén comentando. É dicir, un progresivo avellentamento da

poboación conxuntado cun progresivo incremento da esperanza de vida, á vez que a base da pirámide diminúe e estabilízase en porcentaxes limitadas.

Esta estrutura demográfica comarcal trasládase á realidade municipal que presenta, por grandes grupos de idade, a seguinte distribución.

Gráfico 4. Distribución por tramos de idade nos concellos da Comarca de Arzúa. 2017.

Fonte: IGE.

Deste xeito, e como amosan os gráficos, en tanto o grupo de menor idade se sitúa en porcentaxes entre o 13,8% de Boimorto e o 7,8% de O Pino, o grupo de maior idade, de máis de 65 anos, non baixa do 26,5% do Concello de O Pino, en tanto que Boimorto amosa unha cifra achegada ó 37% da súa poboación.

Esta distribución municipal amosa que a tendencia observada na comarca non se ve modificada pola presenza de tendencias demográficas que puideran responder a características locais relacionadas cunha dinámica poboacional diferente, de tal xeito que se pode afirmar que tanto o contexto demográfico comarcal como o local son estables e homoxéneos.

Neste sentido, un elemento que achega información sobre a evolución da poboación e, máis concretamente sobre o proceso de avellentamento, é a idade media das persoas que habitan a comarca en comparación cos da provincia e do conxunto de Galicia.

Táboa 3. Evolución da idade media na comarca de Arzúa, provincia da Coruña e Galicia. 2002 – 2017

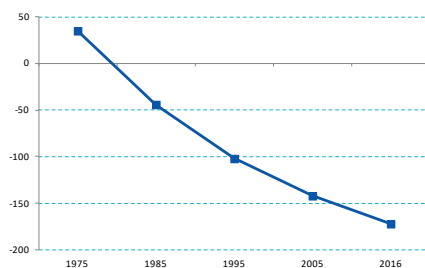
Territorio	2002	2007	2017
Galicia	42,89	44,22	46,76
Provincia da Coruña	42,49	43,87	46,46
Comarca de Arzúa	45,63	47,83	50,79

Fonte: IGE.

A evolución xeral da idade media dos galegos é crecente, aínda que este proceso vese acentuado nos últimos 10 anos. Con todo, a comarca de Arzúa amosa uns datos superiores ós promedios provincial e galego, superando en máis de 4 anos a idade media comparada.

Por outro lado, a análise da evolución que veñen experimentando os nacementos e as defuncións no conxunto da comarca presenta unha imaxe nida do proceso de devalo demográfico da Comarca de Arzúa. No seguinte gráfico, pódese observar como o saldo vexetativo na Comarca de Arzúa é negativo dende o ano 1980, e presenta unha tendencia decrecente.

Gráfico 5. Evolución do saldo vexetativo da Comarca de Arzúa. 1975 - 2016.

Fonte: IGE. INE. Movemento natural da poboación.

Os concellos da Comarca de Arzúa presentan todas dinámicas semellantes, non evidenciándose diferenzas salientables entre eles, tendo en conta que os valores absolutos do saldo vexetativo oscilan, para o ano 2016, entre os -23 de O Pino e os -59 do concello de Arzúa.

Se ben a dinámica xeral é parella, a evolución dos concellos presenta matices como o caso do concello de Touro, que dende mediados dos anos oitenta presenta un saldo vexetativo negativo elevado que é sostido ata a actualidade, aspecto este que é máis progresivo no resto de concellos.

Táboa 4. Saldo vexetativo dos concellos da Comarca de Arzúa. 1975 - 2016.

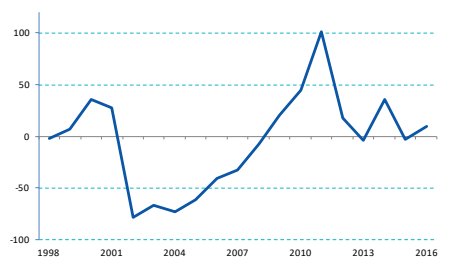
Territorio	1975	1985	1995	2005	2016
Concello de Arzúa	20	-6	-27	-38	-59
Concello de Boimorto	14	-9	-26	-33	-48
Concello de O Pino	-9	1	-18	-38	-23
Concello de Touro	10	-30	-31	-33	-42

Fonte: IGE. INE. Movemento natural da poboación.

Dentro da homoxeneidade que presentan os datos da comarca salienta o concello de O Pino por ser o que presenta os datos máis baixos no número de nacementos, representado unicamente ó 6% dos nacementos da comarca.

Ademais, é preciso mencionar que o devalo demográfico observado na comarca, alén de contar co factor determinante do saldo vexetativo negativo xeral, conta tamén co saldo de carácter migratorio. Neste sentido, tal e como se pode observar no gráfico 6, a tendencia xeral é negativa, salientando o período 2002-2008 no que o saldo amosa cifras negativas acumuladas de 360 persoas que en termos agregados non poden ser absorbidas nos períodos positivos, como é o caso dos anos 2009-2012 onde se presenta un saldo positivo de máis de 180 persoas.

Gráfico 6. Saldo migratorio da Comarca de Arzúa. 1998 – 2016

Fonte: IGE

Deste xeito, o proceso demográfico propio da comarca vese acentuado polo saldo migratorio, que vén caracterizado en liñas xerais por unha salientable saída de habitantes cara a provincia e cara ó resto de Galicia que, se ben é matizada pola entrada de persoas procedentes do Estado e do estranxeiro, non acada a súa equiparación.

Con todo, a análise dos saldos migratorios por treitos de idades amosa que en tanto a emigración externa (a outras comunidades autónomas ou ó estranxeiro) é protagonizada por persoas cuxas idades se comprenden entre os 16 e os 54 anos (concretamente case o 73% no período analizado), no caso da inmigración externa as porcentaxes difiren ó ser o 28% protagonizada por persoas maiores de 55 anos e o 59% por parte de persoas de entre 16 e 54 anos.

É dicir, no cómputo global pódese indicar que a comarca ten un saldo migratorio negativo, en tanto que a poboación local que sae ó resto do Estado e ó estranxeiro ten un perfil de idade menor cá poboación que entra procedente do resto do Estado e do estranxeiro.

Como se puido observar, a estrutura demográfica comarcal caracterízase polo seu devalo e polo seu progresivo avellentamento. Neste sentido, é preciso facer referencia ós índices de avellentamento e sobreavellentamento como os elementos de referencia para a análise destas características demográficas. Así, o índice de avellentamento amosa o número de persoas de 65 ou máis anos por cada 100 menores de 20 anos, en tanto que o índice de sobreavellentamento relaciona as persoas de 85 ou máis anos por cada 100 persoas de 65 ou menos anos.

Táboa 5. Índice de avellentamento e sobreavellentamento na Comarca de Arzúa, Provincia da Coruña e Galicia. 2017, 2020, 2025 e 2030.

Índice	2017	2020	2025	2030
Índice de avellentamento Arzúa	249,89	253,5	270,5	303,9
Índice de avellentamento A Coruña	148,98	156,2	177,2	213,1
Índice de avellentamento Galicia	154,77	162,5	185,1	223,6

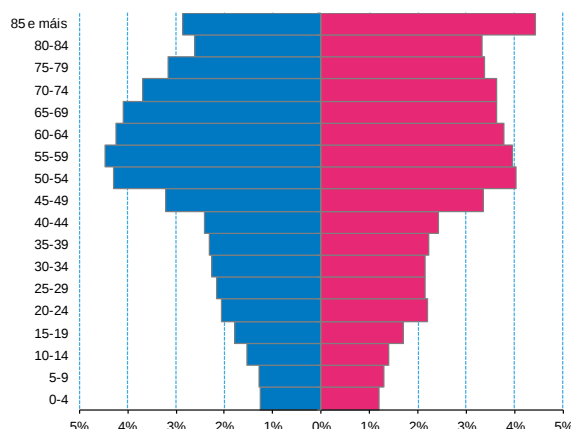
Índice	2017	2020	2025	2030
Índice de sobreavellentamento Arzúa	21,79	22,9	21,6	21
Índice de sobreavellentamento A Coruña	16,35	18,3	17,9	18,3
Índice de sobreavellentamento Galicia	17,48	19,4	18,9	19

Fonte: IGE

Tal e como se visualiza na táboa anterior, os datos oficiais ofrecen a posibilidade de analizar tanto a situación actual dos índices relacionados co avellentamento, como de realizar proxeccións para o futuro. Neste sentido, a situación da comarca de Arzúa amosa un substancial incremento con respecto ós diferentes índices, cunhas proxeccións que inciden nun maior avellentamento e sobreavellentamento da poboación tanto comparado coa situación de Galicia como coa situación da provincia da Coruña, dentro dun contexto no que Galicia se sitúa, conxuntamente co Principado de Asturias e Castela e León, como as comunidades autónomas máis avellentadas do Estado.

Deste xeito, como consecuencia do proceso xa mencionado de avellentamento xeral e de incremento da esperanza de vida, a continuación amósase a proxección da estrutura da poboación propia da Comarca de Arzúa prevista para o 2030.

Gráfico 7. Pirámide de poboación da Comarca de Arzúa, 2030 en base a proxeccións de poboación.

Fonte: IGE

Como se pode comprobar, a estrutura demográfica prevista supón a continuidade da evolución observada ata a actualidade, afondando na mesma e obtendo, sobre unha estimación de 14.424 habitantes, un peso das persoas con máis de 85 anos superior ó 4%, en tanto que o peso xeral das persoas con máis de 65 anos será de case o 35%; cifras pouco comparables coa estimación do peso das persoas con menos de 20 anos sobre o total que se reduciría ó 11%.

1.20 ASENTAMENTO DA POBOACIÓN. DENSIDADE, DISPERSIÓN E CONDICIÓNS DA VIVENDA.

Un dos elementos determinantes para o deseño de políticas de benestar adaptadas á poboación é o seu modelo de asentamento e de ocupación do territorio. Neste sentido, a Comarca de Arzúa

comprende, nos seus catro Concellos, un total de 67 parroquias, 582 entidades singulares de poboación, 197 núcleos de poboación, ademais de 385 entidades diseminadas.

Esta distribución completa un panorama de dispersión da poboación xa que, como se pode comprobar, non se está a definir un territorio no que a poboación se agrupe en torno ás cabeceiras de concello, senón que existen multiplicidade de núcleos diferenciados habitados nos que, como foi analizado no anterior apartado, incide unha evolución demográfica marcada polo avellentamento xeneralizado.

Un elemento que contribúe a verificar a relación entre o a dimensión do territorio e o volume de poboación é a evolución da densidade, definida como o número de habitantes por quilómetro cadrado de superficie da comarca e do Concello. Tal como se pode observar na seguinte táboa, de xeito coherente coa evolución demográfica xa analizada, é posible observar como a tendencia ó despoboamento incide con especial intensidade na comarca a diferenza da estabilidade xeral presente en Galicia e a nivel provincial

Táboa 6. Evolución da densidade poboacional da Comarca de Arzúa por concellos. Habitantes por quilómetro cadrado. 2002 – 2017.

Territorio	2002	2007	2017
Galicia	91,2	92,7	91,6
Provincia de A Coruña	137,9	141	141,1
Comarca de Arzúa	38,7	37	34,4
Concello de Arzúa	42,7	41,4	39,2
Concello de Boimorto	30,6	28,7	24,6
Concello de O Pino	36,9	35,8	35,6
Concello de Touro	41,4	38,3	33,5

Fonte: IGE

Outro dos elementos a ter en conta relativo á dispersión, é a heteroxeneidade no comportamento dos diferentes Concellos. Así, se ben a tendencia xeral é á redución da densidade, esta incide con maior énfase nos Concellos de Touro ou Boimorto, en tanto que no Pino ou en Arzúa a evolución é menos substancial.

A complexidade da ocupación do territorio por parte da poboación en Galicia froito dun modelo de asentamento tradicionalmente espallado en múltiples núcleos e entidades para o aproveitamento do territorio propio da dinámica agraria, ten unha especial incidencia en comarcas de carácter rural como Arzúa. Neste caso, o devalo da poboación, que xera a redución da densidade da poboación, salienta ó observar a evolución demográfica das parroquias.

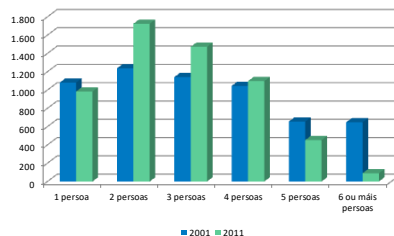
Así, das 67 parroquias da comarca, só 4 gañan poboación entre o ano 2002 e o 2017, entre as que se atopan 3 parroquias do Concello de Arzúa (Santa María e Santiago de Arzúa e Lema), e a parroquia de Arca-Santaia no Concello de O Pino. Dentro destas, salienta porcentualmente o incremento de Arca con máis do 45%, pasando dos 846 habitantes ós 1.228, en tanto que en cifras absolutas a evolución máis fonda é a de Santiago de Arzúa que gañou 351 habitantes.

Pola contra, as restantes 63 parroquias perden poboación, salientando polo seu elevado impacto a perda do 45,6% da poboación en Santa María de Dodro ou do 39,6% en Tronceda, Concello de Arzúa, do 39,2% en Dormeá, no Concello de Boimorto, do 36,1% en Pastor, no Concello de O Pino, ou nas de Turces e Calvos do Concello de Touro, que perden un 37,4% e un 35,2% respectivamente.

Deste xeito, a perda de poboación xeral da comarca afecta de xeito capilarizado a todo o territorio, sendo a evolución positiva de certas parroquias un efecto relacionado, por exemplo, coa concentración da poboación en torno a Arzúa como vila de servizos, pero sen acadar a nivelación do fenómeno global de perda continuada de habitantes.

Dentro da análise do asentamento da poboación no territorio, é preciso facer referencia ós fogares e á súa ocupación en función do número de persoas que habitan neles. A continuación amósase a evolución da composición dos fogares da Comarca de Arzúa que, no período analizado, pasan de 5.805 no 2001 a un total de 5.995 fogares no 2011.

Gráfico 8. Evolución da composición dos fogares da Comarca de Arzúa. 2001-2011.

Fonte: IGE e INE

Como se pode comprobar, a composición dos fogares muda substancialmente no período analizado xa que, se ben se amosa certa estabilidade con respecto ós fogares unipersoais ou con respecto a aqueles ocupados por 4 persoas, no resto das posibilidades obsérvase unha fonda variación. Así, os fogares compostos por 2 e 3 persoas incrementáanse preto dun 40% e dun 30% respectivamente, en tanto que aqueles compostos por 5 persoas diminúen nun 30% e os de 6 ou máis diminúen en máis dun 85%, pasando de ser case 650 a ser 90.

Esta evolución supón unha diminución do tamaño promedio do fogar que, se ben no ano 2001 era de 3,2 para a Comarca de Arzúa, no ano 2011, os datos oficiais para a Área da Coruña Sur-oriental (que comprende as comarcas de Arzúa, Terra de Melide e Ordes e que presentan características semellantes no relativo á evolución demográfica xeral) amosaban un tamaño medio de 2,79 membros, co que isto comporta en termos de modificación de perfís e de necesidades tanto individuais como comunitarias.

Con respecto ás vivendas, e continuando coa análise dos datos oficiais correspondentes á Área da Coruña Sur-oriental, estas son maioritariamente de carácter unifamiliar (no ano 2015 é un 73,6% do total, en tanto o 26,4% restante das vivendas intégranse en edificios con máis dunha vivenda) e a súa superficie supera os 90 m² nun 70% dos casos, salientando que máis do 30% son vivendas de máis de 120 m², o cal é propio das vivendas de carácter unifamiliar mencionadas. Máis do 85% das vivendas

atópase en réxime de propiedade no 2011 (herdada, xa pagada ou pendente de pago de hipotecas), salientando que o 13% das vivendas totais da comarca teñen hipotecas activas.

Un elemento a ter en conta que é consecuencia do modelo de asentamento da poboación, así como do nivel da presenza de servizos públicos, é o relacionado coa mobilidade. Neste sentido, case o 82% das vivendas da Área contan con automóbil para uso persoal.

Con respecto a outro tipo de equipamentos que forman parte da vivenda, salienta a presenza case xeral de forno (o 84%), microondas (o 75%) e, sobre todo, de telefonía, xa que no ano 2015 o 74% das vivendas declaraban ter telefonía fixa e o 90% contaban con telefonía móbil. Neste sentido, tamén salienta a implantación nas vivendas da Área das novas tecnoloxías, xa que tanto na presenza de ordenadores como na de conexión a internet, detéctase unha evolución crecente que para o caso da conexión a internet chega a un 66% das vivendas no 2016 ó medrar un 26% dende o ano 2012. Con todo, estas cifras son un 6% e un 4% menores ás do conxunto da provincia e de Galicia.

Finalmente, para concluír este apartado relacionado coas vivendas, é preciso indicar que no ano 2015 o 57% dos fogares da Área contaban con problemas entre os que se salientan os relacionados coa falta de espazo, illamento acústico e térmico, luz insuficiente, humidades ou podremias en solos ou ventás. Esta porcentaxe elévase dende o 46,6% do ano 2010, de tal xeito que se pode afirmar que a presenza de diferentes problemas nas vivendas da Área increméntase un 7% no período analizado.

1.3 EXTRACTO DA DINÁMICA DEMOGRÁFICA NA COMARCA DE ARZÚA.

Tal e como se puido comprobar ó longo do achegamento realizado tanto á evolución demográfica da Comarca de Arzúa como ó modelo de asentamento de poboación e ás condicións das súas vivendas, o contexto xeral da comarca vén determinado por un salientable devalo demográfico complementado por un acelerado proceso de avellentamento.

Esta dinámica xeral, visualizada a través de datos relativos á evolución global da poboación, á idade media ou ós saldos vexetativos e migratorios, vese trasladada e replicada no modelo de asentamento da poboación no territorio, de tal xeito que a perda de poboación e o avellentamento son realidades nos diferentes núcleos de poboación e nas parroquias, afectando a todo o territorio sen observar a capacidade dun centro local ou comarcal que actúe a xeito de atracción con capacidade para absorber as perdas xerais.

Neste sentido, ó longo do período analizado é posible observar como diferentes parroquias perden porcentaxes superiores ó 30% da súa poboación, elemento que vencellado co avellentamento xeral amosa a realidade mencionada conformada pola perda e avellentamento da poboación capilarizada a todo o territorio. É dicir, a dispersión mantense sobre a base de poboación avellentada, o cal modifica o perfil dos habitantes dos núcleos con respecto a décadas anteriores a raíz do non relevo das xeracións en idade laboral e, polo tanto, xerando necesidades colectivas e individuais substancialmente diferentes relacionadas cos servizos de proximidade necesarios para garantir os dereitos relacionados co benestar, así como un axeitado nivel de calidade de vida.

Ó mesmo tempo, obsérvase unha limitada concentración poboacional en Arzúa entendida como vila de servizos a nivel comarcal que, se ben xera un certo dinamismo poboacional local, non acada unha masa crítica suficiente como para paliar a dinámica comarcal. Neste sentido, a nivel local tamén se xera un novo perfil de habitantes procedentes doutras zonas da comarca con necesidades diferentes relacionadas cos diferentes servizos de benestar que non son cubertas pola familia ou polas relacións comunitarias que continúan a residir nos diferentes núcleos. Nestes casos, representados por parroquias como a de Santaia no Concello de O Pino que suma máis do 45% de poboación nova, pódense presentar casos de ruptura e non xeración de novas relacións comunitarias, co impacto que estes fenómenos poden ter en termos de illamento e soidade.

No relativo ás vivendas da Comarca, estas son maioritariamente vivendas unifamiliares de tamaño medio-grande en réxime de propiedade. As vivendas contan cun equipamento básico lixeiramente inferior ós promedios da provincia e do conxunto de Galicia, aínda que salientan pola elevada presenza de automóbiles propios consecuencia tanto da dispersión como da incidencia dos servizos de transporte público. Neste sentido, tamén é preciso referirse á importante porcentaxe de vivendas que declaran contar con problemas relacionados co illamento ou coa humidade, por exemplo. Finalmente, débese facer fincapé na existencia dunha importante fenda dixital que, se ben se matiza ó longo do tempo, segue a estar presente.

Estas características xerais das vivendas do territorio, conxuntamente co proceso de avellentamento poden xerar dinámicas a medio prazo relacionadas coa necesidade de rehabilitación e mellora das condicións de habitabilidade e accesibilidade básicas para o mantemento da calidade de vida, así como de incremento dos esforzos relacionados coa conectividade dixital para a expansión de servizos relacionados co benestar.

Outro dos elementos que xorden da confluencia de avellentamento e dispersión é o relacionado coa mobilidade, sobre todo tendo en conta a elevada presenza de automóbiles privados nas vivendas da Área. Neste sentido, co obxectivo de incidir no illamento físico no caso dos núcleos dispersos e na recuperación das relacións comunitarias, a mobilidade de persoas e servizos converterase nun aspecto a ter en conta nas políticas de benestar na Comarca.

2. O contexto socioeconómico. Aspectos básicos e evolución.

Tal e como se indicaba con anterioridade, o contexto socioeconómico determina en boa medida as condicións de vida dos habitantes do territorio e, polo tanto, é unha parte fundamental á hora de elaborar unha política de benestar.

Dentro deste apartado, e co obxectivo de contextualizar a situación da cidadanía da comarca, utilizaranse diferentes indicadores relacionados coa evolución da renda, da actividade económica e laboral ou, por exemplo, da cohesión social de tal xeito que se establezan as bases para, de modo complementario coa evolución demográfica xa observada, avanzar nas principais características da sociedade sobre a que deben actuar as medidas do Plan de Acción.

2.1 ECONOMÍA, TRABALLO E ENSINO.

A evolución demográfica da Comarca de Arzúa vai conformando un contexto onde se insiren e actúan outra serie de elementos como pode ser a estrutura produtiva ou a situación laboral. Así, un dos factores máis habituais que permite medir a situación xeral económica dun territorio é a evolución do Produto Interior Bruto por habitante, entendido este como o resultado da actividade produtiva de tódalas unidades de produción residentes na Comarca en relación ó número de habitantes. A continuación amósase unha táboa comparativa cos datos de Galicia, da provincia da Coruña, da Comarca de Arzúa e dos Concellos integrantes.

Táboa 7. Evolución do PIB por habitante en €. Galicia, Provincia, Comarca de Arzúa e Concellos. 2010 – 2014.

Territorio	2010	2012	2014
Galicia	20.574	19.660	20.077
Provincia da Coruña	21.918	21.462	22.055
Comarca de Arzúa	14.645	14.537	14.657

Concello de Arzúa	17.487	17.765	17.298
Concello de Boimorto	15.910	15.453	16.530
Concello de O Pino	13.838	13.271	13.441
Concello de Touro	10.622	10.638	11.024

Fonte: IGE

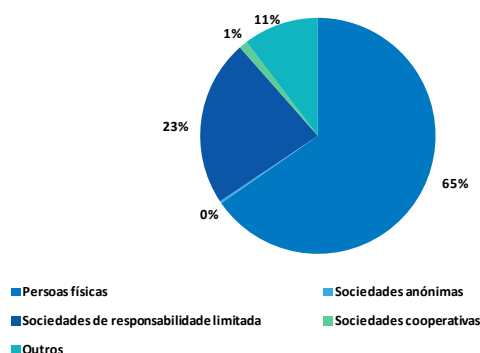
O PIB por habitante observado a nivel comparativo entre Galicia, a provincia e a realidade comarcal, que inclúe as situacións dos diferentes Concellos, amosa a presenza dunha salientable fenda entre a

Comarca e os territorios de referencia. Así, en todo o período o PIB per cápita da Comarca rolda entre o 66% do dato da provincia e o 73% do dato de Galicia.

Estas diferenzas acentúanse ó estudar a realidade municipal onde, se ben o Concello de Arzúa presenta unha situación substancialmente mellor có resto dos Concellos, chegando a acadar no 2012 o 90% do dato galego, o caso máis salientable é o do Concello de Touro que non acada o 55% do dato galego e, en toda a serie, non acada o 50% do dato da Provincia. É dicir, a fenda económica anteriormente referida en termos de PIB per cápita entre o promedio da provincia e os habitantes do Concello de Touro sitúase no ano 2014 en ó redor de 11.000€.

Con respecto ó tecido empresarial da Comarca, no ano 2014 estaba formado por 1.033 empresas distribuídas, segundo a súa forma xurídica, como se recolle no seguinte gráfico.

Gráfico 9. Estrutura do tecido empresarial da Comarca de Arzúa por condición xurídica. 2014.

Fonte: IGE

O gráfico amosa que o 65% das empresas da Comarca son persoas físicas, en tanto que o 23% corresponde ás sociedades limitadas. De entre as figuras restantes salienta a presenza de 12 sociedades cooperativas, se ben en porcentaxe non supera o 1% do total.

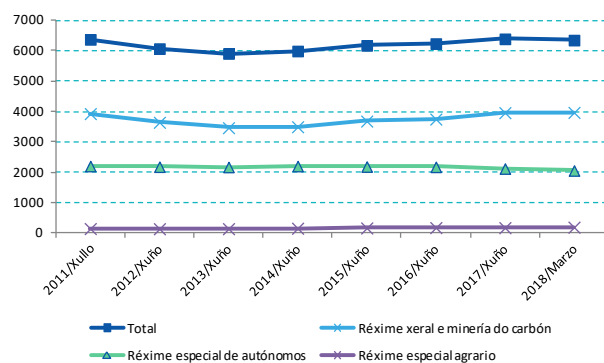
Este tecido empresarial céntrase maioritariamente no sector servizos, que ocupa o 73% das empresas, en tanto que o sector da construción centra a actividade do 18%, e o sector industrial supón o 8% da actividade das empresas da comarca. Así, de xeito resumido é posible afirmar que as empresas da comarca constitúense maioritariamente ó redor da forma xurídica de persoa física e adícanse ós servizos de proximidade, salientando dentro deste sector o comercio e a hostalaría que suman un total de 417 empresas e que superan o 40% do total comarcal.

Outro dos elementos a ter en conta ó estudar a estrutura económica da Comarca de Arzúa é o peso do sector agrario. Neste sentido, no ano 2009 atopábanse activas un total de 2.115 explotacións agrarias que xeraban 2.108 Unidades de Traballo / Ano (UTA)¹ ocupadas maioritariamente por persoas procedentes do núcleo familiar. Con todo, estas cifras son substancialmente menores ás 4.469 UTA xeradas polas 4.671 explotacións activas no ano 1999.

¹ Unha UTA equivale ao traballo que realiza unha persoa a tempo completo ao longo dun ano.

Esta estrutura empresarial e sectorial comarcal correspóndese coa evolución da afiliación á Seguridade Social ó longo dos últimos anos. Así, se ben entre os anos 2011 e 2018 a cifra final de persoas afiliadas á Seguridade Social é semellante consecuencia dunha estabilidade da afiliación ó réxime xeral, o réxime especial de persoas autónomas sofre unha lixeira redución dun 7%, en tanto que as afiliacións ó réxime especial agrario incrementa nun 31% pero en termos absolutos non chega ás 200 persoas.

Gráfico 10. Evolución da afiliación á Seguridade Social por réximes na Comarca de Arzúa. 2011-2018.

Fonte: IGE

Con todo, é salientable o incremento dun 37% no período analizado da afiliación ó réxime especial de empregados do fogar que, a pesar de que non supera ás 130 persoas afiliadas na comarca e, polo tanto, non ten o volume para formar parte da gráfica, é o que máis medra ó longo do tempo.

Esta tendencia xeral á estabilidade da afiliación á seguridade social é compatible coa diminución do desemprego que, entre o ano 2011 e o mes de maio do 2018 baixa nun 38%, pasando das 1.175 persoas desempregadas a un total de 724. Esta baixada vese reflectida tanto no relativo ás mulleres, cuxa cifra baixa nun 33% ata chegar ás 390 mulleres desempregadas en maio de 2018, e nos homes, cuxa baixada é dun 44% ata os 334 homes desempregados.

Un dos elementos máis salientables para o desenvolvemento económico harmónico do territorio é o relacionado coa capacidade formativa. Neste sentido, no ano 2017 a Comarca de Arzúa conta cun total de 8 centros educativos onde se imparten ensinanzas oficiais do réxime xeral² non universitaria, do total de 538 existentes na provincia da Coruña e dos 1.378 actualmente operativos en toda Galicia. Destes 8 centros, 6 son de titularidade pública e 2 son de titularidade privada. No Concello de Arzúa hai 4 centros, dous públicos e dous privados. O Concello de O Pino conta con 2 centros educativos e os Concellos de Boimorto e Touro contan con un cada concello.

Estes centros son utilizados pola poboación da Comarca para cursar diferentes ensinanzas oficiais, obtendo no ano 2011 a seguinte distribución da poboación en función do seu nivel de estudos.

² Dentro das ensinanzas de réxime xeral inclúense as seguintes: Ensinanzas Ordinarias (Educación Infantil, Educación Primaria, Educación Secundaria Obrigatoria, Bacharelato, Ciclos Formativos e Programas de Cualificación Profesional Inicial) e Ensinanzas de Adultos (Nivel I, Nivel II, ESO de adultos, Bacharelato e Ciclos Formativos).

Táboa 8. Distribución da poboación por nivel de estudos. Galicia, provincia e Comarca de Arzúa. 2011.

Territorio	Poboación total	Sen estudos	Menores de 16 anos	Primeiro grao	Segundo grao	Estudos superiores
Galicia	2.759.888	11,4%	12,6%	14,9%	47,3%	13,9%
Provincia da Coruña	1.137.555	11,0%	12,7%	14,2%	46,5%	15,5%
Comarca de Arzúa	17.143	17,1%	9,5%	21,6%	44,6%	7,2%

Fonte: IGE

Como se pode comprobar, a táboa anterior amosa un contexto formativo da cidadanía da Comarca marcado pola existencia de diferenzas substanciais con respecto a Galicia e á Provincia. Así, a porcentaxe de persoas sen estudos (ou que foron menos de 5 anos á escola) é 6 puntos superior á dos territorios de referencia. Esta diferenza matízase no relativo ás persoas menores de 16 anos que estaban a cursar estudos oficiais, en tanto que se incrementa a favor da Comarca en relación ás persoas con primeiro grao de estudos ou estudos primarios (persoas que foron á escola 5 anos ou máis sen completar EXB, ESO ou bacharelato elemental).

Finalmente, as diferenzas volven aparecer ó analizar os chanzos máis elevados da estrutura de estudos xa que, se ben a Comarca presenta algo máis de 2 puntos de diferenza no relativo ás persoas con estudos secundarios, esta diferenza incrementase con respecto ós estudos superiores amosando unhas cifras de titulados que roldan a metade das existentes en Galicia ou na provincia.

Neste sentido, de xeito coherente coa estrutura demográfica previamente analizada, é posible observar como o nivel académico xeral da poboación responde á elevada idade da mesma, de tal xeito que poboacións máis avellentadas contaron con menores posibilidades de acceder ós niveis superiores de ensino público e, polo tanto, engrosan os chanzos máis básicos da distribución.

2.2A COHESIÓN SOCIAL.

Como se vén de analizar, a Comarca de Arzúa presenta, de xeito comparado coa provincia e con Galicia, uns datos económicos que a sitúan dentro dun grupo de comarcas de PIB per cápita intermedias entre as que se atopan comarcas como Bergantiños, Noia, Ortegal, Terra de Melide, Terra de Soneira ou o Xallas

Esta situación, afastada das comarcas xeradoras de renda que son A Coruña ou Santiago (alén do Eume polo caso particular do Concello de As Pontes), conxuntamente co seu tecido empresarial centrado en micro-empresas (persoas físicas) adicadas ó comercio e á hostalaría e cun sector agrario en retroceso e co contexto demográfico xa mencionado, leva a prestar unha especial atención ós diferentes indicadores propios da cohesión social. Neste sentido, salienta o indicador da taxa de risco

de pobreza ou exclusión social (estratexia Europa 2020)³ cuxa evolución se presenta na seguinte táboa.

Táboa 9. Evolución da Taxa de risco de pobreza ou exclusión social (estratexia Europa 2020). Galicia, provincia e Área Suroriental da Coruña. 2011 – 2016.

Territorio	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Galicia	22,05	23,58	22,83	22,11	22,55	20,33
Provincia da Coruña	21,49	21,49	22,27	19,95	19,13	18,04
Área Suroriental	23,18	21,33	19,61	19,21	15,95	14,69

Fonte: IGE

Tal como se observou en diferentes ocasións na análise demográfica, a Comarca de Arzúa forma parte da Área Suroriental da Coruña, conxuntamente coas Comarcas de Ordes e Terra de Melide, sendo comarcas de características semellantes que fan posible o elemento comparativo e, polo tanto, a análise dos indicadores medidos en base á devandita distribución territorial.

A análise da taxa de risco de pobreza ou exclusión social leva a afirmar que case o 15% da poboación da Comarca se atopa en risco. Isto supón case 2.500 persoas (dos 16.500 habitantes da Comarca no 2017) que entran dentro das características do indicador e que, por exemplo, se atopan en situación de carencia material severa ou que contan cunha renda mensual por baixo do limiar de pobreza, situado no 60% da mediana dos ingresos equivalentes de todas as persoas galegas, que suporía 638,68€ mensuais para o caso de acollerse á cifra de limiar do risco de pobreza do conxunto de Galicia ou 669,55€ para o caso de acollerse á cifra do limiar do risco de pobreza para a provincia da Coruña do 2016.

Con todo, a taxa de risco de pobreza evoluciona á baixa dende o 23% do ano 2011, situándose 6 puntos por baixo da taxa galega e 3,5 puntos inferior á taxa da provincia, no ano 2016.

A evolución descendente amosada pola taxa de risco de pobreza é parella á que amosan outros indicadores como é, por exemplo, a taxa de fogares que chegan con dificultade a fin de mes. Así, no ano 2016 esta cifra para a Área sitúase no 43,6% do total, dentro da que se inclúen un 10% que chegan a fin de mes con moita dificultade. Este indicador acada o seu teito no ano 2012 cun 54% de fogares que chegaban a fin de mes con dificultade, seguido do ano 2015 no que esta declaración era realizada polo 51,5% dos fogares.

Con respecto ás cifras de ingresos fixadas estatisticamente para considerar un fogar dentro da categoría de dificultade ou moita dificultade para chegar a fin de mes, para o conxunto de Galicia establécese para o 2016 que a mediana de ingresos ascende a 1.490€ no caso da dificultade e 883€

³ Este indicador define a poboación en risco de pobreza ou exclusión social é aquela que está nalgunha das seguintes situacións: (I) En risco de pobreza: o ingreso por unidade de consumo está por debaixo do 60% da mediana dos ingresos por unidade de consumo; (II) En carencia material severa; e (III) Persoas de 0 a 59 anos que viven en fogares sen ingresos de traballo ou con baixa intensidade de ingresos de traballo, é dicir, onde o número de días que os adultos de 18 a 59 anos dese fogar tiveron ingresos por traballo supón ata o 20% do número total de días que poderían telos durante o ano natural anterior á realización da enquisa

no caso da moita dificultade. Estas cifras son, para o caso da provincia da Coruña, de 1.575€ e 880€ respectivamente.

Neste sentido, é preciso indicar que, se ben o diferencial na taxa de risco de pobreza era beneficioso para a Área xa que as cifras de Galicia e da provincia amosaban datos máis desfavorables, no caso da dificultade para chegar a fin de mes a situación revértese, situándose o dato da Área entre 5 e 11 puntos superior ós datos de Galicia dende o 2011.

Estes datos relaciónanse co nivel de ingresos dos fogares do territorio que para o ano 2016 amosaba un promedio fixado en 2.082€ mensuais para os fogares da Área, cifra intermedia entre os 2.007€ de Galicia e os 2.095€ do total da provincia. Ademais, en termos de ingresos por cada persoa que forman parte do fogar, estímase que esta cifra para a Área, no mesmo 2016, sitúase nos 746€ mensuais, cifra inferior tanto á de Galicia (792€) como á da provincia (834€). A continuación amósase unha táboa coa evolución das cifras mencionadas ó longo dos últimos anos.

Táboa 10. Evolución dos Ingresos mensuais dos fogares e dos Ingresos por persoa. Galicia, provincia e Área Suroriental da Coruña. 2011 – 2016.

Ano	Galicia		Provincia		A Coruña Suroriental	
	Ingreso dos fogares	Ingreso por persoa	Ingreso dos fogares	Ingreso por persoa	Ingreso dos fogares	Ingreso por persoa
2011	1.908€	745€	1.984€	772€	1.690€	643€
2012	1.906€	734€	1.995€	775€	1.769€	671€
2013	1.910€	744€	1.993€	783€	1.875€	658€
2014	1.915€	749€	2.015€	795€	1.992€	704€
2015	1.930€	759€	2.036€	807€	2.027€	720€
2016	2.007€	792€	2.095€	834€	2.082€	746€

Fonte: IGE

Como se pode comprobar, os datos da táboa amosan un panorama onde os ingresos promedios dos fogares e das persoas son crecentes no período analizado, sobre todo dende o ano 2013. Nesta tendencia a Área amosa unha mellor evolución ca dos territorios de referencia, se ben é preciso indicar que o punto de partida é substancialmente menor tanto en ingresos dos fogares como en ingresos das persoas.

Ademais destes datos que amosan a evolución dos Ingresos por persoa e fogar a nivel provincial e de Área para o ano 2016, os datos oficiais ofrecen a posibilidade de afondar na realidade da renda dispoñible bruta por habitante, neste caso para o ano 2015. Este indicador, desagregado a nivel municipal e comarcal, obtense a partir do saldo de rendas primarias sumando as prestacións sociais e as transferencias correntes que son un recurso para os fogares; e restando os impostos sobre a renda, as cotizacións sociais e as transferencias correntes. Polo que é relevante para amosar a situación económica da cidadanía na comarca con respecto ós territorios de referencia.

Táboa 11. Evolución da Renda dispoñible bruta por habitante. Galicia, Provincia, Comarca de Arzúa e Concellos. 2010 – 2015.

Territorio	2010	2012	2015
Galicia	13.661€	13.365€	13.838€
Provincia da Coruña	14.488€	14.247€	14.751€
Comarca de Arzúa	11.511€	11.510€	11.594€

Concello de Arzúa	12.409€	12.553€	12.559€
Concello de Boimorto	10.583€	10.409€	10.825€
Concello de O Pino	12.166€	12.091€	11.737€
Concello de Touro	9.941€	9.847€	10.309€

Fonte: IGE

Os datos oficiais da renda dispoñible por habitante presentan un escenario marcado pola presenza dunha etapa inicial decrecente que se complementa cunha segunda etapa á alza, obtendo, en termos xerais ó longo do período estudado, unha estabilidade xeral que non recupera as cifras máximas de renda acadadas no ano 2008.

En termos territoriais, obsérvase que a renda da Comarca representa en todo o período entre o 78% e o 80% da renda da provincia, e entre o 83% e o 84% da renda de Galicia; de tal xeito que en termos xerais se debe indicar que a cidadanía da Comarca conta cun 16% e cun 22% de renda menos con respecto ó promedio de Galicia e da provincia da Coruña respectivamente.

Con respecto á aterraxe destes datos á realidade municipal, a situación mellora en termos xerais para o Concello de Arzúa, en tanto que para o resto dos Concellos as porcentaxes amosan unha diminución significativa.

Neste sentido, dentro do panorama global de estabilidade e lixeiro incremento en todo o período entendido en termos xerais, na actualidade os habitantes dos diferentes Concellos da Comarca contan cunha renda substancialmente menor cós cidadáns dos territorios de referencia. Así, en Arzúa cóntase co 85% da renda da Provincia e co 91% da de Galicia; en Boimorto cóntase co 73% da renda da Provincia e co 78% da renda galega; no Pino cóntase co 79% da renda da Provincia e co 85% da renda galega; en tanto que finalmente no Concello de Touro cóntase co 69% da renda da Provincia e co 74% da renda galega.

Dentro desta análise é relevante deterse na a procedencia dos ingresos dos fogares. Esta aproximación realízase atendendo ós datos oficiais vixentes que permiten un achegamento territorial á realidade de Galicia e da provincia, e que amosan información sobre as orixes destes ingresos en función do traballo por conta allea, por conta propia, por prestacións ou por rendas e outros ingresos. A continuación amósanse os datos en evolución dende o ano 2011.

Táboa 12. Evolución da estrutura de ingresos dos fogares, en porcentaxe. Galicia e provincia. 2011 – 2016.

Ano	Traballo por conta allea		Traballo por conta propia		Prestacións		Rendas e outros	
	Galicia	A Coruña	Galicia	A Coruña	Galicia	A Coruña	Galicia	A Coruña
2011	52,93	54,62	10,05	9,5	33,86	32,64	3,15	3,25
2012	50,58	52,78	10,16	9,96	36,31	34,28	2,95	2,99
2013	49,87	51,69	10,48	10,74	36,9	34,81	2,75	2,76
2014	50,43	52,14	9,87	9,75	36,87	35	2,82	3,1
2015	50,84	53,26	9,89	8,87	36,35	34,75	2,92	3,12
2016	50,47	51,99	10,49	10,43	36,02	34,31	3,02	3,27

Fonte: IGE

A táboa amosa a evolución da estrutura de ingresos dos fogares onde se observa como ó longo do período as diferentes orixes de ingresos amosan estabilidade. Así, para o caso de Galicia o traballo por conta allea supón ó redor do 50% dos ingresos dos fogares, en tanto que as prestacións supoñen o 36% e o traballo por conta propia non supera o 10,5%. As porcentaxes e a evolución difiren pouco para o caso da provincia, se ben o peso do traballo por conta allea sitúase ó redor do 52% e as prestacións no 34%, en tanto que o traballo por conta propia tampouco supera o 10,5% xa observado para o conxunto de Galicia.

De igual xeito có realizado no estudo da renda dispoñible, é posible analizar o peso das prestacións sobre o total da renda das persoas a nivel municipal e comarcal, para o ano 2015.

Táboa 13. Evolución do peso das prestacións sobre a renda dispoñible bruta por habitante. Galicia, Provincia, Comarca de Arzúa e Concellos. 2010 – 2015⁴.

Territorio	2010	2012	2015
Galicia	29%	32%	32%
Provincia da Coruña	28%	31%	31%
Comarca de Arzúa	31%	33%	34%
Concello de Arzúa	30%	31%	32%
Concello de Boimorto	38%	40%	41%
Concello de O Pino	28%	30%	32%
Concello de Touro	35%	37%	37%

Fonte: IGE

Tal como se pode observar na táboa, a Comarca de Arzúa supera en todo o período analizado o peso que as prestacións sociais teñen sobre o total de renda no conxunto de Galicia e da provincia, sendo

⁴ Esta análise constrúese sobre os datos oficiais procedentes do IGE relacionados coa conta de distribución secundaria da renda, que amosa como se asigna o saldo das rendas primarias dos fogares por medio da redistribución, é dicir, mediante os impostos correntes sobre a renda, o patrimonio, etc., as cotizacións e prestacións sociais en efectivo e as outras transferencias correntes. Nesta conta rexístranse as operacións que para os fogares residentes, constitúen unha redistribución da renda en efectivo, tanto en recursos (prestacións sociais, indemnizacións de seguros non vida, ...) coma en empregos (impostos correntes, cotizacións sociais, primas netas de seguro...). O saldo da conta é a renda dispoñible, que reflicte as operacións correntes e que exclúe, explicitamente, as transferencias de capital, as ganancias e perdas de posesión reais e as consecuencias de sucesos como as catástrofes naturais. Ademais, dentro das prestacións sociais inclúense as prestacións da seguridade social en efectivo, as prestacións doutros sistemas de seguros sociais e as prestacións da asistencia social en efectivo.

preciso indicar que o peso se incrementa dun xeito homoxéneo con respecto ós territorios de referencia.

A nivel municipal os datos evolucionan á alza dun xeito lineal en tódolos Concellos. Así, o incremento no peso das prestacións sobre a renda dispoñible nos Concellos da Comarca oscila entre os 2 e 3 puntos, chegando a acadar un incremento de 4 o Concello de O Pino. Ademais, débese salientar que no Concello de Boimorto o peso das prestacións supera o 41% sobre a renda, cifra á que se achega Touro (se ben co 37%), en tanto que O Pino e Arzúa sitúanse en cifras máis achegadas á de Galicia e da Provincia.

Dentro desta análise, tamén é interesante realizar un achegamento ás cantidades ingresadas atendendo á fonte do ingreso do fogar. Así, como foi observado na táboa 10, na actualidade o ingreso promedio dos fogares rolda os 2.000€ para Galicia, a provincia e a Área da Coruña Suroriental, pero estas cifras poden ser desagregadas atendendo a se o ingreso procede do traballo ou das prestacións como principal fonte. Así, e co obxectivo de afondar na realidade, tomase a mediana de ingresos⁵ como indicador.

Táboa 14. Evolución da mediana de ingresos do fogar atendendo á súa fonte principal (€). Galicia e provincia. 2011 – 2016.

Ano	Ingresos do traballo		Ingresos por prestacións	
	Galicia	A Coruña	Galicia	A Coruña
2011	2.033	2.100	1.212	1.276
2012	2.080	2.143	1.243	1.283
2013	2.057	2.073	1.265	1.334
2014	2.100	2.164	1.282	1.329
2015	2.100	2.190	1.293	1.342
2016	2.150	2.199	1.365	1.400

Fonte: IGE

Na táboa detállase a mediana das contías percibidas polos fogares en función da súa principal fonte de ingresos. Así, e dentro dun contexto xeral de incremento limitado das cantidades, obsérvase que aqueles fogares cuxo ingreso principal procede de prestacións contan cunha cifra que rolda o 60% dos ingresos dos fogares cuxo ingreso principal procede do traballo. Ademais, tamén é se observa unha limitada diferenza tanto en ingresos do traballo como en ingresos procedentes de prestacións favorable á provincia da Coruña.

Estudando as contías relacionadas cos ingresos procedentes do traballo, estas proceden maioritariamente dos salarios ou do traballo por conta allea, como se puido observar na táboa 12. Así, para o ano 2014 o salario bruto anual promedio en Galicia ascendía a 20.195€, sendo preciso diferenciar entre as persoas contratadas con duración indefinida, cuxo salario promedio era de 21.591,5€ e das persoas con contratos de duración determinada, cuxo salario promedio era de

⁵ A mediana dos ingresos é o valor que, ordenando todos os fogares de menor a maior ingreso, deixa unha metade deles por debaixo do dito valor e a outra metade por enriba.

15.229,3€. Esta contía promedio supón un ingreso mensual en termos de salario bruto de 1.552,5€ e, en termos netos, de 1.227,4€.

Con todo, é preciso indicar que para o ano 2014 estímase que un 11,2% dos salarios en Galicia considéranse dentro da categoría de salarios baixos, considerando salario baixo a aquelas persoas que gañan 2/3 ou menos da mediana das ganancias brutas por hora na rexión/país de referencia. Esta cifra é do 11% para a provincia da Coruña.

Os datos recollido na táboa 14 é preciso complementalos coa análise do número de fogares nos que os ingresos por prestacións representan máis do 50% do total de ingresos. Neste sentido, as cifras oficiais de Galicia , para o período 2011 – 2016, amosan un abano de fogares do 42% - 44% que integran este grupo, en tanto que na provincia este abano sitúase no 40% - 42%. Con todo, salienta o número de fogares nos que o ingreso por prestacións supón a totalidade dos ingresos, que para o 2016 se sitúa no 31% en Galicia e no 28% na provincia .

Con respecto á realidade da Área da Coruña Suroriental, na que se integra a Comarca de Arzúa, para o ano 2016 a porcentaxe de fogares nas que os ingresos de prestacións superan o 50% do total é do 45%, en tanto que aqueles fogares nos que o único ingreso procede de prestacións é do 31%. Estas cifras amosan estabilidade dende o ano 2011.

Dentro destas prestacións teñen especial importancia as relacionadas coas pensións de carácter contributivo que, no ano 2017, eran percibidas por 4.991 persoas na Comarca de Arzúa e que tiñan un importe medio de 740,43€. Este importe medio evoluciona á alza dende os 662€ do ano 2011, aínda que se atopa afastado dos 896,24€ do promedio galego ou dos 927,97€ do promedio das pensións contributivas da provincia.

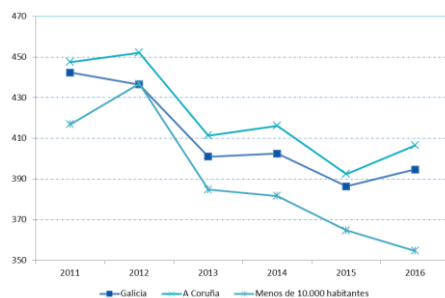
2.3 OS GASTOS DOS FOGARES.

Na análise demográfica realizase un primeiro achegamento á realidade da vivenda no territorio. Este achegamento complétase no actual apartado analizando os principais gastos dos fogares e a súa incidencia sobre os hábitos de vida da poboación o cal, vencellado cos datos expostos sobre a renda e os ingresos estudados no anterior apartado, contribuirá a contextualizar as políticas de benestar.

Tal como se mencionaba na análise demográfica, no ano 2011 na Comarca de Arzúa, máis do 85% das vivendas atopábanse en réxime de propiedade, salientando que o 13% do total de vivendas contaban con hipotecas activas. Esta porcentaxe é substancialmente inferior á realidade da provincia e de Galicia, onde as hipotecas activas no 2011 corresponden ó 25% e ó 23% do total de vivendas respectivamente. Con todo, estes datos poden ser actualizados para o 2016, aínda que non se corresponden á Comarca senón á Área da Coruña Suroriental, pero o escenario reflectido é semellante ó amosar un 13,9% do total de fogares da Área con hipotecas activas, en tanto que as cifras evolucionan á baixa tanto para Galicia como para a provincia, amosando un 18,7% e un 20,3% respectivamente.

Con respecto ó gasto que supón unha hipoteca activa, os datos oficiais amosan as cifras de custo medio para Galicia e para a provincia da Coruña, ofrecendo tamén a posibilidade de estudar o custo medio para os Concellos de menos de 10.000 habitantes, rango no que se inclúen os diferentes Concellos da Comarca de Arzúa. A continuación amósase a evolución do custo medio mensual das hipotecas activas.

Gráfico 11. Evolución do custo mensual das hipotecas activas. Galicia, provincia e Concellos galegos menores de 10.000 habitantes. 2011-2018.

Fonte: IGE

Como se observa no gráfico, a evolución do custo mensual das hipotecas é descendente en todo o período analizado coa excepción da última anualidade, onde o dato para Galicia e para a provincia da Coruña repunta lixeiramente. Con todo, o custo mensual para os Concellos menores de 10.000 habitantes é substancialmente menor, supoñendo no ano 2016 o 90% do custo de Galicia e o 87% do custo da provincia, de tal xeito que a cifra final da serie para estes concellos, que supón 355,8€ mensuais pode representar unha imaxe fiel da contía a afrontar polo 13,9% de vivendas da Área que contan con hipotecas activas mencionadas con anterioridade.

Outro dos elementos que a ter en conta á hora de estudar as condicións socioeconómicas da poboación é o relacionado co aforro que os fogares declaran afrontar en alimentos e reparacións⁶. Así, se ben a porcentaxe de fogares que declara este tipo de aforro en Galicia e na provincia é do 44% e do 42,7% para o ano 2016, na Área da Coruña Suroriental esta porcentaxe elévase ata o 84%.

Ademais, á hora de cuantificar este aforro, os datos oficiais amosan que, en tanto en termos xerais os fogares que aforran en Galicia e na provincia declaran uns aforros promedio de 67€ e 72€ mensuais respectivamente, os fogares da Área da Coruña Suroriental elevan esta cifra ata os 96,6€ mensuais para o ano 2016. Con todo, esta contía é a menor do período 2011 – 2016 para o conxunto de Galicia, diminuindo dende os 107€ do 2011, en tanto que o chan da evolución para a provincia dáse no 2015 con 69€ e o teito é do 2011 con 109,67€ mensuais. A evolución das contías para a Área da Coruña Suroriental ten como teito o 2011 co aforro de 106€ mensuais, declarando no 2014 81,79€.

⁶ O aforro en alimentos defínese como o aforro que tivo lugar ó ser o propio fogar o que os produce u ben llos regalou algún familiar ou amigo e, polo tanto, lle evitou ao fogar a súa compra. Con respecto ó aforro en reparacións, refírese a que algún membro do fogar, familiar ou amigo realizou tarefas tales como pintar, reparar avarías, facer ou montar mobles... que supuxeron para o fogar un aforro de máis de 500 euros. Definicións obtidas do IGE.

2.4 SÍNTESE DO CONTEXTO SOCIOECONÓMICO NA COMARCA.

O estudo do contexto socioeconómico da Comarca, conxuntamente coa análise demográfica realizada con anterioridade, amosan un territorio no que se complementa un salientable devalo demográfico e avellentamento xeneralizado, cunha situación marcada pola limitación das capacidades económicas xerais do territorio, o que xera menores rendas dispoñibles municipais e comarcais cás propias de Galicia e da Provincia.

Esta situación xeral, que se amosa en indicadores como o PIB por habitante, a renda bruta dispoñible ou a evolución dos ingresos dos fogares e das persoas; ten como contrapunto a presenza dunhas cifras relacionadas co risco de exclusión social substancialmente menores con respecto a Galicia e á Provincia. Neste sentido, é posible vencellar este feito co impacto das prestacións na renda dos habitantes da Comarca e nos ingresos dos fogares xa que se observa como en ámbolos dous casos os pesos son máis elevados cós dos territorios de referencia, salientando tamén a presenza dun diferencial a favor da Comarca en relación á porcentaxe de fogares que só conta con ingresos derivados das prestacións. É dicir, unha menor capacidade económica xeral produce maior cohesión social a raíz do elevado peso das transferencias englobadas nas prestacións sociais.

Con todo, entre os indicadores que amosan un contexto marcado pola limitada capacidade económica salientan os relacionados coa presenza de aforros nas economías domésticas derivados da obtención de recursos para afrontar reparacións ou gastos en alimentación alleos á súa obtención no mercado. Así, nestes apartados os datos oficiais amosan unha maior incidencia nos fogares do territorio desta serie de aforros tanto en termos xerais como de xeito cuantificado en unidades monetarias.

Incidindo nesta liña tamén salienta a presenza de fogares que presentan dificultade para chegar a fin de mes, que no 2016 ascendían a máis do 43%, entre os que se atopa un 10% que teñen moita dificultade. Deste xeito obsérvase como é posible relacionar a presenza de transferencias como xeito de evitar a expansión da exclusión como consecuencia de limitada capacidade económica do territorio, pero que non son quen de garantir unha posición económica xeral dos fogares que os afaste das situacións de risco.

Dentro deste contexto xeral é preciso incluír a presenza dun sector empresarial marcado polo limitado tamaño das súas entidades, facendo especial referencia ó elevado peso das persoas físicas. No relativo ós principais sectores económicos, salienta o sector servizos e, máis concretamente, ó comercio e á hostalaría, de tal xeito que o mapa empresarial comarcal caracterízase pola elevada presenza de autónomos/as vencellados á proximidade e á construción. Ademais, é preciso mencionar o devalo xeral do peso do sector agrogandeiro nos últimos 20 anos representado tanto pola redución de explotacións como de UTAS, co efecto que isto supón ó evidenciar a ausencia de sectores que emerxan como substitutos de elevada capilarización social e territorial, tanto máis tendo en conta a elevada incidencia da crise económica sobre o sector da construción.

3. Os servizos sociais. Situación e evolución.

As administracións locais, atendendo á normativa vixente, teñen un rol fundamental dentro do conxunto coordinado de prestacións, programas e equipamentos que son as políticas de benestar, destinadas estas a garantir a igualdade de oportunidades no acceso á calidade de vida e a participación social de toda a poboación.

Neste sentido, dentro do conxunto de servizos integrados dentro do sistema público de servizos sociais, é responsabilidade das administracións locais a xestión dos servizos sociais comunitarios, entendidos como o acceso normalizado ós servizos sociais e primeiro nivel de intervención (Art. 9.1 da Lei 13/2008 de Servizos Sociais de Galicia), sendo, por tanto, a súa función principal a atención ós cidadáns no achegamento e acceso ó sistema de servizos sociais.

A continuación serán analizadas diferentes variables relacionadas tanto coa existencia e localización de entidades (públicas, privadas e sociais) que traballan en materia de benestar na comarca, como coa súa actividade. Así, dentro deste apartado, estudaranse aspectos como os equipamentos e a súa evolución ó longo do tempo, o financiamento das entidades públicas e os seus equipos de traballo, ou os programas máis salientables que estas desenvolven, facendo especial fincapé naqueles servizos locais de elevada capilaridade territorial e de salientable impacto en termos de emprego e de atención ás persoas usuarias, como é o caso do Servizo de Axuda no Fogar.

3.1 AS ENTIDADES E OS EQUIPAMENTOS DE BENESTAR NA COMARCA.

O conxunto de servizos e prestacións que conforman o sistema de servizos sociais necesita contar coas infraestruturas e equipamentos suficientes que permitan unha axeitada prestación dos mesmos, así como un desenvolvemento que responda tanto á realidade da poboación como ás necesidades dos cidadáns de cada territorio.

Neste sentido, é necesario coñecer a rede de axentes sociais, tanto de titularidade pública como privada, que integran na comarca de Arzúa o sistema de servizos sociais, así como identificar e ter unha imaxe clara dos centros e equipamentos que, no eido do benestar social, actúan e traballan no territorio da comarca.

A)As Entidades de Servizos Sociais⁷.

Na Comarca de Arzúa hai domiciliadas 11 entidades prestadoras de servizos sociais.

Das 11 entidades presentes na comarca 4 son de titularidade pública e 7 son de titularidade privada, das cales 3 pertencen a iniciativas de carácter social.

Entidades públicas:

- 1 Concello de Arzúa
- 2 Concello de Boimorto
- 3 Concello de O Pino
- 4 Concello de Touro

Entidades de iniciativa social:

- 5 Asociación de familiares e usuarios do centro residencial de Boimorto - Boimorto
- 6 Asociación de persoas con discapacidade e apoio á integración das comarcas de Arzúa e Terra de Melide (AMARAI) - Arzúa
- 7 Asociación os nosos maiores de Boimorto - Boimorto

Entidades de iniciativa privada:

- 8 Liñares Mato, S.C. - Arzúa
- 9 M. M. L. R. - Boimorto
- 10 O Espertar servizos sociais SL - Boimorto
- 11 Residencia Os Tercios, S.L. - Touro

Imaxe 2. Distribución das entidades prestadoras de servizos sociais nos concellos da Comarca de Arzúa.

Fonte: Elaboración propia a partir de datos RUEPSS.

⁷ Neste apartado recóllense as entidades que están rexistradas no Rexistro Único de Entidades Prestadoras de Servizos Sociais da Xunta de Galicia, na comarca de Arzúa, ata o 30/06/2018.

Tal e como se pode observar no mapa, as entidades están distribuídas territorialmente do seguinte xeito: no Concello de Arzúa hai 3 entidades, o Concello de Boimorto concentra 5, o do Pino 1 e no Concello de Touro hai 2 entidades prestadoras de servizos sociais.

Os principais ámbitos de actuación das entidades presentes na Comarca de Arzúa son as persoas maiores e dependentes así como as persoas con discapacidade, segundo as áreas estratéxicas de actuación que establece o artigo 12.2 do Decreto 254/2011⁸ e que reflicte o Rexistro Único de Entidades Prestadoras de Servizos Sociais dependente da Consellería de Política Social da Xunta de Galicia. Polo que respecta ás entidades de titularidade pública, as administracións locais, estas pola súa función de atención ós cidadáns no seu acceso ós servizos sociais, teñen un ámbito de actuación moi amplo e que abarca tódalas áreas.

B) Os Centros de Servizos Sociais⁹.

Nos concellos da Comarca de Arzúa hai un total de 13 centros de servizos sociais, 7 de titularidade pública, 4 corresponden á iniciativa social e 2 son centros de titularidade privada.

Centos públicos:

- 1 Centro de día para persoas maiores de Boimorto - Boimorto
- 2 Centro social do Concello de Boimorto - Boimorto
- 3 Escola infantil de Arzúa - Arzúa
- 4 Escola infantil do Pino – O Pino
- 5 Miniresidencia para persoas maiores de Boimorto - Boimorto
- 6 Punto de atención á infancia de Boimorto - Boimorto
- 7 Punto de atención á infancia de Touro – Touro

Centos de iniciativa social:

- 8 Apartamentos tutelados Arzúa - Arzúa
- 9 Centro de día de Boimorto - Boimorto
- 10 Centro ocupacional de Boimorto - Boimorto
- 11 Residencia San José de Arzúa – Arzúa

Centos de iniciativa privada:

- 12 Residencia Nosa Señora da Magdalena - Boimorto
- 13 Residencia Os Tercios – Touro

⁸ Decreto 254/2011, do 23 de decembro, polo que se regula o réxime de rexistro, autorización, acreditación e a inspección dos servizos sociais de Galicia (DOG nº 14, do 20 de xaneiro de 2012).

⁹ Neste apartado recóllense os centros que están rexistrados no Rexistro Único de Entidades Prestadoras de Servizos Sociais da Xunta de Galicia, na comarca de Arzúa, ata o 30/06/2018.

Imaxe 3. Distribución dos centros de servizos sociais nos concellos da Comarca de Arzúa.

Fonte: Elaboración propia a partir de datos RUEPSS.

O Concello de Arzúa conta con 3 centros, o de Boimorto con 7 centros de servizos sociais, no Pino hai 1 centro e no Concello de Touro atópanse 2 dos centros da Comarca.

Táboa 15. Distribución dos centros de servizos sociais da Comarca de Arzúa segundo o seu ámbito de actuación.

Ámbito de actuación	Centros		
	Titularidade pública	Titularidade privada	
		Iniciativa social	Iniciativa privada
Comunidade	1		
Dependencia		1	
Discapacidade		2	
Infancia	4		
Maiores	2	1	2

Fonte: Elaboración propia a partir de datos RUEPSS.

A táboa 15 amosa que a atención ás persoas maiores, como ámbito de actuación, é a que conta cun número maior de centros cun total de 5 na Comarca. A atención á infancia conta con 4 centros e a atención as persoas con discapacidade ten 2 centros na Comarca. Para a atención ás persoas dependentes na Comarca hai un centro.

Os centros da Comarca de Arzúa distribúense segundo a súa tipoloxía da seguinte forma:

Táboa 16. Número de centros de servizos sociais da Comarca de Arzúa segundo a súa tipoloxía e número de prazas totais autorizadas.2017.

Tipo de centros	Ámbito de actuación	Número	Titularidade	Concello no que se localiza	Total prazas autorizadas
Centro de día	Discapacidade	1	Social	Boimorto	19
	Maiores	1	Pública	Boimorto	30
Centro ocupacional	Discapacidade	1	Social	Boimorto	23
Centro social	Comunidade	1	Público	Boimorto	-
Escola infantil	Infancia	2	Pública	Arzúa	41
				O Pino	41
Punto de atención á infancia	Infancia	2	Pública	Boimorto	20
				Touro	20
Residencia	Maiores	1	Pública	Boimorto	29

Tipo de centros	Ámbito de actuación	Número	Titularidade	Concello no que se localiza	Total prazas autorizadas
	Dependencia	1	Social	Arzúa	68
		2	Privada	Boimorto	50
				Touro	52
Vivenda/piso tutelado	Maiores	1	Social	Arzúa	34

Fonte: Elaboración propia a partir de datos RUEPSS.

Para a atención á dependencia a Comarca conta con 3 centros, un de iniciativa social localizado no Concello de Arzúa que conta con 68 prazas autorizadas, e dos de iniciativa privada, un no Concello de Boimorto, con 50 prazas, e outro en Touro con 52 prazas autorizadas. A atención a dependencia de carácter residencial conta na Comarca cun total de 170 prazas autorizadas.

A atención as persoas maiores préstase no centro de día, con 30 prazas, na residencia, con 29 prazas, de titularidade municipal de Boimorto e nos apartamentos tutelados de Arzúa, con 34 prazas, estes de titularidade privada e iniciativa social. A atención ás persoas maiores na Comarca de Arzúa conta con 63 prazas de carácter residencial e 30 prazas non residenciais .

Os centros de atención á infancia contan con 122 prazas autorizadas repartidas nas 41 prazas da escola infantil de Arzúa, 41 da escola infantil do Pino e as 40 dos dous PAI, con 20 prazas cada un, situados nos concellos de Boimorto e Touro.

Ademais, a Comarca de Arzúa conta con dous centros de iniciativa social para atención ás persoas con discapacidade, un centro de día, con capacidade para 19 persoas usuarias, e un centro ocupacional, con 23 prazas autorizadas.

Análise e cobertura dos centros.

A Lei 13/2008 de servizos sociais de Galicia no artigo 44.2 define o instrumento de planificación encargado tanto da definición das áreas sociais de Galicia como dos criterios de dotación de centros e servizos sociais no territorio, o Mapa galego de servizos sociais.

Se ben o Mapa galego de servizos sociais non está publicado nos termos que recolle a Lei 13/2008, no ano 2008 a Xunta de Galicia publica o *“Mapa Galego de Equipamentos e Servizos Sociais. Criterios para a planificación territorial e sectorial”*. Esta publicación contén tanto o inventario dos recursos sociais de Galicia, para identificar os recursos existentes no territorio no eido dos servizos sociais, como os criterios para a dotación de centros e servizos sociais, definindo, para determinados equipamentos, as ratios de cobertura obxectivo a lograr nos vindeiros anos para os diferentes territorios.

Nesta diagnose emprégase a metodoloxía definida no *“Mapa Galego de Equipamentos e Servizos Sociais. Criterios para a planificación territorial e sectorial”* para a determinación das ratios de cobertura así como para as prazas obxectivo dos diferentes equipamentos sociais, co obxectivo de poder establecer unha comparativa e describir a situación actual dos equipamentos de servizos

sociais atendendo ó ámbito territorial obxecto desta diagnose, o comarcal, que define nalgúns casos das áreas sociais definidas no Mapa.

No “*Mapa Galego de Equipamentos e Servizos Sociais. Criterios para a planificación territorial e sectorial*” a comarca de Arzúa inclúese na área social denominada área rural 7 que está formada polos concellos de Arzúa, Boimorto, O Pino e Touro, e dicir, os mesmos que forman a Comarca de Arzúa.

Os centros de atención ás persoas maiores.

No ano 2005¹⁰ a Comarca contaba con 4 residencias, 1 residencia en Arzúa, 1 miniresidencia en Touro e outra en Boimorto e un complexo de apartamentos tutelados en Arzúa. O total de prazas residenciais ascendía a 199 o que supoñía un índice de cobertura de 3,93¹¹.

A Comarca de Arzúa no ano 2017 conta con 5 residencias, unha máis que no 2005, a miniresidencia no concello de Boimorto. Así, o total de prazas autorizadas das residenciais do territorio no 2017 é de 233 o que supón un índice de cobertura do 4,62%, moi próximo á ratio do 5%¹² de prazas residenciais por área que se determina no *Mapa galego de equipamentos e servizos sociais*. A diferenza entre a ratio actual e o obxectivo do 5% sitúase en 19 prazas na Comarca.

A área da que forma parte a Comarca de Arzúa no 2005 non contaba con ningún centro de día e, na actualidade, a comarca conta cun centro de día cunha capacidade de 30 prazas autorizadas situado no concello de Boimorto. Isto tradúcese nun índice de cobertura do 0,60%, aínda afastado do obxectivo do 2%¹³ de prazas en centros de día, para o cal faltan aínda 71 prazas.

Táboa 17. Evolución ratio de cobertura nos centros de atención ás persoas maiores 2005 – 2017.

Tipo de centro	Ratios de cobertura obxectivo	Ano	Nº de centros	Prazas totais	índice de cobertura $\geq$ 65 anos (%)	Prazas ratios obxectivos	Diferenza de prazas
Residencias	5	2005	4	199	3,93	253	-54
		2017	5	233	4,62	252	-19
Centros de día	2	2005	0	0	0	101	-101
		2017	1	30	0,6	101	-71

Fonte: Elaboración propia.

¹⁰ Os datos que recolle o “*Mapa Galego de Equipamentos e Servizos Sociais. Criterios para a planificación territorial e sectorial*” son do ano 2005.

¹¹ O índice de cobertura dos centros de atención ás persoas maiores no “*Mapa Galego de Equipamentos e Servizos Sociais. Criterios para a planificación territorial e sectorial*” determínase segundo a seguinte fórmula número de prazas en centros adicados á atención as persoas maiores entre o número de persoas maiores de 65 anos.

¹² A Secretaría Xeral de Benestar establece no 5% a ratio de prazas residenciais mínima por área, obxectivo que se recolle no “*Mapa Galego de Equipamentos e Servizos Sociais. Criterios para a planificación territorial e sectorial*”

¹³ A Secretaría Xeral de Benestar establece no 2% a ratio de prazas de centros de día mínima por área, obxectivo que se recolle no “*Mapa Galego de Equipamentos e Servizos Sociais. Criterios para a planificación territorial e sectorial*”.

Centros de atención á infancia.

Tódolos concellos da Comarca de Arzúa conta cun centro de atención á infancia. Os concellos de Arzúa e O Pino dispoñen de cadansúa escola infantil con capacidade para 41 nenos e nenas, e os concellos de Boimorto e Touro contan con cadanseu punto de atención á infancia con espazo para 20 nenos e nenas en cada Concello. Así, na Comarca hai unha oferta total de 122 prazas.

A oferta actual nos centros infantís da Comarca supón un índice de cobertura á primeira infancia da comarca do 31,12%. Con este índice non se consegue o obxectivo definido no Cumio de Barcelona da Unión Europea para o 2010 do 33% de taxa de escolarización para menores de 3 anos. Para lograr a taxa obxectivo, e en función da poboación infantil de 0 a 3 anos no 2017, que é de 392 nenas e nenos, faltan 8 prazas nos centros de atención a infancia da Comarca.

Centros de atención ás persoas con discapacidade.

No ano 2005 a área e os concellos da comarca de Arzúa non contaban con ningún centro de atención ás persoas con discapacidade.

Actualmente, a comarca conta con dous centros no concello de Boimorto que pertencen a unha entidade de iniciativa social, a Asociación de persoas con discapacidade e apoio á integración das comarcas de Arzúa e Terra de Melide (AMARAI). Estes equipamentos son un centro ocupacional cunha capacidade de 23 prazas autorizadas e un centro de día con 19 prazas autorizadas.

3.2 OS DEPARTAMENTOS MUNICIPAIS DE BENESTAR.

A) O financiamento dos Servizos Sociais.

Para un correcto desenvolvemento dos servizos sociais comunitarios é fundamental o financiamento apropiado. Segundo a normativa vixente as fontes de financiamento dos servizos sociais comunitarios son (I) os orzamentos das entidades locais, (II) as achegas que realicen as Deputacións provinciais, (III) as achegas realizadas pola Xunta de Galicia e (IV) os ingresos xerados en concepto de copagamento que realizan as persoas usuarias dos servizos.

A clasificación por programas¹⁴ dos orzamentos municipais permite identificar os créditos iniciais que as corporacións destinan a “Servizos sociais e promoción social¹⁵”, identificada esta como política de gasto 23 da súa clasificación interna da estrutura orzamentaria municipal.

¹⁴ Segundo a Orden EHA/3565/2008, de 3 de decembro, pola que se aproba a estrutura dos orzamentos das entidades locais.

¹⁵ A Orden EHA/3565/2008, de 3 de decembro, pola que se aproba a estrutura dos orzamentos das entidades locais, no anexo I define a política de gasto 23: Servizos sociais e promoción social neste sentido: “Imputaranse a esta política de gasto os levados a cabo pola entidade local para a promoción da igualdade de xénero, promoción e reinserción social de marxinados, así como para a xestión dos

Táboa 18. Orzamento municipal dos Concellos da Comarca de Arzúa para o exercicio 2018, importe do programa de “Servizos Sociais e promoción social” dos orzamentos municipais e % do programa sobre o orzamento municipal.

Concello	Orzamento municipal	Política de gasto 23: Servizos Sociais e promoción social	% da Política de gasto 23 sobre o Orzamento
Arzúa	5.820.235,00 € ¹⁶	537.862,72 €	9,24%
Boimorto	2.622.110,86 € ¹⁷	885.029,95 €	33,75%
O Pino	4.020.469,63 € ¹⁸	238.144,29 €	5,92%
Touro	3.371.616,23 € ¹⁹	459.255,86 €	13,62%

Fonte: BOP coa aprobación definitiva dos orzamentos municipais para o exercicio 2018 e Ministerio de Facenda
<https://serviciotelematicosext.hacienda.gob.es/sgcief/presupuestos2018/Publicacion.aspx>

En base ós orzamentos aprobados para o ano 2018, o gasto dos concellos da Comarca en “servizos sociais e promoción social”, é dicir, na política de gasto 23 dos orzamentos, vai do 33,75% que destina o Concello de Boimorto ó 5,92% que asigna o Concello de O Pino. Os concellos de Arzúa e Touro dedican a “servizos sociais e promoción social” o 9,24% e o 13,62% do seu orzamento respectivamente.

Sobre as achegas finalistas para o financiamento dos servizos sociais comunitarios que fan tanto a Deputación da Coruña como a Xunta de Galicia ós concellos da comarca hai que deterse no obxecto que estas teñen segundo a normativa vixente. Así, as achegas procedentes da Deputación da Coruña teñen como obxecto o apoio ó financiamento do servizo de axuda no fogar básico, a través da contratación dos profesionais de axuda no fogar, e á contratación dos equipos municipais diferentes e complementarios ó do persoal de referencia²⁰.

servizos sociais; prestación de servizos a persoas dependentes e de asistencia social, residencias de anciáns e outros de natureza análoga. Tamén se incluírán as transferencias finalistas a entidades e familias que colaboren na consecución destes fins.

Incluíranse os gastos correspondentes á Administración Xeral, que corresponderán ás actividades dirixidas á planificación, coordinación, control, organización, xestión administrativa e desenvolvemento de funcións de apoio dos distintos centros directivos que integran a política de gasto.”

¹⁶ Segundo datos obtidos no Ministerio de Facenda na ligazón <https://serviciotelematicosext.hacienda.gob.es/sgcief/presupuestos2018/Publicacion.aspx> sobre o orzamento aprobado en data 07/05/2018 (consulta realizada en data 30/05/2019) e no BOP nº104 de 4 de xuño de 2018.

¹⁷ Segundo datos obtidos no Ministerio de Facenda na ligazón <https://serviciotelematicosext.hacienda.gob.es/sgcief/presupuestos2018/Publicacion.aspx> sobre o orzamento aprobado en data 30/01/2018 (consulta realizada en data 30/05/2019) e no BOP nº41 de 28 de febreiro de 2018.

¹⁸ Segundo datos obtidos no Ministerio de Facenda na ligazón <https://serviciotelematicosext.hacienda.gob.es/sgcief/presupuestos2018/Publicacion.aspx> sobre o orzamento aprobado en data 18/12/2017 (consulta realizada en data 30/05/2019).

¹⁹ Segundo datos obtidos no Ministerio de Facenda na ligazón <https://serviciotelematicosext.hacienda.gob.es/sgcief/presupuestos2018/Publicacion.aspx> sobre o orzamento aprobado en data 29/12/2017 (consulta realizada en data 30/05/2019) e no BOP nº43 de 2 de marzo de 2018.

²⁰ O obxecto de financiamento do **Programa de financiamento dos Servizos Sociais Comunitarios Municipais (FOPPSS)** é “(...)o cofinanciamento dos gastos polos conceptos de salarios e seguridade social do persoal con perfís profesionais diferentes e complementarios ao do/a profesional de referencia (que se regula no artigo 37 do Decreto: persoal auxiliar administrativo, persoal técnico de grao medio e persoal técnico de grao superior) como do persoal auxiliar do servizo de axuda no fogar, o SAF básico, todo el (...)” (base 3 das bases de financiamento BOP núm. 221, do mércores 18 de novembro de 2015.) O obxecto de financiamento do **Programa FOAXCA** consiste no mantemento, programas e promoción de actividades contemplados na convocatoria véxase base 3 das Bases reguladoras do programa de subvencións a concellos e outras entidades locais da provincia para o desenvolvemento de servizos sociais para o ano 2016. (BOP núm.

No referente ás achegas de natureza corrente da Xunta de Galicia, realizadas a través do denominado Plan Concertado mediante o sistema de financiamento recollido no Decreto 99/2012, teñen por obxecto o cofinanciamento dos gastos derivados do funcionamento cotiá e desenvolvemento dos servizos sociais comunitarios municipais en cada exercicio orzamentario.

Na seguinte táboa recóllese a evolución nos últimos anos das achegas da Deputación da Coruña para o financiamento dos servizos sociais comunitarios. Nesta obsérvase como a evolución foi positiva, incrementándose as achegas dende un 327%, como acontece no Concello de Touro, a un 147% de incremento no financiamento percibido polo Concello de O Pino.

Táboa 19. Achegas realizadas pola Deputación da Coruña ós Concellos da Comarca de Arzúa en concepto de financiamento dos servizos sociais comunitarios. Anos 2016 – 2018²¹.

Concello	2016	2017	2018	Diferenza 2016 -2018 (%)
Arzúa	52.100,64 €	37.586,97 €	56.764,00 €	9%
Boimorto	44.571,45 €	31.572,68 €	57.232,00 €	28%
O Pino	43.597,25 €	33.097,25 €	43.014,16 €	-1%
Touro	54.745,09 €	45.488,21 €	65.108,21 €	19%

Fonte: Elaboración propia a partir de datos Deputación da Coruña.

A incremento no apoio económico da Deputación da Coruña ós servizos sociais comunitarios dos concellos da Comarca responde tanto a un cambio do sistema de financiamento da propia Deputación, como á nova fórmula empregada no financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais.

221, do mércores 18 de novembro de 2015.) O obxecto de financiamento do **Programa FO036A** é o impulso as entidades locais a través de “(...)axudas para gastos de mantemento, programas e promoción de actividades(...)” relacionadas coas políticas de envellecemento activo, seguindo a Base 3 das Bases reguladoras do Programa de Subvencións a concellos e outras entidades locais da provincia para o desenvolvemento de programas de envellecemento activo para as persoas maiores no ano 2016 ((BOP núm. 221, do mércores 18 de novembro de 2015.)

²¹ Bases reguladoras do Programa de subvencións a concellos e outras entidades locais da provincia para o desenvolvemento de servizos sociais para o ano 2016. BOP núm. 221, do mércores 18 de novembro de 2015.

RP 2016/11712 Resolución pola que se aproba a concesión definitiva das subvencións correspondentes ao programa FOAXCA 2016. BOP núm. 103, do mércores 1 de xuño de 2016.

Bases reguladoras do Programa de subvencións a concellos e outras entidades locais da provincia para o desenvolvemento de programas de envellecemento activo para as persoas maiores no ano 2016. BOP núm. 221, do mércores 18 de novembro de 2015.

RP 2016/8711 Resolución pola que se aproba a concesión definitiva das subvencións correspondentes ao programa FO036A. BOP núm. 82, do luns 2 de maio de 2016.

Bases reguladoras do programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais no ano 2016. BOP núm. 221, do mércores 18 de novembro de 2015.

Resolución pola que se aproba o programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais no ano 2016 (FOPPSS/2016). BOP núm. 39, do luns 29 de febreiro de 2016.

Bases reguladoras do programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais no ano 2017. BOP núm. 39, do venres 24 de febreiro de 2017.

RP 16525/ 2017 Resolución pola que se aproba o programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais no ano 2017 (FOPPSS/2017). BOP núm. 99, do luns 29 de maio de 2017.

Bases reguladoras do programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais no ano 2017. BOP núm. 242, do venres 22 de decembro de 2017.

RP núm. 2018/14387 Resolución pola que se aproba o programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais no ano 2018 (FOPPSS/2018). BOP núm. 81, do luns 30 de abril de 2017.

Neste sentido, o novo sistema empregado pola Deputación da Coruña para o financiamento dos servizos sociais comunitarios baséase fundamentalmente no apoio directo ós concellos no financiamento do persoal de servizos sociais comunitarios distinto do/a traballador/a social, conforme os módulos no que se encadra o persoal correspondente: persoal administrativo grupo C1 e C2, persoal técnico A2, persoal técnico A1 e o persoal auxiliar do Servizo de Axuda no Fogar en réxime de libre concorrência (SAF libre concorrência), segundo base 3 das Bases reguladoras do programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais no ano 2019²².

O cofinanciamento²³ dos servizos sociais comunitarios por parte da administración autonómica ós concellos da Comarca de Arzúa nos últimos anos experimentou tamén un crecemento. Este crecemento dáse exclusivamente na partida que ten como obxecto o financiamento da axuda no fogar a persoas valoradas como dependentes, xa que o resto de partidas da achega, é dicir, a dos gastos derivados do funcionamento cotiá e desenvolvemento dos servizos sociais comunitarios básicos e a do programa específico de atención á primeira infancia en centros e instalacións que posibiliten a conciliación da vida laboral e familiar mantense estable.

Táboa 20. Achegas realizadas pola Xunta de Galicia ós Concellos da Comarca de Arzúa en concepto de financiamento dos servizos sociais comunitarios. Anos 2016 – 2018.

Concello	2016	2017	2018	Diferenza 2016 -2018 (%)
Arzúa	181.416,96 €	222.332,61 €	217.396,61 €	20%
Boimorto	123.086,43 €	134.356,96 €	149.750,88 €	22%
O Pino	64.383,11 €	83.537,59 €	97.776,39 €	52%
Touro	169.922,86 €	204.037,95 €	230.149,30 €	35%

Fonte: Elaboración propia a partir de datos Xunta de Galicia.

Como se acaba de comentar, é destacable que unha parte salientable do financiamento da Xunta de Galicia vai dirixido á prestación por parte dos Concellos de servizos derivados da Lei 39/2006, de Promoción da Autonomía Persoal e Atención ás persoas en situación de dependencia, concretamente ós relacionados co Servizo de Axuda no Fogar na modalidade de atención ás persoas dependentes.

Esta achega cobre as necesidades financeiras derivadas da competencia local que determina o artigo 11 da Orde do 22 de xaneiro de 2009 pola que se regula o servizo de axuda no fogar, no que se establece que o servizo de axuda no fogar será prestado polas entidades locais.

²² BOP nº 5, do martes 5 de xaneiro de 2019.

²³ Resolución do 5 de abril de 2016 pola que se publican as contías das transferencias finalistas efectuadas no exercicio 2015 ao abeiro do Decreto 99/2012, do 16 de marzo, polo que se regulan os servizos sociais comunitarios e o seu financiamento. DOG núm. 71, do xoves 14 de abril de 2016.

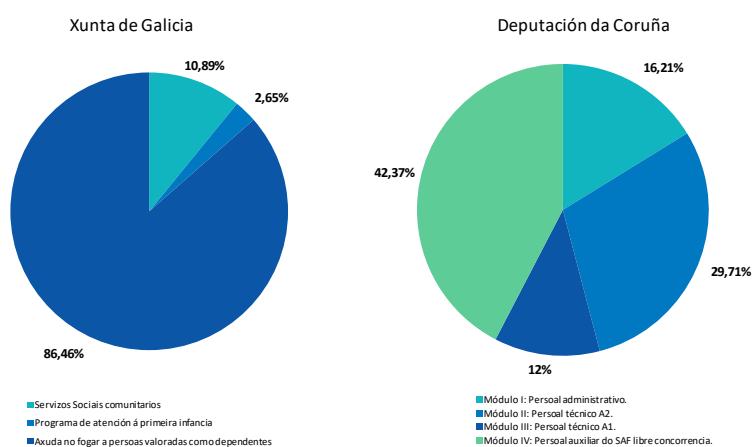
Resolución do 8 de maio de 2017 pola que se publican as contías das transferencias finalistas efectuadas no exercicio 2016 ao abeiro do Decreto 99/2012, do 16 de marzo, polo que se regulan os servizos sociais comunitarios e o seu financiamento. DOG núm. 100, do luns 29 de maio de 2017.

Resolución do 30 de abril de 2018 pola que se publican as contías das transferencias finalistas efectuadas no exercicio 2017 ao abeiro do Decreto 99/2012, do 16 de marzo, polo que se regulan os servizos sociais comunitarios e o seu financiamento. DOG núm. 105, do luns 4 de maio de 2018.

Así, o financiamento do servizo de axuda no fogar, nas súas modalidades de dependencia e libre concorrència, é o obxecto de financiamento que ten un maior peso dentro das achegas realizadas pola Deputación da Coruña e a Xunta de Galicia ós servizos sociais comunitarios municipais da Comarca.

No seguinte gráfico amósase como máis do 85% do financiamento que perciben os concellos da comarca de Arzúa da administración autonómica ten como destino o financiamento da axuda no fogar a persoas valoradas como dependentes, e o 42% dos fondos que a Deputación da Coruña achega ós Concellos da Comarca para o financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais ten como obxecto a subvención do persoal auxiliar do SAF libre concorrència.

Gráfico 12. Finalidade das achegas recibidas polos Concellos da Comarca de Arzúa da administración autonómica e provincial para o financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais. Ano 2018.

Fonte: Elaboración propia a partir de datos Deputación e Xunta de Galicia.

Neste sentido, e segundo os obxectos das fontes de financiamento dos servizos sociais comunitarios, obsérvase como o programa que conta cun volume maior de recursos é o Servizo de Axuda no Fogar, tanto na modalidade de atención ás persoas dependentes como na modalidade de libre concorrència. Así, este servizo vaise erixindo como o programa máis relevante que están a xestionar os departamentos municipais de benestar.

B) Os recursos humanos nos Servizos Sociais municipais.

Como porta de entrada ó sistema público de servizos sociais, unha das pezas fundamentais dos servizos sociais comunitarios son os recursos humanos que forman parte deles.

No ano 2018, o número de profesionais que prestaban servizo nos servizos municipais da Comarca de Arzúa é de 94. Dentro deste volume, inclúese o total de profesionais que traballan nos servizos sociais comunitarios da Comarca, incluíndo á totalidade do persoal auxiliar de SAF con independencia da súa forma de xestión por parte dos Concellos.

A seguinte táboa recolle a dotación de profesionais que prestan servizo e forman parte dos equipos das áreas de benestar e servizos sociais municipais da comarca, segundo as súas ocupacións:

Táboa 21. Número de profesionais segundo ocupación e concello que forman parte dos equipos de servizos sociais na Comarca de Arzúa. 2018.

Ocupación profesional	Concellos			
	Arzúa	Boimorto	O Pino	Touro
Traballador/a social	2	1	1	1
Educador/a familiar	1	1	-	1
Psicólogo/a	-	-	1	-
Auxiliar Administrativo/a	1	1	-	1
Auxiliar SAF	25	12	21	24

Fonte: Elaboración propia a partir da información facilitada polos concellos.

Tódolos concellos da Comarca contan con equipos formados polos profesionais de referencia, é dicir, o/a traballador/a social; outro profesional, o/a educador/a familiar ou o/a psicólogo/a, como acontece no caso do Concello do Pino; e con profesionais de apoio administrativo, a excepción do Concello de O Pino. O número de profesionais do SAF supón o 87% dos profesionais que están a traballar nos servizos sociais comunitarios na comarca, polo que destaca o seu elevado impacto en termos de contratación de persoal.

A normativa determina as dotacións mínimas de persoal que deben formar parte do servizo en base a unha definición de equipos profesionais en función da área social²⁴ na que se atope o concello. Segundo a clasificación do Decreto 99/2012 na que se atopan os concellos da comarca de Arzúa, estes cobren a dotación mínima, que no caso dos concellos de Boimorto, O Pino e Touro é de 1-2 traballador/a social e ½ auxiliar administrativo, coa particularidade de Arzúa, que debe contar como mínimo con 1-2 traballadores/as sociais, 1 educador/a e 1 auxiliar administrativo.

Así, é salientable que naqueles Concellos nos que a definición mínima de equipo non recolle a figura do/a educador/a, este profesional aparece efectivamente no seu equipo, sendo polo tanto unha figura asentada nos equipos municipais da Comarca. No caso do Concello de O Pino a figura do psicólogo/a é a responsable do desenvolvemento, entre outros, do servizo de educación e apoio familiar.

No referente ás dotacións de persoal auxiliar do servizo de axuda no fogar estas poden ser variables en función das propias necesidades e variacións do servizo pero, e con independencia do tipo de xestión do servizo, o persoal mínimo co que contan os SAF dos concellos da Comarca é de 82 persoas.

²⁴ As áreas sociais establécense atendendo ás características dos concellos, referidas fundamentalmente ao tamaño, densidade e dispersión poboacional, configuración orográfica e ós índices de dependencia, envellecemento e discapacidade. As áreas sociais están definidas no Anexo I do Decreto 99/2012 e son unha ferramenta para a planificación de referencia das dotacións de servizos sociais comunitarios.

C)A actividade e os principais programas dos departamentos municipais de benestar. O Servizo de Axuda no Fogar.

As administracións locais teñen un rol esencial na atención primaria dos servizos sociais como porta de entrada ó sistema galego de servizos sociais. Así os concellos encárganse do desenvolvemento e implementación dos programas e servizos definidos no artigo 9 do Decreto 99/2012 e que son o Programa de información e orientación en materia social, o Servizo de educación e apoio familiar, o Programa básico de inserción social, o Programa de fomento da cooperación e solidariedade social e o Programa de axuda no fogar (SAF).

A heteroxeneidade é o factor que determina a actividade dos departamentos de benestar locais, por elo este aspecto é necesario telo presente á hora de xerar o dato primario referente á poboación á que efectivamente se lle presta servizo nestes departamentos locais, ben sexa a través de intervencións directas, ben sexa a través de información ou asesoramento puntual de xeito presencial ou telefónico.

Neste sentido, as dificultades de confiabilidade coas que contan os datos primarios relacionados coa actividade xeral dos departamentos de benestar, provoca que a explotación estatística do Sistema de Información de Usuarios de Servizos Sociais (SIUSS) non permita albiscar toda a profundidade e amplitude do traballo realizado polos equipos técnicos.

Con todo, a efectos de realizar unha estimación sobre o número de persoas ós que se presta servizo público dende os Concellos, e tendo en conta as experiencias analizadas ó longo da elaboración do Plan de Acción de Servizos Sociais da Deputación da Coruña, é posible afirmar que na actualidade os departamentos municipais de benestar dos Concellos menores de 20.000 habitantes da provincia están a chegar a unha porcentaxe da poboación que supera o 20%, de tal xeito que para a Comarca de Arzúa os departamentos de benestar atenderon, aproximadamente, a unhas 3.300 persoas no ano 2017.

Con todo, o programa de axuda no fogar estase evidenciando como o principal programa dos servizos sociais, tanto pola súa importancia no financiamento como pola dotación de persoal coa que conta. Así, a importancia do servizo reflíctese tanto no conxunto do traballo que realizan os técnicos e auxiliares dos departamentos municipais de benestar e servizos sociais, como pola propia existencia de entidades sociais e privadas que prestan este servizo e que complementan a oferta pública municipal.

Na comarca de Arzúa o programa de axuda no fogar préstano as administracións locais, é dicir, os concellos de Arzúa, Boimorto, O Pino e Touro e unha entidade privada.

O servizo de axuda no fogar (SAF) é un servizo que consiste en ofrecer un conxunto de atencións ás persoas ou unidades de convivencia no propio domicilio para facilitar o seu desenvolvemento e a permanencia no seu medio habitual, de acordo coa valoración técnica correspondente. Este servizo prestase e xestionase dende o ámbito municipal tanto na súa dimensión básica como na modalidade

de atención ás persoas valoradas como dependentes, segundo o recolle o artigo 11 da Orde 22 de xaneiro de 2009 pola que se regula o servizo de axuda no fogar.

En base ás competencias regulamentarias e de autoorganización de que dispoñen os concellos, estes teñen regulado²⁵ o servizo de axuda no fogar co obxectivo de garantir a equidade, calidade e intensidade homoxéneas do servizo de conformidade co marco autonómico²⁶ que define e regula o servizo de axuda no fogar.

No ano 2018 un total de 226 persoas foron usuarias do servizo de axuda no fogar na Comarca de Arzúa, ás cales se lles prestaron un total de 59.789,23 horas de servizo. A seguinte táboa amosa o número de horas prestadas por cada concello da Comarca así como o número de persoas usuarias beneficiarias do servizo nas súas diferentes modalidades, libre concorrência e dependencia.

Táboa 22. Número de horas prestadas e usuarios/as atendidos/as segundo a modalidade de SAF libre concorrência e dependencia nos Concellos da Comarca de Arzúa. 2018.

Concello	Modalidade libre concorrência		Modalidade dependencia	
	Nº de horas prestadas	Nº de usuarios/as atendidos/as	Nº de horas prestadas	Nº de usuarios/as atendidos/as
Arzúa	2.400,00	8	17.364,00	25
Boimorto	2.431,00	25	12.218,00	35
O Pino	1.193,45	13	8.395,88	28
Touro	2.972,97	38	21.209,81	54
Total	8.997,42	84	50.791,81	142

Fonte: Elaboración propia a partir de información facilitada polos concellos.

A taxa de cobertura que está a ter este servizo nos diferentes concellos pódese determinar en base ós/ás usuarios/as atendidos/as polo servizo.

²⁵ O Concello de Arzúa aprobou a Ordenanza municipal do servizo de axuda no fogar do Concello de Arzúa o 12 de xullo de 2013, BOP nº187 do 1 de outubro de 2013. No BOP nº 53 de 19 de marzo de 2014 publicouse a aprobación da Ordenanza municipal do servizo de axuda no fogar do Concello de Boimorto. A Ordenanza municipal do servizo de axuda no fogar do Concello de O Pino foi publicada no BOP nº118 de 23 de xuño de 2014. O Pleno do concello de Touro aprobou a Ordenanza reguladora do servizo de axuda no fogar o 26 de xuño de 2009 e foi publicada no BOP nº143 do 2 de outubro de 2009. No BOP nº 239 de 17 de decembro de 2012 publicouse a primeira modificación da ordenanza e no BOP nº 52 de 18 de marzo de 2014 publicouse a segunda modificación desta.

²⁶ Lei 13/2008, do 3 de decembro de servizos sociais de Galicia, no capítulo II, define o servizo de axuda no fogar e no seu artigo 11.f) establece que é función dos servizos sociais comunitarios básicos a xestión da axuda no fogar.

Orde do 22 de xaneiro de 2009 pola que se regula o servizo de axuda no fogar responde a necesidade de establecer un marco regulador de carácter básico dos contidos, formas de prestación e aspectos procedementais e organizativos de axuda no fogar ó abeiro da entrada en vigor da Lei 39/2006, do 14 de decembro, de Promoción da Autonomía Persoal e Atención ás persoas en situación de dependencia.

Decreto 254/2011, do 23 de decembro, polo que se regule o réxime de rexistro, autorización, acreditación e a inspección dos servizos sociais en Galicia, que establece como requisito xeral dos centros e programas de servizos sociais, dispoñer dunhas normas de funcionamento que garanta o respecto ao dereito das persoas usuarias e establezan as condicións da prestación e desenvolvemento dos servizos no seu artigo 7.b).

Decreto 99/2012, do 16 de marzo, polo que se regulan os servizos sociais comunitarios e o seu financiamento que establece na súa disposición derradeira primeira a necesidade de que as corporacións locais adapten a súa normativa municipal, neste caso en materia de axuda no fogar. Igual que acontece co Decreto 149/2013, do 5 de setembro, polo que se define a carteira de servizos sociais para a promoción da autonomía persoal e a atención ás persoas en situación de dependencia e se determina o sistema de participación das persoas usuarias no financiamento do seu custo.

Táboa 23. Ratio de cobertura do servizo de SAF segundo as modalidades de libre concorrência e dependencia nos Concellos da Comarca de Arzúa. 2018.

Concello	Modalidade libre concorrência		Modalidade dependencia		Taxa de cobertura SAF (%)
	Nº de usuarios/as atendidos/as	Taxa de cobertura libre concorrência ²⁷ (%)	Nº de usuarios/as atendidos/as	Taxa de cobertura dependencia ²⁸ (%)	
Arzúa	8	0,45	25	1,38	1,82
Boimorto	25	3,43	35	4,58	8,01
O Pino	13	1,06	28	2,23	3,29
Touro	38	3,3	54	4,47	7,77
Total comarca	84	1,71	142	2,82	4,53

Fonte: Elaboración propia.

A taxa de cobertura do servizo de axuda no fogar na Comarca de Arzúa é do 4,53%, é dicir, case o 5% das persoas maiores de 65 anos da comarca son usuarios/as deste servizo.

Observase como as taxas de cobertura presentan notables diferenzas entre concellos. Así, por exemplo, a cobertura en libre concorrência vai do 0,45% no Concello de Arzúa ó 3,43% no Concello de Boimorto, e o mesmo acontece na modalidade de dependencia, onde a cobertura máis elevada tena o concello de Boimorto co 4,58% e a menor tena o concello de Arzúa co 1,38%.

Con todo, e tendo en conta o alcance do servizo en número de persoas atendidas nas súas dúas modalidades, para o ano 2018 revélanse listas de agarda no servizo. Así, o Concello de Arzúa ten unha lista de agarda de 69 persoas para dependencia e 20 para libre concorrência, o Concello de Boimorto ten 16 usuarios/as en lista de agarda de dependencia e 20 en libre concorrência, os concellos de O Pino e Touro teñen listas de agarda unicamente na modalidade de dependencia, 7 usuarios/as no Concello de O Pino e 3 no de Touro.

A prestación do servizo de axuda no fogar na modalidade de libre concorrência evolucionou nos últimos anos de xeito dispar nos concellos da Comarca. Así, na seguinte táboa amósase como nos concellos de Arzúa e Boimorto as horas de SAF aumentan nun 11% aproximadamente nos dous concellos, o Concello de Toques mantén unha liña estable cunha pequena diminución na prestación do 4% das horas, e o que presenta unha maior variación nas horas de prestación do servizo na modalidade de libre concorrência é o Concello de O Pino cunha redución dun 47%.

Táboa 24. Número de horas prestadas do SAF libre concorrência nos Concellos da Comarca de Arzúa. 2016 - 2018.

Concello	2016	2017	2018
Arzúa	2.147,00	2.056,45	2.400,00
Boimorto	2.186,00	2.383,00	2.431,00
O Pino	2.237,29	1.521,87	1.193,45

²⁷ A taxa de cobertura do SAF libre concorrência determínase segundo a seguinte fórmula número de persoas usuarias do SAF libre concorrência entre a diferenza entre número de persoas maiores de 65 anos menos o número de persoas usuarias do SAF dependencia.

²⁸ A taxa de cobertura do SAF dependencia determínase segundo a seguinte fórmula número de persoas usuarias do SAF dependencia entre o número de persoas maiores de 65 anos.

Concello	2016	2017	2018
Touro	3.103,30	2.923,06	2.972,97

Fonte: Elaboración propia a partir da información facilitada polos concellos e a Deputación da Coruña.

Na análise do servizo de axuda no fogar na modalidade de libre concorrência é necesario deterse no apoio que a Deputación da Coruña lle está a prestar no marco do Programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais (FOPPSS). Este programa, tal e como se cita con anterioridade, que responde á competencia da institución determinada no Decreto 99/2012 que regula os servizos sociais comunitarios e o seu financiamento, financia os custos correspondente ó persoal auxiliar do servizo de axuda no fogar, establecéndose para elo, unha achega²⁹ de 12,00€ por hora de servizo prestada.

A evolución das achegas da Deputación da Coruña ós Concellos da Comarca para o financiamento do servizo de axuda no fogar na modalidade de libre concorrência recóllese na seguinte táboa.

Táboa 25. Evolución no financiamento das horas prestadas do SAF libre concorrência nos Concellos da Comarca de Arzúa. 2016 - 2019.

Concello	2016 ³⁰	2017 ³¹	2018 ³²	2019 ³³
Arzúa	17.643,83 €	17.643,83 €	25.764,00 €	35.430,48 €
Boimorto	17.643,83 €	17.643,83 €	26.232,00 €	33.804,35 €
O Pino	17.643,83 €	17.643,83 €	17.014,16 €	20.004,00 €
Touro	17.643,83 €	17.643,83 €	25.105,21 €	25.108,21 €

Fonte: Resolucións pola que se aproba o Programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais (FOPPSS) os anos 2016, 2017, 2018 e 2019.

Na táboa obsérvase como no período analizado os volumes de financiamento do SAF libre concorrência experimentan unha notable evolución a raíz do paso da modalidade de financiamento de carácter lineal do 2017, á modalidade de financiamento por hora de prestación efectiva de servizo. Así, a evolución, entre os anos 2016 e 2019 dos volumes oscilan entre o incremento do 101% do financiamento do Concello de Arzúa ó 13% do Concello de O Pino. O financiamento ó Concello de Boimorto aumentou nun 92% e ó do Concello de Touro nun 42%

Na composición dos equipos de benestar e servizos sociais, como xa se menciona con anterioridade, unha parte importante está relacionada coa prestación do servizo de axuda no fogar nas súas diferentes modalidades. Neste sentido, e para analizar o volume de profesionais do SAF é necesario

²⁹ A achega para o financiamento do persoal auxiliar do SAF libre concorrência, establecido na base 4 das Bases Reguladoras do programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais, pasou de seu unha achega fixa de 17.643,83€ o primeiro ano de vixencia do Programa no 2017 (BOP nº 39 de 24 de febreiro de 2017) a unha achega calculada en función das horas previstas de prestación do servizo sobre a base de 12,00€ por hora prestada de servizo.

³⁰ Resolución pola que se aproba o programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais no ano 2016 (FOPPSS/2016). BOP núm. 39, do luns 29 de febreiro de 2016.

³¹ RP 16525/2017. Resolución pola que se aproba o Programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais no ano 2017 (FOPPSS/2017). BOP nº 99 de data 29 de maio de 2017.

³² RP num. 2018/1487. Resolución pola que se aproba o Programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais no ano 2018 (FOPPSS/2018). BOP nº 81 de data 30 de abril de 2018.

³³ RP 13220/2019. Resolución pola que se aproba o Programa de financiamento dos servizos sociais comunitarios municipais en 2019 (FOPPSS/2019). BOP nº 73 de data 16 de abril de 2019.

ter en conta a presenza de diferentes ocupacións no desenvolvemento do servizo así como os sistemas de xestión empregados polos concellos para a prestación do mesmo.

Táboa 26. Tipo de xestión do servizo de axuda no fogar nos Concellos da Comarca de Arzúa en función da súa modalidade e número de persoal encargado da coordinación e da prestación directa do servizo. 2018.

Concello	Modalidade de SAF	Tipo de xestión	Persoal de coordinación	Persoal auxiliar	Custo /hora
Arzúa	Libre concorrência	Externalizado	1	25	12,00 €
	Dependencia				
Boimorto	Libre concorrência	Directo	1	3	12,00 €
	Dependencia			9	
O Pino	Libre concorrência	Externalizado	1	21	13,24 €
	Dependencia				
Touro	Libre concorrência	Mixto	2	24	9,04 €
	Dependencia	Externalizado			12,69 €

Fonte: Elaboración propia a partir da información facilitada polos concellos

Segundo se recolle na táboa 26, no 2018 na Comarca de Arzúa o servizo de axuda no fogar municipal, en termos laborais, ocupaba a un total de 87 profesionais, dos cales 5 corresponden á figura de coordinación do servizo nos diferentes Concellos, e un total de 82 son profesionais auxiliares que prestan servizo directamente nos fogares das persoas usuarias.

En canto ás formas de xestión do servizo utilizadas, obsérvase como a externalización do servizo é a fórmula maioritaria nos concellos da Comarca. Unicamente o Concello de Boimorto presta o servizo de forma directa, é dicir, con persoal municipal.

O Concello de Touro opta por un sistema mixto na prestación do servizo na modalidade de libre concorrência. Para elo, conta con persoal auxiliar propio, 1 auxiliar e unha traballadora social para tarefas de coordinación, que traballa en colaboración coas profesionais de coordinación da entidade prestadora do servizo .

Con respecto ós concellos de Arzúa e O Pino o servizo está totalmente externalizado e préstase a través de entidades prestadoras.

Finalmente, é preciso indicar que as diferenzas nos custos/hora do servizo de SAF nos Concellos, a pesar de que son mínimas, oscilan entre os 13,24€/hora que ten o Concello de O Pino, nas dúas modalidades de SAF, e os 12,00³⁴€/hora dos Concellos de Arzúa e Boimorto.

³⁴ Non se considera como mínimo o custo/hora do Concello de Touro para a modalidade de libre concorrência por entender que non responde ós custos reais do servizo, pois o custo/hora de 9,04€ se deriva dunha mellora ofertada pola entidade prestadora do servizo na licitación ó servizo de axuda no fogar.

3.3 EXTRACTO DA SITUACIÓN DOS SERVIZOS SOCIAIS NA COMARCA DE ARZÚA.

Na actualidade, na Comarca de Arzúa máis da metade dos centros de servizos sociais da comarca son de titularidade pública, orientándose principalmente á atención á infancia e as persoas maiores. A atención á infancia conta con 4 centros, un en cada concello da comarca, dúas escolas infantís (cada unha conta con 41 prazas) e dous puntos de atención a infancia (cada un dispón de 20 prazas autorizadas), o que supón unha oferta total de 122 prazas. A atención as persoas maiores conta na comarca con dous centros, ambos os dous no Concello de Boimorto, un centro de día cunha capacidade para 30 persoas usuarias e unha residencia, con 29 prazas autorizadas.

Os equipamentos de atención ás persoas maiores e dependentes na comarca, a pesar de mellorar na cobertura que prestan á cidadanía ó longo dos últimos anos, aínda presentan marxe de mellora ata conseguir as ratio obxectivo establecidas no *Mapa galego de equipamentos e servizos sociais*. Esta marxe cuantifícase en 19 prazas nos recursos de carácter residencial e 71 nos centros de día. Hai que resaltar que a ampliación da oferta de prazas nestes equipamentos prodúcese pola dotación de recursos municipais destas características que se levou a cabo no Concello de Boimorto, xa que nestes intres o Concello de Boimorto conta con dous centros municipais para persoas maiores, un centro de día e unha miniresidencia.

En canto ós equipamentos de proximidade para a atención á primeira infancia, tódolos concellos da comarca contan con este servizo, proporcionando conxuntamente unha oferta de 122 prazas. Nestes intres os centros están a presentar unha ocupación do 100% das prazas e, os centros con menor capacidade, os PAI, contan os dous con listas de agarda de nenas e nenos. Este feito, xunto cunha taxa de escolarización da primeira infancia da Comarca, inferior o obxectivo do 33% definido pola Unión Europea para o 2010, suxire unha análise da necesidade de ampliación da oferta destes equipamentos que faciliten e mellore a conciliación da poboación ó tempo que posibilite a xeración de actividade económica de proximidade.

A oferta pública de centros de servizos sociais da comarca vese completada coa das entidades sociais e privadas. Neste sentido, a Comarca de Arzúa conta con dous centros de atención ás persoas con discapacidade, un centro de día, con capacidade para 19 persoas usuarias, e un centro ocupacional con 23 prazas autorizadas, xestionados pola entidade Asociación de persoas con discapacidade e apoio á integración das comarcas de Arzúa e Terra de Melide (AMARAI).

Polo que respecta á atención ás persoas maiores e dependentes a oferta complementábase tanto coa que proporcionan entidades sociais como entidades privadas. Así, as entidades sociais teñen na comarca unha oferta de 102 prazas residenciais no Concello de Arzúa, 34 para persoas maiores (en vivendas tuteladas) e 68 para persoas dependentes (en residencia). As entidades privadas na comarca completan os servizos ás persoas dependentes mediante a oferta de prazas en centros residenciais, nas localidades de Boimorto, cunha oferta de 50 prazas autorizadas, e na de Touro, con 52 prazas.

A pesar da evolución da oferta de prazas, en relación á atención ás persoas maiores visualízase unha insuficiencia que salienta, sobre todo, no caso das de carácter non residencial. Neste sentido, a pesar da elevada valoración dos Centros de Día como equipamento de proximidade, considérase preciso facer esforzos para a mellora do coñecemento dos equipamentos entre usuarios/as e persoas coidadoras co obxectivo de incrementar a demanda dun servizo de elevada consideración técnica.

Por outra parte, unha limitación para a demanda de determinados equipamentos de servizos sociais é a limitada oferta de transporte público que dificulta o acceso ós recursos e que fai que a demanda explícita destes sexa moi inferior a demanda implícita existente na zona. Con todo, é preciso mencionar que, coa excepción de Touro, tódolos Concellos da Comarca teñen iniciativas de maior ou menor alcance de transporte público local e, sobre todo no caso de Boimorto, este considérase un éxito.

O peso orzamentario que teñen as políticas de benestar nos concellos da comarca, segundo a asignación de créditos iniciais do programa de “Servizos Sociais e promoción social” dos orzamentos municipais presenta notables diferenzas entre concellos, observándose como o programa de “Servizos Sociais e promoción social” no Concello de Boimorto conta co 33,75% do orzamento municipal aprobado fronte ó 5,92% co que conta no Concello de O Pino.

Os achegas tanto da administración autonómica como da provincial para o financiamento dos servizos sociais comunitarios que recibiron os concellos da Comarca de Arzúa evolucionaron nos últimos anos de xeito positivo. Así, as achegas da Xunta de Galicia incrementáronse entre un 20% e un 52%, nestes tres últimos anos, aumento que se deu exclusivamente na partida destina ó financiamento das horas prestadas polo servizo de axuda no fogar a persoas valoradas como dependentes.

Polo que respecta ó apoio da Deputación da Coruña ós servizos sociais comunitarios municipais o incremento, entre os anos 2016 e 2018, foi de entre o 147% e o 327% nos concellos da Comarca. Neste punto, é preciso salientar que o troco no sistema de financiamento empregado pola institución permitiu apoiar ós Concellos no financiamento dos equipos municipais de servizos sociais, é dicir, do persoal técnico complementario, do persoal administrativo así como do persoal do servizo de axuda no fogar na modalidade de libre concorrência.

Os recursos económicos que pon a disposición dos Concellos a Deputación da Coruña, permiten, por unha parte, dotar ós seus equipos municipais de persoal que complementa e reforta os programas que desenvolven, así como contribuír á mellora do servizo facilitando persoal de apoio, basicamente administrativo, que alixeire a carga administrativa e burocrática que ten o persoal técnico dos departamentos de benestar e servizos sociais municipais. Neste sentido, constátase que a existencia de recursos económicos é un elemento necesario para a dotación de persoal pero pode non ser o único aspecto a contemplar, xa que elementos operativos e procedimentais dos departamentos municipais poden incidir nesta dotación, como acontece no Concello de O Pino para dotación de persoal de apoio administrativo no departamento de benestar.

A diagnose dos servizos sociais pon de manifesto que entre os servizos e programas que se desenvolven dende os servizos sociais municipais, o servizo de axuda no fogar é o que conta cunha maior asignación de recursos económicos así como cun maior número de persoal asignado á súa prestación. Por este mesmo motivo, resulta evidente que os servizos de benestar locais focalicen a súa actividade na prestación do SAF, nas súas diferentes modalidades, convertendo a este no núcleo da actividade dos departamentos de benestar locais.

Neste escenario, pódese asegurar que o servizo de axuda no fogar é o servizo que crea unha maior carga de traballo nos equipos técnicos, fundamentalmente na figura do/a traballador/a social, quen, por este mesmo motivo, convértese nunha especialista en todo o relacionado coa tramitación de recursos, a xestión administrativa e a coordinación do servizo.

Os concellos da Comarca de Arzúa contan todos persoal técnico complementario que apoian e reforzan o traballo nos departamentos. Así, é posible atopar programas de éxito dirixidos ás persoas maiores, como os desenvolvidos no Concello de O Pino, que incluso xeraron publicacións como as do Programa de Avós Activos, ou a publicación *“Avós na memoria, netos na historia”*, ou no Concello de Boimorto o Servizo de atención ás dificultades de memoria, que se leva a cabo en colaboración coa Universidade de Santiago de Compostela e a Consellería de Política Social.

Neste marco de complementariedade e fortalecemento do traballo comunitario, na comarca tamén se levaron a cabo iniciativas dirixidas á inclusión social e a loita contra a soidade, neste caso dende o Concello de Arzúa, incentivando a creación dun grupo de voluntarios entre as persoas beneficiarias da RISGA para o acompañamento a persoas en situación de soidade no Concello.

Tamén hai que salientar, dentro dos programas de benestar e de dinamización do territorio, que en tres dos catro concellos da Comarca se están a levar a cabo iniciativas de transporte público local. No caso do Concello de Boimorto está principalmente dirixido ás persoas usuarias do Centro Social que contan con transporte dende tódalas parroquias. O Concello de Arzúa dispón de transporte público local dous días á semana que permite a mobilidade dende as diferentes parroquias do concello ó centro de Arzúa, e no Concello do Pino un día á semana a cidadanía das parroquias dispón de transporte público para achegarse ó centro da vila.

Neste sentido, aínda que a presenza da figura de persoal técnico complementario garante unha maior amplitude das accións de benestar dende perspectivas de carácter comunitario, dende os equipos técnicos bótase en falla unha maior presenza de programas estruturados de traballo conxunto cos centros educativos que permita, entre outros aspectos, abordar aspectos como a prevención de adiccións, así como cos centros de saúde, deseñando actuacións conxuntas para determinadas patoloxías dende un enfoque sociosanitario.

Polo que respecta á prestación do servizo de axuda no fogar a maioría dos concellos teñen a xestión do servizo externalizada, sendo Boimorto o único concello que ten xestión directa.

Se ben non é posible atopar unha relación directa entre o tipo de xestión e o rendemento do servizo, no caso de Boimorto preséntase a maior taxa de cobertura do servizo na Comarca nas dúas

modalidades, cun 8,01% de cobertura do servizo e é o que, xunto con Arzúa, máis incrementa o número de horas de servizo de libre concorrência nos últimos tres anos. Nos Concellos que teñen xestión externalizada do servizo, as taxas de cobertura do servizo son dispares, indo do 7,77% de cobertura do Concello de Touro, ó 1,82% do Concello de Arzúa, pasando polo 3,29% do Concello de O Pino.

A opción do tipo de xestión empregada na prestación tampouco parece ter incidencia no custo/hora do SAF. Así, na análise realizada obsérvase como a disparidade de custos do servizo entre os concellos da Comarca son mínimas, roldando entre os 13,23€/hora do Concello de O Pino ós 12,00€/hora dos concellos de Arzúa e Boimorto, para ambas as dúas modalidades.

Con todo, os custos superan, na maioría dos casos, ós financiamentos recibidos polos concellos para a prestación do servizo, xa que para a modalidade de dependencia a Xunta de Galicia establece a achega en 9,70€/hora, e a Deputación da Coruña para a libre concorrência fixa unha achega de 12,00€/hora. Por este motivo, o custo total do servizo débese completar tanto a través do copagamento das persoas usuarias como polo orzamento municipal dos concellos.

Un servizo como o SAF, coa carga de recursos económicos, humanos, técnicos e de coordinación que require, denota a necesidade de contar con ferramentas de control de xestión e seguimento do servizo que faciliten, por unha parte, as condicións de traballo dos profesionais responsables da coordinación do servizo e, por outra, a propia coordinación e xestión do servizo. Na diagnose realizada conséntase que nos concellos da Comarca non se conta con este tipo de ferramentas de xestión.

A intensidade que implica o servizo de axuda no fogar tanto no número de persoas usuarias ás que chega como nas relacións persoais que se establecen entre as persoas usuarias e as profesionais que prestan o servizo (auxiliares e coordinadoras) converte ó propio servizo nunha oportunidade para a detección doutras intervencións relacionadas coa persoa usuaria e o seu contexto, tanto no ámbito relacional e familiar como no ámbito habitacional. Estas oportunidades están sendo detectadas, en numerosas ocasións, por parte dos equipos técnicos que intentan, na medida das posibilidades, darlles resposta ou derivar a situación proporcionando un servizo ou asistencia complementarios. A pesar disto, ése consciente da limitación das posibilidades e de recursos neste sentido (mellora da accesibilidade das vivendas, por exemplo), así como da necesidade dun intenso traballo de concienciación e intervención psicolóxica.

Neste sentido, e en vistas da potencialidade do coñecemento que proporciona o servizo de axuda no fogar, enténdese como unha necesidade o aproveitamento do caudal de información xerado para o deseño de accións estruturadas de intervención integral sobre o contexto das persoas usuarias requiríndose, para elo, poñer medios a disposición dos equipos municipais.

Para poder levar a cabo este intenso traballo é necesario contar con equipos ben formados e suficientes que proporcionen un servizo de calidade. Na actualidade evidénciase na comarca unha falta de profesionais formados/as nas competencias necesarias para prestación deste servizo que está a dificultar, en ocasións, a propia prestación do servizo. Neste sentido, é preciso mellorar a

oferta formativa no ámbito sociosanitario na zona, así como fortalecer a cobertura das necesidades formativas e de actualización das profesionais en activo.

4. Conclusións e Recomendacións.

Ó longo do presente documento foron analizados, en tres apartados diferentes, os principais aspectos relacionados coa evolución demográfica, co contexto socioeconómico, e coa situación dos servizos sociais e dos principais programas das políticas locais de benestar; amosando así un panorama integral resultante do estudo conxunto (I) das persoas, (II) das súas condicións de vida, e (III) da actividade dos servizos de benestar.

O último punto da Diagnose da Comarca de Arzúa vén conformada pola formulación das principais conclusións extraídas da análise dos anteriores apartados, así como pola elaboración de diferentes propostas para a mellora e ampliación do alcance e profundidade das actividades dos departamentos locais de benestar.

Estas conclusións e recomendacións terán como vreiro xeral a procura da mellora da calidade de vida da poboación e, máis concretamente, da mellora da autonomía individual e relacional das persoas, de tal xeito que se enmarquen e sexan coherentes coas liñas xerais que o Plan de Acción diseña para a actividade de Área de Benestar da Deputación da Coruña. É dicir, as recomendacións propostas para a Comarca de Arzúa non só son coherentes cun deseño xeral a nivel provincial, senón que contribúen a este deseño trasladando de xeito *abaixo – arriba* tanto as necesidades locais como as circunstancias puntuais que se presentan no desenvolvemento cotiá das tarefas dos departamentos locais, e que inflúen de xeito determinante no rendemento das políticas locais de benestar e, polo tanto, na súa capacidade de resposta fronte ás situacións sociais.

Neste sentido, ó longo dos últimos anos a Deputación da Coruña evoluciona no seu sistema de apoio ós Concellos de menos de 20.000 habitantes. Esta evolución insírese na emerxencia do POS+ como principal ferramenta de colaboración financeira xeral, en tanto que tamén presenta no relativo ás políticas de benestar unha fonda evolución das ferramentas de apoio financeiro.

Así, tanto o contido do apoio como os volumes financiados evolucionaron de xeito significativo a partir do ano 2017, sempre dentro da modalidade incentivadora, sendo minoría os programas de apoio técnico directo ós Concellos, aspecto este no que a continuación se fará fincapé atendendo á realidade territorial.

Deste xeito, na procura de seguir avanzando e mellorando no apoio integral que a Área de Benestar da Deputación presta ós Concellos, e tendo como referencia o principio de autonomía local, a continuación preséntanse as principais conclusións e recomendacións xurdidas para a Comarca de

Arzúa no seo dos traballos de elaboración do Plan de Acción de Servizos Sociais da Deputación da Coruña.

4.1 AS PRINCIPAIS CONCLUSIÓN S .

A) A evolución demográfica

A análise demográfica levada a cabo na primeira parte do documento verifica a presenza na Comarca dunha constante caída da poboación que, a pesar da súa suavidade, ó longo do tempo acada datos preocupantes comportando, a nivel comarcal, unha perda do 16% dos seus habitantes entre os anos 1998 e 2017. A nivel municipal as caídas son heteroxéneas na súa intensidade, oscilando entre o teito de Touro que perde o 27% dos seus habitantes e a do Pino, cun 7% se ben, como se indica, dentro dun proceso estable e alongado no tempo de caída poboacional.

Esta caída procede de primeiros dos anos 80, a partir de onde se poden observar saldos vexetativos negativos que van medrando en intensidade. Este saldo complementábase cun errático saldo migratorio que, se ben entre os anos 2000 e 2007 presenta uns salientables datos negativos, recupérase de xeito puntual entre o 2008 e a actualidade aínda que con anualidades achegadas ó saldo neutro neste último quinquenio. Con todo, a intensidade da entrada de poboación non compensa a caída do saldo vexetativo, co que se constrúe un proceso de salientable devalo demográfico sostido no tempo.

Neste sentido, é preciso salientar que as proxeccións actuais supoñen un afondamento no devalo demográfico, estimándose para o 2030 unha poboación comarcal de 14.424 habitantes, o que suporía unha perda acumulada dende o ano 1998 do 27% da poboación.

Este proceso afecta de xeito capilarizado a todo o territorio comarcal e ós diferentes Concellos, xa que das 67 parroquias que compoñen a Comarca, só 4 gañan poboación entre os anos 2002 e 2017, entre as que se atopan 3 parroquias do Concello de Arzúa e unha do Concello de O Pino que constitúen os núcleos máis habitados.

Pola contra, no resto das 63 parroquias pérdese poboación, chegando a cifras que acadan o 46% en Santa María de Dodro, do 40% en Tronceda (ámbalas dúas no Concello de Arzúa), do 39% en Dormeá (Concello de Boimorto), do 36% en Pastor (O Pino) ou Turces (Concello de Touro) co 37,4%.

Así, a pesar do incremento de poboación nos núcleos máis urbanos de Arzúa e O Pino, esta evolución non é suficiente para compensar as caídas xerais do territorio e, ó mesmo tempo, afonda no proceso de desertización das zonas máis rurais onde, como se puido observar, existen parroquias onde se está a perder case a metade da poboación e son frecuentes os casos que superan a perda do 30% dos seus habitantes. Isto supón que as centralidades comarcais non teñen a potencia suficiente para atraer ou reter a poboación, aínda que se poden considerar núcleos que concentran boa parte da mesma e, polo tanto, deben ser tidos en conta de cara á planificación dos servizos.

O proceso de perda de poboación conta coa importante derivada do avellentamento e do seu elevado impacto en termos das políticas de benestar. Estes dous elementos, conxuntamente cunhas limitadas dotacións dos equipos locais de benestar e cunha visión reactiva que dá na *hiperfocalización* da actividade vencellándoa co avellentamento, supón que sexan puntuais as dinámicas de traballo locais integrais nas que o benestar sexa peza clave na dinamización demográfica e no desenvolvemento local.

Esta *hiperfocalización*, que é causada pola realidade demográfica xa analizada, leva a que tanto boa parte dos equipamentos como dos programas que se atopan en activo na Comarca se centren no colectivo das persoas maiores e dependentes, deixando nun segundo plano outro tipo de programas que, en coordinación cos mencionados, ofrecerían a posibilidade de construír territorios atractivos dende un punto de vista da integralidade dos servizos ás persoas o cal, ó mesmo tempo, contribúe á xeración de economías de proximidade e, polo tanto, á fixación de poboación.

Neste sentido, é salientable a intensidade de creación de postos de traballo directos e de proximidade creados polas dúas modalidades de SAF xestionadas polos Concellos que, como se indica, contribúen á xeración de economías de proximidade. Con todo, é preciso focalizar a atención no fluxo completo do proceso de servución xa que, se ben os equipos técnicos municipais prevén unha importante expansión do mesmo (no Concello de Touro, por exemplo), constátanse diferentes dificultades que dan nun menor rendemento final.

Este é o caso, por exemplo, das dificultades existentes nos procesos de externalización, seguimento, control e avaliación do SAF (caso do Concello de Arzúa); das dificultades xeneralizadas para atopar persoal capacitado para o SAF por parte das diferentes entidades prestadoras; ou das dificultades atopadas para incrementar o contido do SAF de carácter sociosanitario debido ás intensas presións das persoas usuarias para derivar o servizo cara atencións de carácter doméstico (caso do Concello de O Pino, por exemplo).

Deste xeito, a pesar do salientable peso que o SAF ten tanto nos programas de benestar locais como na posta a disposición de recursos, atópanse baleiros nos que é preciso traballar na liña de acadar servizos óptimos que contribúan á xeración de territorios atractivos dende múltiples ópticas.

Con todo, é preciso mencionar que, se ben a axenda social local vén marcada polas necesidades das persoas maiores, existen casos nos que esta se amplía coa creación de programas específicos de referencia para outros colectivos.

Nestes casos son salientables os levados a cabo en relación á inclusión social por parte do Concello de Arzúa intimamente relacionados co Programa de Educación Familiar cunha interesante derivada relacionada co voluntariado e a loita contra a soidade, así como a Escola de Pais e Nais. Outro exemplo é o relacionado coa atención á primeira infancia do Concello de Boimorto que, a partir da Bebeteca do PAI, que conta cun servizo de madrugadores, xera experiencias de integración comunitaria de familias procedentes do Magreb coa coordinación da Educadora Familiar.

Esta amplitude de programas atópase relacionada coas figuras das Educadoras Familiares, así como coa posibilidade de contar con perfís complementarios procedentes da coordinación con outros servizos, como é o caso do CIM. Así, a consolidación da presenza destes perfís nos Concellos da Comarca convértese nunha oportunidade de salientable potencia para diversificar os programas municipais na liña de ampliar o foco alén do colectivo das persoas maiores, se ben a amplitude e intensidade dos programas específicos tamén se considera unha oportunidade á hora de establecer novas derivadas de carácter interxeneracional, por exemplo, que incidan na mellora das liñas de traballo comunitarias e das redes de colaboración con centros educativos.

Ademais, é preciso indicar que outro dos elementos que incide negativamente na calidade de vida das persoas, sobre todo das de maior idade, é o relacionado coa mobilidade pública. Neste sentido detéctase a presenza de programas relacionados co transporte público local, tanto focalizados a colectivos de persoas maiores como abertos a toda a poboación, de diferente rendemento.

Así, o Concello de Boimorto conta cun dobre sistema de transporte para as persoas maiores. Un especificamente dirixido ás persoas usuarias do Centro de Día e da Miniresidencia municipal que ten percorrido polas tódalas parroquias do Concello e incluso por Concellos lindeiros. Outro diríxese ás persoas maiores transportándoas dende as parroquias ó Centro Social, sendo gratuíto e contando con aproximadamente con entre 35 e 40 usuarios/as diarios. Ámbalas iniciativas considéranse un éxito, relacionado coa propia mobilidade das persoas, coa loita contra a soidade e o illamento, e incluso coa dinamización económica do núcleo urbano debido ó fluxo de persoas que aproveitan para faceren as súas xestións e compras.

Unha iniciativa semellante foi a posta en práctica no Concello de O Pino que, dun xeito máis amplo xa que non se reducía ás persoas maiores, pode ser considerada como un transporte público local. Así, chegou a contar cunha empresa que xestionaba dúas liñas de transporte no Concello pero que, debido á escasa demanda, deixou de prestar o servizo nunha das liñas e a segunda liña percorre, cada martes, as parroquias que teñen dificultades de comunicación a través das estradas máis xerais e das grandes rutas de autobús a nivel provincial ou galego. Neste caso, a pesar da limitada demanda que levou á minoración da iniciativa, dende o equipo técnico de benestar considérase unha experiencia que, para as persoas maiores, ten un importante valor ó ser moi utilizada para asistir ó Centro de Saúde, realizar xestións bancarias, ou realizar trámites no Concello, por exemplo.

Ademais, no Concello de Arzúa tamén existe unha iniciativa semellante, cun autobús que percorre os mércores e venres pola mañá as parroquias trasladando ás persoas ó núcleo de Arzúa, para facer a viaxe de retorno. Esta iniciativa está considerada como exitosa, levando operativa dende o ano 2008 a pesar de que se considera necesario expandila territorialmente (non está presente en tódalas parroquias) e ampliala a tódolos días da semana.

Como se pode comprobar, a ampliación dos servizos de benestar, ou o incremento da profundidade dos mesmos, é en si mesma unha estratexia de mellora da capacidade de atracción de poboación dos territorios. O aproveitamento destas potencialidades dá en xeración de novas oportunidades laborais para ocupacións de elevado valor social de proximidade en tanto que complementa a actual prestación de servizos de cara a facer territorios atractivos, se ben para acadar este obxectivo

constátase a necesidade de mellorar a colaboración entre os departamentos de benestar e outros departamentos municipais tales como promoción económica ou departamentos de carácter xurídico, de cara a establecer liñas de traballo estables para incidir nesta integralidade dos servizos e avanzar na procura da retención/atracción de poboación.

B) O avellentamento e a soidade.

Como se menciona ó longo do documento, a evolución da demografía conta coa importante derivada do pronunciado proceso de avellentamento que está a caracterizar á Comarca, que é substancialmente superior ós índices de referencia galego e provincial.

Así, este avellentamento leva a que, na actualidade, a porcentaxe de persoas maiores de 65 anos rode entre o 27% do Concello de O Pino e o 37% do Concello de Boimorto, e estimándose que para o ano 2030 o grupo de idade conformado polas mulleres maiores de 85 anos constituirase nun dos de maior volume, co que isto supón para a tensión das políticas locais de benestar.

Este pronunciado proceso de avellentamento e de perda poboacional, conxuntamente coa elevada dispersión dos núcleos da poboación, supón a emerxencia do fenómeno da soidade e do illamento físico como elemento que marcará a actuación das políticas de benestar locais, sobre todo tendo en conta a importante tendencia observada dende primeiros do século á redución do número de persoas por fogar.

Neste sentido, un dos elementos máis importantes observados na actuación dos Concellos é a presenza de iniciativas como o transporte público local que, tanto na súa modalidade focalizada no colectivo das persoas maiores como na modalidade xeral, son considerados como elementos centrais á hora de establecer unha estratexia local de fomento da mobilidade que incida na soidade e no illamento.

Como se mencionou con anterioridade, o salientable proceso de avellentamento leva a unha progresiva focalización da actividade dos departamentos locais de benestar no colectivo das persoas maiores. Na actualidade a xestión destes programas está a ser o aspecto que centra a actividade dos equipos municipais de benestar, con especial atención á xestión do Servizo de Axuda no Fogar na súa modalidade de dependencia e de libre concorrencia, de tal xeito que a atención ás persoas maiores pode ser considerada como a política local máis importante dos departamentos de benestar e, dentro desta, a xestión do SAF é o programa que máis recursos está a demandar.

Ademais, na liña do recoñecemento ó importante esforzo municipal relacionado cos servizos ás persoas maiores, salienta no caso do Concello de Boimorto, que está a asumir a xestión de equipamentos como o Centro de Día e a Miniresidencia.

En relación ós programas especificamente deseñados para as persoas maiores, a Comarca, alén do SAF, presenta iniciativas de elevado interese que non unicamente contribúen a ampliar o abano de

servizos, senón que afondan nas intervencións xerando novas posibilidades de mellorar a vida das persoas.

Entre estes programas, a título de exemplo, salientan os relacionados co traballo de recollida etnográfica e interxeneracional levados a cabo no Concello de O Pino onde, a raíz dos obradoiros de memoria, xeráronse diferentes publicacións relacionadas con (I) contos, receitas e remedios tradicionais; (II) fotografías e historias de vida; (III) cantares das avoas; (IV) ou coa relación entre avós e netos. Neste último caso, édítase un libro realizado a raíz das interaccións entre as persoas maiores asistentes ó obradoiro de memoria e o alumnado do CPI Camiño de Santiago dende 1º a 4º da ESO.

Tamén é salientable o programa relacionado coa prevención e detección temperá das dificultades de memoria que se leva a cabo no Concello de Boimorto en colaboración coa Consellería de Política Social e a USC. Neste programa, dirixido para persoas maiores de 60 anos preocupadas pola súa memoria e a familiares de persoas con demencias que precisen asesoramento, realízanse avaliacións neuropsicolóxicas e deséñanse intervencións a través de actividades de estimulación cognitivas individuais e grupais. Ademais, tamén se realizan charlas sobre envellecemento activo e oriéntase ás persoas coidadoras a nivel individual e grupal.

Con todo, a pesar da existencia de iniciativas que afondan na potencialidade dos programas máis habituais especificamente dirixidos ás persoas maiores e do seu éxito de demanda, os equipos técnicos municipais detectan a necesidade de realizar unha profunda renovación metodolóxica actualizando en termos xerais as intervencións e adaptándoas ós novos perfís de persoas maiores.

Neste sentido, é preciso facer fincapé en que as actividades máis tradicionais relacionadas coas persoas maiores deben conter un obxectivo implícito subxacente ó seu deseño que é o da xeración/rexeneración da vida comunitaria. Este é un elemento que é posible compartilo no deseño das actividades xerais que leven a cabo os Concellos en eidos como a cultura, o deporte ou o lecer en xeral, de tal xeito que se aproveite o potencial de capilarización desta serie de actividades, que na actualidade están a chegar a un importante número de habitantes, para actuar de xeito comunitario, utilizándoas ó mesmo tempo como antenas para a detección temperá de situacións de risco relacionadas, por exemplo, coa soidade.

Ademais, é preciso ter en conta que, directamente relacionado coa soidade como fenómeno que está a emerxer pero que xa é detectable na Comarca, os programas de voluntariado son ferramentas que poden multiplicar a acción dos equipos de benestar. De tódolos xeitos, é preciso potenciar estes programas dende o ámbito municipal ou avanzar na xeración de redes informais de traballo coas entidades sociais que traballan no territorio co obxectivo de mellorar tanto na detección do fenómeno da soidade como no traballo coa mesma de xeito complementario á prestación de servizos como o SAF básico, teleasistencia ou outro tipo de programas como o Xantar na Casa.

Nesta liña, a proximidade é un factor que permite ós equipos municipais a detección de situación de risco, sobre todo para as persoas maiores, xa que se considera que as relacións comunitarias, se ben están en proceso de deterioro, non están perdidas.

Así, a transmisión informal de información sobre situacións individuais ós equipos técnicos é unha ferramenta de valor que é preciso fomentar avanzando na xeración de contactos con axentes de proximidade (establecementos de hostalaría, comercios de proximidade, parroquias...) de xeito complementario á colaboración institucional cos Centros de Saúde, completando un mapa de *antenas* que permitan a detección destas situacións e o traballo con elas cunha axeitada temporalización sen agardar á cronificación.

Finalmente, a fertilidade destas redes informais tamén serve para a mellora da difusión das actividades municipais, chegando a un maior público co que isto comporta en termos da circularidade do proceso de xeración de información de valor para os equipos de benestar.

C) As múltiples exclusións.

A Comarca de Arzúa forma parte da Área Suroriental, utilizada polas fontes oficiais á hora de analizar a taxa de risco de pobreza ou exclusión social, amosando os datos que o 14,69% da poboación da devandita Área se atopa en risco de pobreza³⁵ (Estratexia Europa 2020 para o ano 2016), o que supón que máis de 2.400 persoas se atopan nesta situación.

Esta taxa é sensiblemente inferior ós datos tanto de Galicia como do conxunto da provincia, aínda que é preciso complementalos con outros para albiscar a situación socioeconómica xeral da Comarca. Así, a renda dispoñible bruta por habitante amosa para o ano 2015 un diferencial de 20 puntos con respecto á renda do conxunto da provincia e de 16 con Galicia, o que supón unha diferenza anual de máis de 2.200€ con Galicia e máis de 3.100€ coa provincia.

A nivel municipal obsérvase como no 2015 a maior renda corresponde ó Concello de Arzúa, que acada o 90% da renda galega, en tanto que o Concello coa menor renda é o de Touro co 74%. En posicións intermedias sitúanse Boimorto co 78% e O Pino co 85% co dato galego. Neste sentido, a evolución das rendas dos habitantes dos Concellos dende o 2010 ó 2015 son irregulares, non amosando unha recuperación firme entre os anos 2012 e 2015 e incluíndo o caso de O Pino que presenta unha evolución decrecente en todo o período. Con todo, no caso dos restantes Concellos as evolucións positivas oscilan entre o 4% de Touro e o 1% de Arzúa, situándose neste caso de xeito parello á evolución galega (1%) e provincial (2%).

Ademais é preciso indicar que o peso das prestacións sobre a renda dispoñible bruta por habitante na Comarca é dous puntos superior ó promedio galego e tres ó dato provincial. Este peso é heteroxéneo a nivel municipal, salientando os casos de Arzúa e O Pino, cun dato parello ó galego (o 32% da renda dispoñible procede de prestacións), así como os de Touro e Boimorto, que presentan un 37% e un 41% respectivamente, co cal se superan os datos dos territorios de referencia. Así, é posible indicar que a renda dispoñible dos habitantes da Comarca é substancialmente inferior á galega, en tanto que o peso das prestacións sobre a mesma é superior, salientando neste sentido ó Concello de Boimorto.

³⁵ Os datos do ano 2017 contemplan como esta cifra ascende ó 16,54%, en tanto que Galicia conta co 20,26% e a provincia co 18,65%.

Este contexto socioeconómico xeral vese reflectido no sector empresarial comarcal, que conta cun importante papel das empresas adicadas ó sector servizos e ó sector primario, salientando dentro do sector servizos aquelas actividades de proximidade relacionadas co comercio e coa hostalaría, e tendo en conta o salientable retroceso das explotacións agrogandeiras dende o ano 1999.

En relación á afiliación á Seguridade Social, os datos entre os anos 2011 e 2018 amosan unha estabilidade, se ben a serie toca chan no ano 2013 baixando das 6.000 persoas afiliadas para recuperarse na actualidade e volver ás cifras do ano 2011. Estes datos son compatibles cunha salientable diminución do desemprego, que no mesmo período baixa nun 38%.

Ás exclusións de carácter económico vencelladas co ámbito laboral e coa renda únenselle outro tipo de exclusións relacionadas coa emerxencia das situacións de dependencia derivadas do intenso avellentamento e coa necesidade de coidados.

Neste sentido, un dos elementos máis salientables relacionado coas necesidades de coidados é o impacto que a intensa feminización dos mesmos ten sobre as persoas, sobre o seu emprego/empregabilidade e sobre as súas carreiras profesionais, sobre todo atendendo ás súas cotizacións e á xeración de dereitos relacionados coa xubilación. Así, outra das exclusións máis importantes que se está a observar é a relacionada coa das persoas coidadoras, que ten efectos inmediatos a través da ruptura das súas relacións laborais actuais e das relacións sociais no seu contexto, e que ten efectos diferidos sobre as pensións de xubilación, o que incrementa as posibilidades de risco de pobreza no futuro.

Outra das exclusións máis salientables é a relacionada coa presenza das discapacidades, tanto polas propias persoas con discapacidades que no 2017 eran 1.349 persoas na Comarca, como polas persoas coidadoras. En resposta ás necesidades deste colectivo, en Boimorto sitúanse un Centro Ocupacional para persoas con discapacidade con 23 prazas e un Centro de Día para discapacitados con 19 xestionados por AMARAI.

Con todo, as posibilidades das entidades sociais de proximidade veñen determinadas, en boa medida, polo apoio das institucións públicas a través das diferentes liñas de financiamento, o cal xera disfuncións á hora da estabilidade no tempo das súas intervencións e na limitación dos perfís dos seus equipos básicos, limitando así mesmo o abano e profundidade das súas intervencións. Ademais, outro dos elementos que marca a operatividade das entidades sociais no seu traballo, sobre todo, co colectivo de persoas con discapacidade é o relacionado co sistema de transporte a raíz das súas necesidades especiais, aspecto este que incrementa o custo das actividades e da xestión dos servizos.

Finalmente é preciso mencionar o caso das exclusións vencelladas coas adicións, de especial incidencia entre a mocidade, aquelas relacionadas coas tecnoloxías e as apostas, para as cales non hai programas estables nos centros educativos liderados dende os departamentos de benestar locais, senón accións puntuais fomentadas polos propios centros. Neste sentido, tamén salientan as necesidades detectadas de contar con programas estables relacionados co consumo de alcohol, en coordinación cos Centros de Saúde, tanto para a mocidade como para persoas maiores de 45 anos xa consideradas como crónicas.

Con todo, a carencia de estabilidade nestes programas relacionados coa prevención das adiccións e coa incidencia directa con usuarios/as xa adictos resulta un elemento a ter en conta en relación coa exclusión, salientando o recoñecemento por parte dos equipos técnicos municipais de necesidade de establecer programas dende unha perspectiva proactiva de xeito coordinado cos centros educativos, para os cales se debería contar coas ANPAS como parte fundamental do proceso.

D) Os coidados.

A política de benestar local ten, no relacionado cos coidados, un dos seus elementos máis salientables xa que, tanto a raíz das prestacións derivadas da lei da dependencia, como a raíz do programa de Servizo de Axuda no Fogar básico, os servizos relacionados cos coidados supoñen un volume substancial dos esforzos locais, sobre todo medido en recursos humanos, económicos e técnicos destinados ó benestar, con especial incidencia neste caso no Concello de Boimorto a raíz da xestión municipal de diferentes equipamentos destinados ós coidados ás persoas maiores, cun total de 29 prazas residenciais e de 30 prazas no centro de día.

Esta tendencia á *hiperfocalización* dos esforzos dos departamentos de benestar nos coidados, sobre todo no SAF, vencélase directamente coa evolución demográfica e co progresivo avellentamento da poboación da Comarca, de tal xeito que atendendo ás proxeccións demográficas, é previsible un salientable incremento das tensións derivadas da demanda do SAF nas súas dúas modalidades, aspecto para o cal os Concellos non se atopan preparados dende unha perspectiva organizativa.

Ademais, neste mesmo sentido salientan as previsións de expansión do SAF básico coas que traballan os propios equipos de benestar locais cos Concellos da Comarca, co cal é previsible un incremento das tensións xeradas por este servizo para as administracións locais a nivel económico e organizativo.

Dentro deste aspecto, salientan as necesidades de mellorar o seguimento e control que efectúan os equipos municipais no caso da xestión indirecta do servizo, debendo facer fincapé en todo o proceso de servucción dende a ideación inicial da licitación ata os sistemas de coordinación e avaliación do servizo efectivamente prestado ás persoas usuarias, así como na necesaria mellora da comunicación entre prestador e titular do servizo para a xeración de novas intervencións que melloren, dende un punto de vista integral, a calidade de vida e o benestar tanto das persoas usuarias como das persoas coidadoras principais.

É salientable que un dos obxectivos operativos centrais do SAF básico sexa cubrir as agardas do proceso de tramitación e valoración da dependencia, polo que é habitual que o SAF básico entre nos fogares de xeito previo á modalidade de dependencia, quedando activo ata que a persoa usuaria lle sexa recoñecida a valoración e o servizo correspondente a través da propia dependencia. Este esquema fai que o SAF básico perda en certa medida o compoñente de prevención que ten, para constituírse nunha sorte de porta da entrada local ós servizos da dependencia, que contan con salientables demoras en tempo.

Tal como se mencionaba con anterioridade, o SAF asume un volume de recursos humanos de 87 profesionais na Comarca, atendendo a 226 persoas, e tendo unhas listas de agarda de 135 persoas a finais do 2018. Ademais, en número de horas de servizo prestadas, este ascende a máis de 59.000 horas, chegando a atender ó 4,53% da poboación da Comarca maior de 65 anos nas súas dúas modalidades.

Como se pode observar, o SAF é un servizo intenso tanto en recursos como en persoas atendidas, xerando unhas salientables necesidades en termos de xestión que os Concellos da Comarca están a cubrir a través dunha xestión que combina, en función dos Concellos, tanto a externalización como a prestación do servizo a través de equipos propios.

Así, os Concellos de Arzúa e O Pino teñen a totalidade do servizo externalizado, en tanto que Touro ten a xestión de Libre Concorrenza de carácter mixto e a dependencia externalizada, e Boimorto ten todo o servizo en xestión directa.

Ademais, a amplitude de custos/hora é limitada, tendo como chan o dato de Touro para Libre Concorrenza con 9,04€/hora e como teito o dato de O Pino con 13,24€/hora. Con todo, é preciso mencionar que o dato de Touro procede dunha mellora sen custo que a prestadora externa realizou na licitación, de tal xeito que a cifra non se pode tomar como referencia exacta do custo real do servizo.

Así, en boa medida os departamentos municipais de benestar están a convertese en centros xestores de equipos SAF, aspecto para o cal non contan con apoio de carácter técnico, xurídico ou relacionado co control de xestión e que, conxuntamente cos requirimentos propios do proceso administrativo relacionado coa dependencia, tende a saturar a súa operativa cotiá e non permite aproveitar a profundidade do SAF ou avaliar o propio servizo, ó tempo que bloquea as posibilidades de iniciar outro tipo de actividades de carácter comunitario.

A potencialidade que ten o SAF á hora de xerar novas intervencións alén dos traballos de atención ás persoas usuarias estase a ver plasmado nos Concellos da Comarca de xeito fragmentado. Así, se ben a totalidade dos equipos técnicos municipais salientan a necesidade tecnicamente percibida de traballar coas persoas coidadoras, salientando a experiencia de Boimorto co Servizo de Atención ás Persoas con Dificultades de Memoria. Con todo, tamén se percibe a presenza dunha importante reticencia dos coidadores/as a solicitar apoio de carácter psicolóxico ou a que se coñeza a súa necesidade, a pesar de que se detecta a necesidade de establecer programas estables de apoio individual e grupal.

Neste sentido, o Concello de O Pino puxo en marcha, en colaboración cunha entidade social, unha iniciativa de traballo con persoas coidadoras e familiares de persoas dependentes que contou cunha limitada asistencia do colectivo obxectivo, de tal xeito que se afirma que os programas deseñados deben ir precedidos dun intenso traballo psicolóxico de xeración de demanda para evitar o fracaso.

Incidindo nos coidados, e tendo en conta a feminización das persoas coidadoras, é preciso indicar que os equipos técnicos da Comarca prevén un incremento considerable da demanda de prazas tanto en centros residenciais como non residenciais de atención ás persoas maiores.

Neste sentido, tal como se puido observar, os datos actuais atópanse afastados das ratios establecidas pola Xunta de Galicia no ano 2008. Ademais, tamén é preciso referirse a que na Comarca están presentes tódalas titularidades dos equipamentos, salientando a iniciativa privada coa xestión de dous centros residenciais en Touro e Boimorto.

Finalmente, tamén é preciso mencionar a existencia de equipamentos de atención á discapacidade, sendo estes de iniciativa social e centralizándose no Concello de Boimorto.

E) Os equipos locais de benestar.

A evolución das modalidades de financiamento que a Área de Benestar da Deputación da Coruña pon a disposición dos Concellos menores de 20.000 habitantes supón unha variación nas posibilidades dos servizos a raíz dun dobre efecto.

Por unha banda, o financiamento do perfil do apoio administrativo e de persoal técnico complementario ó/á traballador/a social de referencia permite completar dende un punto de vista integral ó equipo inicial, permitindo tanto unha maior axilidade administrativa e unha mellor atención inicial ó público, como unha atención multidisciplinar ós diferentes casos, achegando tamén posibilidades de ampliar o abano de servizos ofrecidos dende os Concellos.

Por outra banda, a fonda variación do financiamento do SAF da modalidade de libre concorrência supón un incremento no ingreso dos Concellos e, polo tanto, unha maior capacidade á hora da prestación deste servizo que, como se puido observar, aínda non é posible avaliar e que, con todo, tamén depende doutros factores individuais de cada Concello como pode ser o referente á existencia de sistemas de xestión informatizados ou o rendemento dos equipos propios ou de entidades prestadoras externas.

A evolución do financiamento da Deputación da Coruña, vencélase coa maior capacidade dos Concellos á hora de incrementar os seus equipos técnicos e administrativos dos departamentos de benestar, así como coas posibilidades do SAF básico. Así, nos Concellos da Comarca atópanse asentadas tanto as figuras de persoal técnico complementario ó/á traballador/a social como as do persoal de carácter administrativo se ben con matices.

Así, nos Concellos de Arzúa e Boimorto o persoal administrativo ten unha adicación do 50% da xornada para o departamento de Benestar, en tanto que en O Pino non se conta con esta figura, a pesar da necesidade expresada por tódolos equipos técnicos da súa presenza a tempo completo, como así acontece no caso do Concello de Touro.

Con respecto ó persoal técnico complementario, este atópase presente en tódolos Concellos sendo, no caso de O Pino, unha psicóloga, en tanto que no resto dos Concellos a figura é de Educadora Familiar. Con respecto ó apoio administrativo, o único Concello que carece del é o de O Pino (a pesar da súa necesidade), sendo o Concello de Touro o único que conta con este apoio a tempo completo.

Con respecto á prestación de servizo do SAF básico, a pesar do incremento substancial das posibilidades de financiamento, detéctase un rendemento variable deste servizo. Así, Arzúa e Boimorto incrementan as horas prestadas no período 2016 – 2018, este incremento é limitado supoñendo un 11% en ámbolos casos. No entanto, os Concellos de O Pino e Touro reducen a súa prestación, baixando Touro un 4% e salientando o Concello de O Pino cunha redución do 47%.

Neste último caso, o equipo técnico do Concello de O Pino achaca a limitada prestación do servizo de SAF básico á conxunción entre o custo a asumir polos/as usuarios/as en termos de copagamento e as expectativas dos mesmos de recibir un servizo máis relacionado coa asistencia doméstica ca cos contidos de carácter sociosanitario, de tal xeito que son habituais as renuncias ó mesmo.

Segundo recoñecen os equipos técnicos dos diferentes Concellos, así como de entidades sociais, un elemento básico para o mantemento tanto dos equipos como da actividade é a estabilidade no financiamento que dea pé á continuidade dos servizos como paso previo para a súa mellora. Incidindo na mellora da dotación dos equipos locais de benestar, un dos aspectos amplamente considerados relacionados coa mellora do SAF é a necesidade de sistemas comúns que faciliten o seguimento do servizo e a introdución de novos perfís profesionais que amplíen a posibilidade de prestar servizos complementarios de elevado valor. Estas necesidades son de especial impacto nas entidades sociais que, como se mencionou con anterioridade, teñen no proceso de captación recorrente de fondos unha das súas principais funcións, o cal supón unha inestabilidade xeral nas intervencións.

Nesta liña, afondando na análise dos orzamentos municipais, é preciso salientar a heteroxeneidade dos orzamentos adicados nos Concellos da Comarca á política de gasto 23, que tocan teito co case 34% do Concello de Boimorto e que teñen o seu chan no 5,9% do Concello de O Pino no ano 2018. Esta disparidade supón a verificación da presenza de axendas sociais locais de diferente potencia e capacidade para atraer recursos ás políticas de benestar locais, sendo un elemento fundamental para o sostemento destas políticas as achegas procedentes tanto da Xunta de Galicia como da Deputación da Coruña, sobre todo a raíz da modificación do sistema de financiamento do ente provincial acontecido nos últimos anos que non só evoluciona á alza de xeito substancial, senón que é de recoñecida efectividade por parte dos equipos de benestar dos diferentes Concellos.

Ademais, esta heteroxeneidade orzamentaria comarcal plásmase en substanciais diferenzas ó ter en conta o gasto municipal por habitante da devandita política de gasto 23 para o ano 2018, observando que o teito dos datos márcao o Concello de Boimorto (con case 434€) e o chan do Concello de O Pino (con 51€), seguido de Arzúa con 88€, e nun lugar intermedio o Concello de Touro con 124€.

Finalmente, a nivel xeral recoñécese unha limitación nas capacidades de xeración de redes de axentes cos que os departamentos de benestar colaboran para levar adiante accións. Esta limitación

é intramunicipal, observando a subsistencia de prácticas de fragmentación departamental que afectan ó rendemento de medidas relacionadas, por exemplo, coa inclusión social.

Ademais, obsérvanse dificultades á hora de establecer accións proactivas, coordinadas e estables no tempo lideradas polos departamentos de benestar municipais cos Centros de Saúde ou cos centros educativos. Neste sentido, a ausencia de persoal especializado en Educación Familiar é un elemento a ter en conta con respecto á limitación destas posibilidades, aínda que a súa mera presenza non garanta a xeración de programas conxuntos, se ben é un aspecto fundamental para iniciar o achegamento a problemáticas relacionadas coa mocidade ou coa saúde que, na actualidade, se están a ver limitadas pola ausencia de recursos.

4.2 AS PRINCIPAIS RECOMENDACIÓNS.

A) A evolución demográfica

Os datos demográficos amosan, tanto para o conxunto da Comarca, como para cada un dos Concellos, unha salientable perda de poboación da que unicamente queda excluído o núcleo urbano de Arzúa, que actúa como entidade que atrae poboación, pero que non é capaz de compensar as perdas xeneralizadas do resto dos territorios.

Neste sentido, a análise a nivel parroquial dos datos demográficos indica que o devalo demográfico afecta a practicamente todo o territorio comarcal, o que conxuntamente coa intensidade deste devalo leva á necesidade de aplicar tanto o concepto de *demotanasia* como o de desertización, sobre todo en parroquias que perden máis de 1/3 dos habitantes, situación esta que as proxeccións prevén que se agrave de cara ó 2030.

Na Comarca de Arzúa é posible establecer un claro vencello entre revitalización demográfica e revitalización socioeconómica, de tal xeito que se considera un aspecto básico a xeración de *coalicións internas* e dinámicas de traballo conxuntas entre os departamentos de benestar e os de desenvolvemento local, xerando medidas de retención/atracción de poboación co obxectivo de tentar revertir a evolución demográfica negativa a través de accións que se reforcen e complementen mutuamente.

Con todo, é preciso mencionar que a evolución demográfica negativa analizada non só procede dos últimos anos, senón que se atopa firmemente asentada na Comarca dende hai varias décadas. Así, este proceso de carácter multifactorial xa estrutural no territorio é preciso atacalo dende diferentes fronteiras que, en termos multinivel, xeren accións coordinadas relacionadas, entre outros aspectos, coa dotación de servizos de benestar, coa mellora dos sistemas de transporte público, coa atracción de investimentos e xeración de emprego de calidade ou co fomento do desenvolvemento endógeno a través do apoio á iniciativas de elevado valor engadido e efecto multiplicador.

Como se pode observar a complexidade da loita contra a *demotanasia* e a desertización poboacional é un aspecto que dificulta o deseño de medidas coordinadas a diferentes niveis, pero que teñan un elevado impacto local. De tódolos xeitos, o eido local e comarcal amósase óptimo para levar adiante as seguintes recomendacións focalizadas nun concepto amplo de benestar.

Recomendación 1. Xeración de estratexias compartidas entre os Departamentos de Promoción Económica e Emprego locais cos de Benestar.

Un dos elementos máis importantes á hora de promover unha estratexia territorial de dinamización demográfica é a confluencia entre os servizos públicos e a actividade económica xeral, aterrada en termos de creación de postos de traballo de valor. Nesta confluencia, na que inflúen numerosos factores que superan o alcance do presente Plan de Acción e que reflicten a elevada profundidade e impacto do concepto amplo de benestar utilizado, é posible incidir a través dunha estratexia común entre os departamentos de benestar municipais cos departamentos de promoción económica e emprego, de tal xeito que a actividade municipal, a través das súas múltiples ferramentas, se encamiñe cara a atracción/retención de poboación.

Así, dende unha perspectiva de benestar, é posible colaborar na creación e reenfoque da lóxica de actuación de ferramentas como as bolsas de traballo municipais ou maximizar o uso das cláusulas sociais nas licitacións públicas co obxectivo de facer territorios atractivos e, polo tanto, influír na limitación da perda de poboación.

Esta estratexia, que debe ser espallada a departamentos municipais de carácter xurídico ou económico, ten no SAF un dos seus principais alicerces xa que, como se puido comprobar, conta cun importante volume de persoas traballadoras e cun importante potencial tanto en termos de incorporación de novos profesionais (perfis auxiliares ou técnicos) como en ampliación de equipos cun elevado impacto de proximidade.

Ademais, a xeración de *coalicións internas* en clave de benestar debe ir aparellada á expansión e afondamento do alcance dos servizos actuais de benestar, contribuíndo así á fixación de poboación no territorio por múltiples vías.

Recomendación 2. Xerar a nivel Comarcal unha oferta de formación dirixida á atención ás persoas.

Ó longo dos traballos encamiñados á realización do Plan de Acción, constatáronse os problemas que as entidades prestadoras do Servizo de Axuda no Fogar teñen á hora de atopar e seleccionar persoal formado, co cal este sector convértese nunha oportunidade laboral, sobre todo para as mulleres, co cal é preciso focalizar esforzos na formación de persoal auxiliar que dea resposta ás demandas actuais, e sobre todo futuras, dos diferentes prestadores de servizos.

Para esta recomendación é preciso o deseño de accións formativas encamiñadas á obtención do Certificado de Profesionalidade de Atención Sociosanitaria a Persoas no Domicilio que vaian enfiadas co deseño dun programa de prácticas profesionais non laborais nos SAF da Comarca para as persoas en situación de acadar o devandito Certificado de Profesionalidade.

Esta serie de accións pódense ampliar tendo en conta as necesidades das entidades que actualmente xestionan centros de carácter sociosanitario de tal xeito que, na liña da anterior recomendación, os equipamentos de benestar constitúan un eixo de atracción/retención de poboación no territorio á vez que de prestación de servizos.

Ademais, na liña de mellorar a oferta formativa relacionada co benestar, pero sempre de xeito coordinado coa inserción laboral efectiva das persoas capacitadas, é preciso establecer unha reflexión multinivel sobre a oferta de Formación Profesional nos centros da Comarca. Así, nos Concellos de Touro, O Pino e Boimorto non existe oferta, en tanto que no Concello de Arzúa sitúanse o IES de Arzúa e a EFA O Piñeiral. Con respecto ó IES de Arzúa, a súa oferta non se atopa relacionada coa familia de Servizos Socioculturais á Comunidade ou coa de Sanidade, en tanto que a EFA O Piñeiral oferta actualmente o Ciclo Medio de Coidados Auxiliares de Enfermaría pertencente á familia de Sanidade.

É dicir, na actualidade, tendo en conta a potencialidade do xacemento de emprego relacionado coa atención ás persoas, así como a existencia na Comarca de equipamentos de referencia e de servizos intensivos en recursos humanos como é o caso do SAF, non se observa o establecemento dunha relación entre formación e ocupación, aspecto este sobre o que é preciso traballar de xeito multinivel para garantir a presenza de persoal formado integrado laboralmente en servizos de calidade.

Recomendación 3. Establecemento dun programa de actuación conxunta entre os departamentos de benestar locais, os CEIP, o IES de Arzúa e as ANPA.

Tal como se menciona ó longo do documento, os equipos técnicos dos Concellos consideran o traballo en rede coas institucións educativas un aspecto no que é preciso mellorar e do cal depende o éxito de numerosas accións de carácter multisectorial.

Esta mellora recomendada supón avanzar con respecto a un modelo de traballo entre os departamentos de benestar locais e os centros educativos de carácter reactivo, pasando a traballar proactivamente, é dicir, establecendo programacións conxuntas estables que, como se indica, poidan responder a diferentes propósitos que van, por exemplo, dende a loita contra as adiccións, ás actividades de carácter interxeneracional.

Así, co foco posto na loita contra o devalo demográfico a través da xeración de accións en rede entre os centros escolares e os departamentos locais de benestar, detéctase un amplo espazo de traballo no eido das relacións comunitarias interxeneracionais.

Dentro deste campo, aínda que no marco dun programa de colaboración máis amplo, débense aproveitar as potencialidades que a proximidade xera para o deseño de actividades conxuntas de transmisión de tradicións, oficios, lendas ou toponimias e camiños tradicionais entre as persoas usuarias das actividades de benestar maiores de anos e o alumnado dos CEIP e IES. Estas experiencias poden ser recollidas e recompiladas polo seu elevado interese en termos de difusión en múltiples formatos, tanto entre o público xeral como entre profesionais especializados/as, xerando material de interese para publicacións de carácter académico.

Ademais, esta colaboración entre os departamentos de benestar locais e os CEIP e as ANPA debe ser expandida a outros eidos, entre os cales salienta a posibilidade de deseñar programas de nutrición saudable de proximidade en equidade, accións estas que inciden na xeración de economías locais e que ó mesmo tempo trasladan ó alumnado a posibilidade de almorzar de xeito saudable e equitativo, loitando así contra os casos de risco de pobreza infantil.

Ademais, unha derivada salientable do traballo conxunto é a posibilidade que se abre para os equipos técnicos de xerar novos ámbitos de actuación, tal como é o caso do traballo con colectivos de persoas inmigradas que se está a desenvolver en Boimorto. Así, dentro deste programa de traballo conxunto sería de interese a introdución de Escolas Infantís e PAI, así como a colaboración coas ANPA sempre dentro da liña de ampliar a rede.

Finalmente, na liña de ampliar o abano de servizos ofertados dende os departamentos de benestar, e en relación coas familias e coa infancia, considérase de especial interese expandir as iniciativas relacionadas coas Escolas de Familia que, como se puido comprobar no caso de Arzúa, son consideradas de éxito. Estas iniciativas están encamiñadas á aprendizaxe conxunta e deberán ser aproveitadas para o establecemento/reforzo de redes de socialización, favorecendo a intensificación da vida comunitaria, así como outras iniciativas como poden ser as de reforzo escolar para garantir o apoio ós nenos e nenas que presenten maiores dificultades para a consecución dos obxectivos académicos.

A lóxica do establecemento dun programa conxunto de actividades entre os departamentos de benestar municipais e as institucións educativas debe ser estendida ó sector sanitario, onde é preciso tecer redes para o deseño de actuacións conxuntas destinadas á mellora da calidade de vida da poboación en xeral.

Recomendación 4. Establecemento dun programa de actuación conxunta entre os departamentos de benestar locais e os Centros de Saúde.

Na liña do mencionado con respecto á colaboración entre os departamentos de benestar e as institucións educativas, os equipos técnicos municipais recoñecen o traballo conxunto cos Centros de Saúde como outro dos elementos a mellorar.

Dentro das posibilidades que abre o establecemento de redes de actuación cos Centros de Saúde, e na lóxica de xeración/rexeneración de hábitos comunitarios que fagan máis atractivo o

territorio para a atracción/retención de poboación, atópase o deseño (baixo criterios sanitarios) de actividades relacionadas coa activación física das persoas maiores aproveitando camiños tradicionais e roteiros recuperados, o deseño de obradoiros relacionados coa nutrición saudable, ou o deseño de actividades de información e orientación sobre saúde sexual no IES da Comarca.

Ademais, tamén é posible deseñar protocolos de actuación para a detección e actuación en casos de soidade, casos de saúde mental ou casos de adiccións. Neste sentido, dun xeito complementario co SAF, a colaboración co sector saúde debe contemplar a redacción de protocolos conxuntos en situacións de emerxencia sanitaria nos domicilios para as persoas auxiliares do devandito SAF.

O establecemento de redes de colaboración lideradas polos departamentos municipais de benestar non se debe circunscribir unicamente ó ámbito das institucións, senón que debe ser ampliado ó das entidades sociais ata acadar a constitución de redes comarcais de entidades para o benestar.

Recomendación 5. Programa de fomento e mellora das actividades das entidades sociais radicadas na Comarca.

De xeito complementario coas recomendacións anteriores, é preciso avanzar á hora de establecer programas conxuntos de colaboración entre os Concellos e as entidades sociais radicadas na comarca, con especial atención ás necesidades de AMARAI debido ó seu traballo cun colectivo tan sensible como é o das persoas discapacitadas e á xestión de varios equipamentos de referencia no Concello de Boimorto.

Neste sentido, dentro dun programa máis amplo de mellora da estabilidade das actividades das entidades, é posible establecer unha colaboración estable entre as entidades e os Concellos para o acceso a locais públicos para o desenvolvemento de actividades de interese xeral, fomentando así a capilarización das actividades das entidades en tódalas parroquias dos Concellos.

Ademais, é preciso introducir no deseño de actividades relacionadas co deporte ou coa cultura, por exemplo, que están a desenvolver os Concellos a sensibilidade coas persoas con discapacidade, xerando espazos nas actividades para promover a súa integración ó mesmo tempo que estas actividades se adaptan ás súas necesidades.

Finalmente, o establecemento de relacións estables entre Concellos e entidades sociais, e a xeración de programas conxuntos debe levar á posibilidade de mellorar os programas de voluntariado, de elevada utilidade á hora de acometer accións relacionadas coas persoas maiores ou coa soidade, por exemplo.

Como se pode comprobar, dende o liderado local dos departamentos de benestar é posible incidir tanto na dinamización de sectores económicos de elevado impacto laboral, como na creación de estratexias de mellora da vida comunitaria, favorecendo o establecemento de redes de actores que

traballen no territorio para a mellora do benestar e a calidade de vida da poboación, e favorecendo de xeito directo e indirecto a capacidade de atracción/retención de poboación na Comarca.

B) A soidade e o avellentamento.

Tal como se indicou tanto na diagnose como nas conclusións, o proceso de devalo demográfico ten como consecuencia un salientable avellentamento da poboación, sendo un elemento que, se ben a nivel xeral está a condicionar a actuación dos departamentos locais de benestar, no caso da Comarca de Arzúa e dos seus Concellos é un elemento estrutural definitorio das súas accións tanto na actualidade como nas proxeccións de futuro, como así o amosa a dotación de equipamentos municipais especificamente destinados ás persoas maiores que na actualidade xestiona o Concello de Boimorto.

O proceso de perda de poboación provoca que en diferentes lugares se produza unha desertización poboacional, o cal chega á xeración de casos de soidade física, elemento este que vencellado co avellentamento xera un novo contexto de actuación no que os servizos locais de benestar deben incidir na procura da mellora da calidade de vida da poboación e do reforzo da súas redes relacionais.

Dende as políticas de benestar, na actualidade, estase traballando de xeito directo ou indirecto en relación á soidade e ó avellentamento dende un duplo punto de vista. Dende o punto de vista dos coidados, salienta pola súa elevada capilaridade e impacto o SAF que, nas súas dúas modalidades, chega a un elevado número de fogares e de persoas maiores.

Ademais, tamén salienta o programa de Teleasistencia que, tanto en relación á dependencia como o propio da Deputación da Coruña, son ferramentas moi utilizadas e valoradas tecnicamente para o seu uso en situacións de soidade.

Dende o punto de vista comunitario, os Concellos están traballando na xeración dunha salientable oferta de actividades relacionadas coa activación (física, memoria...) ás que subxacen obxectivos implícitos/explicitos de revitalización relacional para as persoas usuarias, aínda que a profundidade destas accións é fragmentada, de tal xeito que se amosa preciso potencialas e actualizalas, á vez que dotalas de ferramentas complementarias que minimicen o efecto negativo que servizos como o transporte público (ou a ausencia do mesmo) teñen á hora de incidir na vida social das persoas.

Neste sentido, e dende un punto de vista integral, é posible orientar un mesmo programa a diferentes obxectivos. Este é o caso da primeira recomendación.

Recomendación 6. Actualización e ampliación do programa de Teleasistencia da Deputación da Coruña.

Os equipos técnicos dos Concellos da Comarca de Arzúa recoñecen que o programa de Teleasistencia da Deputación da Coruña, non só é unha ferramenta de importante eficacia á hora

de loitar contra a soidade, senón que é moi valorada polas persoas usuarias polo seu funcionamento, así como polos propios equipos técnicos.

Con todo, é posible mellorar o rendemento deste programa dende varias ópticas diferentes. En primeiro lugar, a través da ampliación da resposta ás situacións de soidade. Na actualidade estanse a detectar casos onde o illamento físico nos núcleos rurais e a soidade se complementan, non existindo nas proximidades dos/as usuarios/as fogares habitados que sexan susceptibles de recoller as chaves dos fogares dos/as usuarios/as.

Neste sentido, e tendo en conta que esta situación previsiblemente se verá incrementada, é preciso incorporar ó programa protocolos de colaboración con Protección Civil, coa Policía Local, cos servizos de emerxencia sanitaria ou coa Garda Civil, alén dos propios equipos de benestar municipal, para contar coas devanditas chaves dos domicilios das persoas usuarias que teñan problemas á hora de atopar fogares nas súas proximidades onde depositaren as chaves.

En segundo lugar, é preciso incidir na difusión do programa para mellorar o coñecemento social do mesmo e incrementar a súa demanda. Neste sentido, na liña do xa mencionado con anterioridade, un elemento fundamental para a mellora da difusión dos programas é a colaboración coas entidades asociativas, de tal xeito que poidan operar a xeito de alt falantes e, no caso de teleasistencia, transmitir a importancia do programa para a mellora da calidade de vida e da seguridade das persoas, sobre todo en casos de soidade e illamento.

Esta recomendación, atendendo á ampliación de medidas dixitais de seguridade coas que conta o vixente Programa de Teleasistencia da Deputación da Coruña, atópase na liña do traballo do Proxecto RedMay (programa europeo Interreg V A España-Portugal encabezado pola Consellería de Política Social, a Universidade de Vigo e a Cámara municipal de Braga) e das súas intervencións relacionadas coa implantación de medios tecnolóxicos para mellorar a permanencia das persoas maiores nos fogares a través da mellora da seguridade (Fogar dixital).

Como se pode observar, este é un eido no que se está a traballar dende diferentes entidades e iniciativas, xerando unha fiestra de oportunidade a través da creación de sinerxias que deben ser aproveitadas dende o local para a mellora efectiva das condicións de vida da poboación con necesidades especiais.

Recomendación 7. Actualización e ampliación das actividades levadas a cabo con persoas maiores.

Na actualidade as actividades relacionadas co envellecemento activo ou, en termos xerais, dirixidas ás persoas maiores, son un elemento común a tódolos Concellos da Comarca que amosan, como se mencionou con anterioridade, non só unha importante vitalidade, éxito e demanda entre os colectivos obxectivo, senón a súa validez tanto dende o punto de vista da actividade levada a cabo (activación física, por exemplo), como dende os obxectivos implícitos de mellorar a socialización das persoas maiores e xerar motivacións para saíren dos fogares e se relacionaren, con todo o que isto implica en termos de activación psicolóxica.

Con todo, é posible introducir novos elementos dentro do deseño das programacións co obxectivo de avanzar na súa actualización e incremento da profundidade das mesmas. Así, por exemplo, é posible mellorar no deseño de actividades interxeneracionais tanto a través do contacto entre a programación de accións para as persoas maiores cos centros educativos, como a través da programación de accións para persoas maiores que se vencellen con entidades sociais ou veciñais na que se integre de xeito explícito á mocidade ou á infancia.

Este é un exemplo de posibilidades de ampliación do alcance das actividades dirixidas ás persoas maiores que, en termos xerais, deben ser obxecto de actualización metodolóxica e de innovación.

Ademais, é preciso indicar que a curto/medio prazo vai haber un troco substancial dos perfís de persoas maiores usuarias destas actividades, emerxendo un tipo de persoa maior activa, usuaria da tecnoloxía e con inquiredanzas de carácter cultural; características estas ás que se deben adaptar as programacións actuais para manter a súa vitalidade e éxito.

Así, ábrese a posibilidade de introducir a óptica do benestar nas actividades desenvolvidas relacionadas co sendeirismo ou coa organización de viaxes e excursións, potenciando o seu contido cultural, de recuperación etnográfica e, na liña do mencionado con anterioridade, aproveitando para a introdución da óptica interxeneracional.

Recomendación 8. Expansión do Servizo de Atención ás Dificultades de Memoria operativo no Concello de Boimorto.

O Servizo de Atención ás Dificultades de Memoria é un programa desenvolvido no Concello de Boimorto, con vocación comarcal, polo equipo técnico local en colaboración coa Facultade de Psicoloxía da USC e co apoio da Consellería de Política Social.

Este programa, de vocación preventiva, diríxese ás persoas maiores de 60 anos preocupadas pola súa memoria, e ós familiares de persoas con problemas de demencias que precisen asesoramento. Entre as actividades máis salientables do programa atópase a valoración completa da función cognitiva, as actividades que axudan a preservar a memoria e a información e asesoramento en problemas de demencias.

Como se pode observar, o programa ten un obxectivo de carácter preventivo e de intervención temperá a través da avaliación neuropsicolóxica das persoas usuarias e, posteriormente, a través de actividades de estimulación cognitiva individuais e grupais ou charlas sobre o envellecemento, incluíndo tamén orientación ós familiares e coidadores/as.

O programa pode supoñer unha porta de entrada para o/as usuario/a ós servizos relacionados cos coidados e coa atención ás súas necesidades, en tanto que para as persoas coidadoras é un acceso e primeira toma de contacto tanto coa situación como co abano de servizos de acompañamento e formación relacionadas cos coidados.

Ademais, a intervención da Universidade comporta a utilización de metodoloxías innovadoras para o tratamento cos colectivos de referencia, así como a posibilidade de xerar e compartir coñecemento sobre as experiencias que resulten de utilidade para o deseño de novas metodoloxías.

O elevado interese deste programa supón a necesidade de realizar un esforzo en termos de difusión do mesmo para a captación de usuarios/as ou persoas interesadas. Neste sentido, ademais das ferramentas habituais de difusión municipal e outras innovadoras (como poden ser as liñas municipais de whatsapp, por exemplo), recoméndase a transmisión da información relacionada co programa a través das diferentes actividades deseñadas especificamente para persoas maiores polos Concellos, complementando isto coa utilización de establecementos de proximidade (hostalaría, centros de saúde, farmacias, pequeno comercio...) como rede de transmisión de información.

Finalmente, para a operativización desta recomendación considérase preciso establecer unha reflexión sobre a posibilidade de localizar un equipo específico de xeito central a nivel comarcal, ou sobre outro tipo de posibilidades como pode ser, por exemplo, a liña de traballo do Proxecto RedMay (programa europeo Interreg V A España-Portugal encabezado pola Consellería de Política Social, a Universidade de Vigo e a Cámara municipal de Braga) a través de unidades móbiles que complementen estes servizos de información e prevención de demencias con outros relacionados coa podoloxía e oftalmoloxía, tal como actúa o devandito proxecto nos Concellos de Touro e Boimorto.

Recomendación 9. Establecemento dun programa de actuación conxunta entre os departamentos de benestar locais, os CEIP, o IES de Arzúa e as ANPA.

O programa, que nos apartados anteriores tiña o obxectivo de establecer vencellos comunitarios e interxeneracionais entre as persoas maiores asistentes ás actividades de benestar e o alumnado dos CEIP, ten á súa vez o obxectivo de, dende o mesmo punto de vista comunitario, contribuír ó reforzo das relacións sociais entre as persoas maiores, polo que é unha ferramenta de salientable utilidade á hora tanto de incidir no avellentamento activo como á hora de incidir na soidade.

Neste sentido, é de especial interese retomar e estender a toda a Comarca a experiencia do Concello de O Pino que, a mediante as actividades deseñadas para as persoas maiores, acometeron experiencias interxeneracionais de éxito a raíz das que foron editados materiais de recompilación etnográfica e transmisión cultural.

Deste xeito, os obradoiros e actuacións multisectoriais mencionadas xerarán novas redes de socialización das persoas maiores, elemento este que para ser maximizado debe ir acompañado dun especial esforzo de difusión das iniciativas e captación de usuarios/as, superando os colectivos que tradicionalmente asisten de xeito asiduo ás diferentes actividades de benestar.

Con todo, a pesar de que a capilaridade das actividades municipais é salientable, sobre todo das relacionadas co lecer, é preciso indicar que o perfil das persoas asistentes ás mesmas non responde ó da persoa en situación de soidade, para o cal é preciso deseñar novos programas específicos.

Recomendación 10. Deseño dun programa específico de detección e intervención coas persoas en situación de soidade.

Na actualidade estanse a desenvolver programas específicos de detección e intervención coas persoas en soidade, aínda que estes se levan adiante sobre todo en grandes cidades, como é o caso da Coruña.

Con todo, en Concellos de elevada dispersión como os integrantes da Comarca, esta serie de programas son necesarios, sobre todo tendo en conta que aínda existen actores comunitarios cos que colaborar para levalos adiante, existencia esta que a raíz do proceso de despoboamento e desertización, non só agravará a propia problemática da soidade, senón que minorará a presenza destes actores.

Neste sentido, o programa de detección e intervención coas persoas en situación de soidade supón o establecemento dunha rede de actores comunitarios colaboradores que, a xeito de *antenas* (bares, quioscos, farmacias, Centro de Saúde, parroquia...), detecten a presenza de persoas en soidade e as súas principais problemáticas para, a continuación, informar ós departamentos de benestar locais que, a través de ferramentas de carácter comunitario, ou dos servizos propios do Concello (caso do SAF, ou do programa de Teleasistencia), ou a través das entidades sociais mediante voluntariado ou accións específicas das propias entidades, traballará para a revitalización das redes sociais destas persoas evitando así a soidade e os posibles efectos negativos da mesma.

Este mesmo programa operará a xeito de prevención en casos, por exemplo, como o das persoas coidadoras de dependentes. Así, estas persoas que contan con servizo de SAF, serán informadas de todo tipo de actividades de lecer e respiro para evitar que a intensidade e extensión no tempo das tarefas de coidado leven aparelado a desaparición das súas redes relacionais. Con todo, para este colectivo, as accións deseñadas dende os departamentos de benestar locais deben contar con servizos paralelos de coidado que cubran as súas tarefas familiares. Ademais, este programa atópase intimamente relacionado con outros programas xa existentes, como pode ser o Xantar na Casa xestionado polo Consorcio Galego de Servizos de Igualdade e Benestar, que debe ser intensificado xa que opera a xeito de dupla ferramenta contra o illamento a través da xeración de menús saudables, individualizados e de calidade.

Finalmente, é preciso facer unha especial reflexión sobre as actividades relacionadas co voluntariado que, como se indica con anterioridade, son unha ferramenta importante para potenciar as accións de benestar co liderado público.

Así, os programas de voluntariado contan cun percorrido que se debe aproveitar, sobre todo en contacto directo coas entidades sociais tanto da Comarca como daquelas que traballan na Comarca, e que poden incrementar as ferramentas tanto relacionadas coa detección de situacións de soidade como de minoración dos seus efectos a raíz non só da mera compañía prestada ós /ás usuarios/as, senón da incorporación destas persoas usuarias a redes de socialización que os leven a, progresivamente, deixar a soidade. Neste sentido, a creación de redes de voluntariado estable, sobre todo focalizado en axentes de elevado coñecemento de proximidade (farmacias, bares, comercio de proximidade, quioscos...) potencia a capacidade das mencionadas *antenas* e amplía o seu efecto a numerosos eidos nos que traballar, converténdose nunha potente ferramenta multipropósito das políticas locais de benestar.

Recomendación 11. Deseño dun sistema de transporte público local.

As carencias no actual sistema de transporte público foron recoñecidas polos equipos técnicos dos Concellos, sendo considerada unha das prioridades en termos de benestar o feito de dotarse de sistemas de mellora da mobilidade xeral, pero especificamente tamén das persoas maiores, que minimicen a utilización do vehículo privado, e que supoñan unha alternativa real para aquelas persoas que non contan con estes vehículos privados.

Con todo, na Comarca é posible atopar diferentes experiencias relacionadas co transporte público. Así, salientan os casos de O Pino e Arzúa, coa súa experiencia de transporte público local polas parroquias, e o caso de Boimorto, coa súa iniciativa especificamente dirixida ás persoas maiores para as actividades do Centro Social que é aproveitada para outras finalidades polas persoas usuarias.

Así, vista a experiencia acumulada, considérase básico analizar estas iniciativas co obxectivo de estudar a viabilidade de sistemas de transporte público local que, complementariamente coas liñas de carácter autonómico ou provincial, comuniquen os lugares e as parroquias coas centralidades municipais. É dicir, é preciso establecer unha reflexión sobre a mobilidade local para seleccionar o mellor sistema de transporte acaído a cada territorio, en tanto que esta análise tamén debe ser ampliada á elaboración dun programa comarcal de transporte adaptado específico en relación coas entidades sociais e cos equipamentos que traballan na comarca establecendo unha coordinación entre os sistemas de transporte e as necesidades sociais.

Estas iniciativas locais deberían vir precedidas de estudos de demanda, de fluxos, e da cuantificación de custos e sistemas de xestión para, a continuación, establecer roteiros e paradas atendendo a criterios de benestar, de utilización de servizos (caso do Centro de Saúde, bancos ou outros) e de dinamización do tecido comercial e hostaleiro das devanditas centralidades. Ademais, este sistema, debería ser complementario coas posibilidades abertas polo transporte compartido dos centros escolares, ampliando así as alternativas e favorecendo a mobilidade da poboación.

Finalmente, dentro deste programa, tamén é preciso iniciar accións de información/sensibilización/concienciación sobre o axeitado uso de vehículos sen carné que, en colaboración coas autoridades de seguridade viaria, protección civil e tráfico, incidan sobre o colectivo obxectivo de persoas maiores.

Como se pode comprobar, a loita contra a soidade e o avellentamento considéranse prioridades tanto para o deseño específico de accións, como para o *reenfoque* de actividades ou servizos que xa se veñen desenvolvendo no territorio, pero dende unha nova óptica de mellora da vida comunitaria e de incremento da socialización das persoas. Neste sentido, salienta o establecemento de redes de axentes colaboradores e a potencialidade de capilarización en todo o territorio como *detectores* de situacións de soidade, operando a comunidade como detección do fenómeno e, á súa vez, como solución ó mesmo.

C) As múltiples exclusións.

Ó longo da diagnose e das conclusións foron expostas diferentes formas de exclusión que afectan á poboación na Comarca, salientando tanto aquelas de carácter económico relacionadas coa disposición de rendas, como as que teñen un carácter relacional vencelladas coa soidade, coa discapacidade ou as xeradas coas diferentes adicións.

Neste sentido, e directamente vencellado coa dinamización económica que, como se mencionou, é un elemento fundamental á hora de xerar capacidade de atracción dos territorios para a fixación de poboación e na loita contra a exclusión social derivada do risco de pobreza, nos Concellos da Comarca amósase como prioritario o establecemento de coalicións entre os departamentos de benestar e os de promoción económica e emprego ou desenvolvemento local, coa finalidade de conectar ámbalas políticas públicas co obxectivo de incidir sobre a xeración de economías de proximidade e, polo tanto, para xerar postos de traballo que garantan rendas suficientes para a poboación.

Estas coalicións internas deben ser expandidas á creación de dinámicas de traballo conxunto coas entidades sociais do territorio, salientando pola súa importancia comarcal e pola súa especial adicación ás persoas con discapacidades, o traballo con AMARAI, entidade que xestiona na actualidade un centro ocupacional e un centro de día no Concello de Boimorto.

Recomendación 12. Deseño e creación de Bolsas de Traballo locais.

Con anterioridade mencionábase a necesidade de xerar *coalicións* entre os departamentos de benestar e os de promoción económica e emprego municipais co obxectivo de integrar as axendas do benestar e da dinamización económica para avanzar no proceso de atracción/retención de poboación.

Una das derivadas máis salientables da potencialidade desta *coalición* é a incidencia sobre os colectivos en risco de pobreza ou exclusión social, cos que é posible traballar non unicamente en termos de elaboración de itinerarios formativos, senón superando a inserción laboral a través de programas específicos integrándoos en ferramentas máis amplas e de maior alcance.

Así, a experiencia das diferentes Bolsas de Traballo coas que contan na actualidade Concellos na provincia é positiva á hora de establecer tanto iniciativas de intermediación entre a oferta laboral achegada por empresas e a demanda de postos de traballo solicitada polas persoas desocupadas, como á hora de establecer prioridades atendendo á existencia de diferentes colectivos obxecto de especial atención que poidan ser susceptibles de inserción efectiva.

A intermediación laboral debe ser complementada co apoio á xeración de novas iniciativas económicas de proximidade, aspecto no cal existen en diferentes Concellos da provincia experiencias innovadoras relacionadas co desenvolvemento do sector primario que poden ser tomadas como referencia, sempre dentro da liña do incremento das alternativas para a atracción/retención de poboación e da loita contra a exclusión.

De tódolos xeitos, a xeración de novas iniciativas económicas non é o único xeito de promover unha mellor inserción laboral de persoas con determinadas necesidades xa que, por exemplo, os Concellos xestionan o SAF que, como se puido comprobar, conta cun volume e cunha intensidade de recursos humanos que o fan unha oportunidade ó mesmo tempo que se estima a súa expansión, para responder á cal é preciso contar con persoal capacitado.

Recomendación 13. Creación dun sistema de bonificación local ás matriculas das accións formativas relacionadas co SAF.

Tal como se observou con anterioridade, o SAF non só é unha oportunidade laboral actual, senón que se prevé unha expansión do mesmo e, polo tanto, o incremento da demanda de persoal capacitado.

Neste caso, tendo en conta a feminización dos perfís que prestan servizo no SAF e o feito de que é un colectivo de especial atención polas políticas de benestar locais, ademais do efecto multiplicador que pode xerar en termos de fixación de poboación, é preciso fomentar o acceso á capacitación requirida para poder acceder ós procesos de selección dos diferentes prestadores a través dun sistema de bonificación ou bolsas que minore os custos da formación ás persoas en situación de desemprego.

Ademais, a pesar de que ó longo das presentes recomendacións se recolle a presenza de accións formativas territorializadas na Comarca, é preciso ter en conta os custos de desprazamento para o alumnado, de xeito que este concepto complete a mencionada bonificación ou bolsa de apoio ós estudos.

Recomendación 14. Fomento dunha contratación pública socialmente responsable.

A introdución tanto das cláusulas sociais, laborais e medioambientais así como a utilización da reserva de contratos³⁶ nas licitacións públicas está a converterse nunha ferramenta para que a contratación pública incida na dinamización dos sectores económicos de proximidade e na mellora da inclusión laboral de determinados colectivos con necesidades especiais, sempre dentro do respecto ó principio de seguridade xurídica.

Esta utilización é posible se previamente existe unha extensión das coalicións internas mencionadas con anterioridade entre os departamentos de benestar e promoción económica locais, ós departamentos de carácter xurídico e financeiro, de tal xeito que o Concello utilice un completo abano de alternativas no apoio das políticas de benestar.

A introdución destas ferramentas é posible, e na provincia existen diferentes experiencias de éxito, en licitacións tales como as relacionadas coa recollida e xestión de RSU, por exemplo, de elevada contía económica e de importante intensidade en termos de persoal requirido.

Con todo, na liña do mencionado con anterioridade, o uso das cláusulas sociais e a reserva de contratos por parte das administracións debe atender á normativa vixente, garantindo a seguridade xurídica dos procedementos de contratación.

Recomendación 15. Deseño e implementación dun programa comarcal de prevención de adiccións entre a infancia e mocidade.

Na actualidade estanse a espallar ou repuntar diferentes adiccións entre a mocidade. Algunhas delas, como as relacionadas co consumo de alcohol, contan cun importante asentamento social que, en determinados casos, se agrava a raíz do fenómeno do botellón en lugares localizados. Outro tipo de adiccións son máis novidosas e, polo tanto, máis difíciles de identificar e de traballar con elas. Trátase, por exemplo, das adiccións ás novas tecnoloxías e ós teléfonos móbiles que, na mocidade, poden derivar en diferentes tipos de acoso. Ademais, outra derivada das adiccións de carácter tecnolóxico na mocidade é a relacionada coas apostas e co xogo, tanto nas casas de apostas como a través dos *smartphones*.

Así, se ben se constata a existencia nos centros escolares de actividades de carácter puntual relacionadas coas adiccións mencionadas, estas non son estables nin continuas no tempo, dificultando a posibilidade de establecer medicións e avaliacións dos seus efectos, así como impedindo o seguimento e garantía de éxito das mesmas.

Deste xeito, considérase necesario o deseño dun programa estable de información e prevención sobre diferentes tipos de adiccións, con especial fincapé nas de carácter tecnolóxico e nas súas derivadas relacionadas co acoso e coa ludomanía. Este programa debería ser complementario

³⁶ Disposición adicional cuarta da Lei 9/2017, do 8 de novembro, de Contratos do Sector Público, pola que se traspoñen ó ordenamento xurídico español as Directivas do Parlamento Europeo e do Consello 2014/23/UE e 2014/24/UE, de 26 de febreiro de 2014.

coas diferentes accións que se desenvolven, de xeito puntual, por parte dos propios CEIP ou IES, de tal xeito que o deseño territorializado achegará unha maior riqueza e unha maior adaptación ás circunstancias locais.

Este programa, a liderar dende os departamentos de benestar locais, debe contar tanto cos centros educativos como coas ANPAS, considerando fundamental para o seu éxito a implicación das familias, para as que se desenvolverán accións específicas de información e sensibilización.

Como se pode comprobar, o traballo conxunto entre as institucións educativas e os departamentos municipais de benestar é básico á hora de establecer estratexias de prevención. A potencialidade desta colaboración tamén abre portas para o desenvolvemento de programas relacionados coa nutrición infantil saudable que poden ser *refocalizados* atendendo á prioridade de loitar contra a exclusión social e a pobreza infantil dende a garantía da equidade.

Recomendación 16. Deseño de programas de nutrición saudable de proximidade en equidade nos CEIP e no IES.

Na actualidade, unha das principais derivadas da desigualdade económica provocada, en grande medida, pola recente crise económica, é a relacionada coa pobreza e o risco de exclusión infantil. Este risco de exclusión infantil afecta á nutrición dos nenos e nenas, que en vez de caracterizarse polo consumo de alimentos saudables, se centra en consumo de procesados de baixo valor nutricional e baixo custo, afectando polo tanto ó seu desenvolvemento físico e mental, ó mesmo tempo que incide de xeito substancial no seu desenvolvemento académico.

Para paliar este fenómeno é posible o desenvolvemento dun programa de almorzos saudables de proximidade que, co obxectivo explícito de fomentar o consumo de alimentos de proximidade non procesados, tamén conta co obxectivo implícito de garantir o axeitado almorzo de todo o alumnado dos CEIP ou do IES de Arzúa sen establecer diferenzas entre eles.

Este programa, a liderar dende os departamentos de benestar locais, suporía a posta en contacto de (I) produtores, (II) persoal especializado en nutrición, (III) cociñas e/ou servizos de alimentación dos centros educativos, (IV) profesorado, (V) alumnado, e (V) ANPAS; para o cal se debe contar co apoio tanto das diferentes concellerías municipais (con especial atención a promoción económica e emprego pola súa relación cos produtores de proximidade), así como da dirección dos centros educativos.

Ó longo das diferentes recomendacións vencelladas coa loita contra as diferentes exclusións é posible incidir na potencialidade coa que contan as actuacións en rede, así como o elevado interese das accións *multipropósito* deseñadas para os CEIP e o IES, de tal xeito que estas accións xeren efectos en diferentes campos estratéxicos para as políticas de benestar locais e que, grazas á xeración da confianza entre os actores, abran posibilidades de novas actuacións posteriores.

D) Os coidados.

Un dos alicerces das políticas de benestar locais é o relacionado cos coidados ás persoas, tendo en conta a necesaria complementariedade entre as diferentes formas de coidados entre as que salientan, pola súa potencialidade, os coidados no fogar prestados a través do SAF; os coidados prestados a través de equipamentos especializados de proximidade como poden ser os Centros de Atención ás Persoas Maiores, as Escolas Infantís ou os Centros de Día e Centros Ocupacionais para persoas con discapacidades ou necesidades especiais; os coidados prestados a través de prazas de carácter residencial; ou os coidados prestados a través das redes familiares.

Neste sentido, se ben se considera necesario incrementar os esforzos na dotación de prazas de proximidade para a atención ás persoas maiores con carácter non residencial, xa que se está lonxe de chegar ós obxectivos que a Xunta de Galicia establece no ano 2008 para a que habería que crear 101 prazas, esta diferenza non é tan importante nas prazas de carácter residencial, onde se establece en 19 prazas na Comarca.

Con todo, é preciso facer fincapé en que ademais das necesidades dos coidados ás persoas maiores, a Comarca tamén conta con equipamentos para a atención ás persoas con discapacidade, se ben estas son da iniciativa social, polo que é preciso mellorar a colaboración para o mantemento destes equipamentos xa que a oferta social é a única na Comarca.

Outro das grandes ferramentas das políticas locais relacionadas cos coidados é o SAF que, tanto na súa modalidade de dependencia como na de libre concorrência, conta cun salientable impacto na Comarca. Así, no ano 2018 o SAF chega a 226 persoas prestando máis de 59.000 horas de servizo por parte de 82 persoas auxiliares e 5 de coordinación, o cal amosa non unicamente a intensidade do servizo, senón a elevada capilaridade do mesmo, sobre todo tendo en conta o perfil medio do/a usuario/a (persoas maiores) e a evolución da poboación.

Con todo, un dos elementos que na actualidade está a marcar a actuación do SAF municipal ou libre concorrência, é a necesidade de cubrir as elevadas esperas derivadas do proceso de tramitación e valoración da dependencia e conseguinte prestación posterior dos seus abanos de servizos. Así, esta realidade seguida en boa parte dos Concellos supón que o SAF básico non sexa utilizado con criterios proactivos, senón como recurso previo á dependencia para persoas *de facto* dependentes pero que se atopan inmersas no proceso administrativo de valoración e tramitación de servizos.

Neste sentido, e co obxectivo de mellorar na prestación do SAF, considérase preciso acometer diferentes medidas.

Recomendación 17. Posta a disposición dos Concellos da Comarca de ferramentas para a mellora do SAF.

Tal como se mencionaba nas conclusións, o SAF é unha das principais ferramentas coas que contan os Concellos da Comarca para traballar nos coidados das persoas, co apoio no caso do

Concello de Boimorto dos equipamentos municipais de atención ás persoas maiores, polo que é preciso focalizar a atención nas necesidades do servizo, que van alén da expansión cuantitativa do mesmo.

Así, só o Concello de Boimorto conta coa xestión directa íntegra do servizo, sendo preciso poñer á súa disposición ferramentas informatizadas para a mellora da xestión do mesmo que deriven nunha maior capacidade técnica de efectuar seguimentos e control, así como unha mellora da eficiencia a través da optimización de rutas e horarios. Ademais, as melloras na xestión deben ir acompañadas por outras ferramentas como sistemas de análise da calidade do servizo e avaliación do mesmo co obxectivo de fornecer ós equipos técnicos municipais de información para a mellora continua.

No caso do resto dos Concellos, a vía para a prestación é a xestión indirecta (coa excepción de Touro que conta co sistema mixto en Libre Concorrenzia), polo que é preciso facer especial fincapé nas necesidades de todo o proceso de servucción dende a ideación inicial da licitación. Neste sentido, considérase de especial importancia o deseño das licitacións dende a perspectiva de benestar, introducindo cláusulas sociais que permitan ampliar o alcance do servizo na liña das *coalicións internas* coa política de emprego de proximidade xa mencionadas.

A introdución destas ferramentas nas licitacións deben ir acompañadas do fornecemento de sistemas de seguimento e control dos prestadores que permitan ós equipos municipais ter información actualizada sobre a prestación do servizo e sobre as diferentes incidencias.

Finalmente, ó igual que acontece no caso da xestión directa, é preciso contar con ferramentas que permitan a análise da calidade do servizo e a avaliación do mesmo, mellorando a comunicación entre usuarios/as/persoas coidadoras – prestadores – titular do servizo e permitindo avanzar cara a mellora continua.

Como se pode observar, a recomendación céntrase no fortalecemento das capacidades dos equipos técnicos municipais para o deseño, planificación, control e avaliación do SAF, co obxectivo de avanzar na mellora do servizo como parte fundamental da política de benestar local.

Recomendación 18. Deseño dun Plan de Formación territorializado con especificidade para o SAF.

A elevada intensidade do SAF en recursos humanos, así como a variación dos casos individuais ós que se enfrontan no seu traballo diario tanto os equipos técnicos como as profesionais auxiliares, fan preciso o deseño de accións formativas específicas que permitan a actualización constante das persoas ás esixencias do traballo.

Ademais, é preciso ter en conta un elemento que, en numerosas ocasións non é ponderado con suficiencia. Trátase da elevada esixencia emocional á que se enfrontan as persoas profesionais dos equipos de benestar e que, con respecto ás auxiliares do SAF, viven en primeira persoa

situacións de elevada tensión. Este elemento é preciso afrontalo a través de técnicas psicolóxicas co obxectivo de mellorar a saúde laboral e diminuír o risco do *profesional queimado/a*.

Finalmente, as accións formativas comarcais presenciais para as persoas profesionais do SAF levan implícito o establecemento de relacións entre estes profesionais, co cal se xeran dinámicas positivas de valor para o desempeño do servizo.

Recomendación 19. Deseño de protocolos de actuación para intervencións derivadas do SAF.

O SAF é un servizo que na Comarca está a chegar a 226 fogares no ano 2018, polo que a súa elevada capilaridade convérteo nunha fonte de información dun enorme valor para os departamentos locais de benestar. Neste sentido, é preciso aproveitar este caudal para xerar novas intervencións que superen a atención directa á persoa usuaria e que se focalicen, entre outras, na valoración da (I) necesidade de realizar obras de rehabilitación, accesibilidade ou mellora da habitabilidade das vivendas; e (II) a necesidade de realizar intervencións coas familias e coas persoas coidadoras principais en materia de formación, respiro ou apoio psicolóxico.

A actuación dos departamentos de benestar municipais nestes aspectos é fragmentada, polo que é preciso crear procedementos para a intervención e homoxeneizala, sobre todo tendo en conta a importancia das devanditas actuacións.

Así, recoméndase o deseño de protocolos internos de actuación dos diferentes departamentos municipais (SAF, equipo técnico de benestar, urbanismo...) en relación á redacción (de ser preciso) de proxectos de obras de mellora da habitabilidade dos fogares e de solicitude de apoio económico (de ser o caso); en tanto que tamén se recomenda o deseño de protocolos para a prestación de servizos de apoio psicolóxico ás persoas coidadoras ou de intermediación en conflitos familiares, de acontecer.

Neste sentido, é importante salientar que na Comarca é preciso avanzar na mellora da habitabilidade das vivendas e da adaptación das súas estruturas e servizos, así como da súa accesibilidade, atendendo sobre todo ás necesidades das persoas maiores. Esta liña de actuación, que ten no SAF unha fonte de información básica, segue o traballo do Proxecto RedMay (programa europeo Interreg V A España-Portugal encabezado pola Consellería de Política Social, a Universidade de Vigo e a Cámara municipal de Braga) e das súas intervencións relacionadas coa creación de contornas amigables – housing para as persoas maiores.

Ademais, no caso do apoio ás persoas coidadoras e das actividades de prevención, salienta a experiencia do Servizo de Atención ás Dificultades de Memoria do Concello de Boimorto que, como se menciona con anterioridade, é obxecto dunha recomendación específica debido á elevada importancia que teñen estes achegamentos.

Recomendación 20. Deseño dun proxecto piloto para a mellora do SAF a través da Terapia Ocupacional.

Como se vén comentando, o SAF é un servizo que na actualidade está a ocupar un volume importante de recursos municipais, chegando a numerosos fogares da Comarca e amosando a posibilidade de xerar novas intervencións con maior profundidade.

Este é o obxecto do proxecto piloto que se recomenda acometer na Comarca, dotando ós equipos SAF do/a profesional da Terapia Ocupacional que, para cada fogar, elabore un estudo de adaptación funcional e prevención de caídas. Estas funcións serán complementadas con obradoiros de memoria descentralizados onde o/a profesional da Terapia Ocupacional, en coordinación co resto do equipo de benestar, realizará actividades de reactivación e de prevención.

Este tipo de obradoiros terá dúas modalidades básicas. Os realizados en lugares públicos (centros sociais ou sociocomunitarios, por exemplo) ós que acudirán as persoas que non teñan dificultades de mobilidade ou que contén con posibilidade de transporte. Por outra parte, deseñase unha metodoloxía específica para realizar estes obradoiros en fogares de persoas con dificultades de mobilidade, xuntando en función das posibilidades, a veciños da do núcleo favorecendo a socialización e o contacto.

Ademais, os/as profesionais da Terapia Ocupacional formarán ás persoas integrantes do SAF da Comarca para mellorar as súas habilidades e coñecemento, así como asesorarán ás persoas usuarias na adquisición de axudas técnicas.

E) Os equipos e a continuidade das políticas de benestar.

Un dos aspectos fundamentais nas políticas de benestar locais é o relacionado coa súa continuidade no tempo e, polo tanto, a súa estabilidade. Esta continuidade das actuacións, que é a fonte dos efectos que se procuran, non se acada sen contar coa continuidade dos equipos que as xestionan e implementan.

Como se puido comprobar, unha parte salientable dos recursos que os Concellos da Comarca utilizan para financiar as políticas de benestar procede da Deputación da Coruña que, a través da convocatoria anual, achega recursos ós Concellos para financiar parte dos equipos e parte do custo do SAF libre concorrência. Con todo, este sistema de financiamento, alén de evolucionar de xeito substancial ó longo dos últimos anos, segue a ser de carácter anual, aspecto este que limita a continuidade procurada nas políticas de benestar locais a través da introdución de elementos de discontinuidade nos equipos.

Neste sentido, un dos aspectos que inflúen, segundo os equipos técnicos municipais, na presenza de reticencias locais á hora de realizar a contratación efectiva de profesionais unha vez garantida o

financiamento anual, é precisamente esta temporalidade, de tal xeito que avanzar na superación do marco temporal supón avanzar na cobertura definitiva dos equipos.

Ademais, na análise da situación dos equipos municipais salienta a presenza de persoal técnico complementario ó da Traballadora Social. Neste sentido, a posta a disposición por parte da Deputación da Coruña de financiamento para cubrir estes perfís está a ser axeitado ó contribuír á multidisciplinariedade dos equipos e, polo tanto, á xeración de novas intervencións en campos de actuación de interese como é o relacionado cos centros educativos, por exemplo.

Con respecto ó persoal de apoio administrativo, a súa presenza non se atopa tan estendida xa que, en tanto Touro conta con el, os Concellos de Boimorto e Arzúa contan con medias xornadas, e o Concello de O Pino non dispón deste apoio. Con todo, é preciso mencionar que este perfil se considera indispensable a xornada completa para apoiar ós equipos técnicos.

Tamén é preciso ter en conta, con respecto ós equipos técnicos municipais, a necesidade de dotación dende unha perspectiva comarcal de perfís técnicos diferentes ós xa habituais nos Concellos que apoien, amplíen e incrementen a profundidade tanto das accións xa desenvolvidas como doutro tipo de programas propostos que respondan ós salientables retos detectados.

Con respecto ás entidades sociais que traballan na Comarca, o contexto de actuación é máis esixente xa que, en moitas ocasións, a realización de actividades (cando non a propia supervivencia da entidade) depende do ciclo do financiamento anual, con tódolos seus condicionantes, polo que a superación do marco anual suporía unha importante estabilidade a tódolos niveis para a vida e actuación das entidades sociais, sobre todo das de limitado tamaño como é o caso.

Así, dentro dun marco xeral de avance na estabilidade do apoio técnico e financeiro que a Deputación da Coruña presta ós Concellos e ás entidades da Comarca, é preciso incidir nas seguintes recomendacións.

Recomendación 21. Reforzo da posta a disposición dos Concellos da posibilidade de contar con perfís complementarios.

Na actualidade, os Concellos da Comarca aproveitan o financiamento da Deputación para a integración de persoal técnico complementario ó do/a traballador/a social. Así, en Arzúa, Boimorto e Touro cóntase con senllos A2 financiados pola Deputación, en tanto que no Concello de O Pino este perfil é o de A1, correspondente a unha persoa coa titulación de psicoloxía.

Con respecto ó perfil administrativo, a súa implantación atópase menos estendida, coa presenza de xornadas parciais, sendo preciso reforzar esta posibilidade de financiamento para a dotación de persoal técnico e administrativo nos Concellos da Comarca ata a súa cobertura definitiva, se ben é preciso ter en conta dous aspectos.

En primeiro lugar, considérase que este apoio financeiro debe superar o horizonte temporal anual, camiñando na liña da estabilidade plurianual, co obxectivo non unicamente de reforzar a continuidade dos programas, senón de garantir a seguridade no fluxo financeiro para os Concellos, evitando así posibles dúbidas ou reticencias xurdidas dos departamentos municipais xurídicos ou económicos.

En segundo lugar, é preciso facer fincapé non só na necesidade dos postos relacionados coa educación familiar ou social, senón que na liña das recomendacións mencionadas, estes perfís débense ampliar ós profesionais da terapia ocupacional ou da psicoloxía (xa presente este último en O Pino) por exemplo, co obxectivo de ampliar tanto os programas como a súa profundidade dende a óptica da multidisciplinariedade.

Ademais, seguindo co reforzo dos equipos, é preciso mellorar a coordinación comarcal e provincial da actuación dos perfís financiados, o cal redundará nun maior rendemento institucional e nunha maior integración das actividades.

Recomendación 22. Financiamento das actividades de benestar.

Como se pode comprobar, na actualidade o modelo de apoio financeiro da Deputación ós Concellos específico para as políticas de benestar locais céntrase no equipo e na actuación do SAF de libre concorrência. Por outra banda, dentro do POS+ inclúese o financiamento que en modelos de colaboración previos se destinaba a actividades relacionadas, por exemplo, co avellentamento activo.

Con todo, estes dous sistemas de financiamento (o POS+ e o Programa anual para o Financiamento dos Servizos Comunitarios Municipais – FOPSS-), aínda que complementarios, xeran lóxicas de actuación diferenciadas relacionadas coa súa condicionalidade. Así, en tanto o POS+ reforza a autonomía local outorgándolle á axenda municipal unha elevada capacidade de distribución dos fondos, o FOPSS é un programa condicional de carácter sectorial. É dicir, é o maior ou menor peso da axenda local de benestar a que incide na asignación definitiva dos fondos do POS+ ás políticas de benestar, en tanto que a propia natureza do FOPSS garante a súa finalidade.

Neste sentido, tendo en conta a globalmente recoñecida debilidade das axendas locais de benestar, e no marco do avance na estabilidade e plurianualidade do actual modelo de colaboración entre a Área de Benestar da Deputación da Coruña e os Concellos proposta, é preciso incrementar esta colaboración a través da inclusión do financiamento de actividades de benestar que vaian alén das xa recoñecidas no POS+ ou das que se poidan implementar de xeito directo por parte da Deputación.

Así, recoméndase incluír no novo modelo financiamento actividades que sexan de especial interese na Comarca de Arzúa, como son as relacionadas coa xeración de sinerxias entre benestar e promoción económica e emprego, co deseño de actividades encamiñadas á mocidade e á

prevención de adicións ou con programas para o traballo con coidadores/as, aspectos estes nos que se recoñecen salientables baleiros na actualidade.

Recomendación 23. Programa de formación de benestar.

Dentro do Plan de Acción de Servizos Sociais contemplarase a necesaria elaboración dun Programa de Formación específico en materia de benestar de carácter territorializado que dea resposta ás necesidades de actualización dos equipos dos departamentos, e dentro do cal se insira de xeito específico a realidade do SAF como programa central cunha especial atención, como se menciona con anterioridade, ó traballo das persoas auxiliares.

Este Programa de Formación en benestar terá como principal obxectivo a actualización das ferramentas e metodoloxías coas que actúan os equipos, favorecendo a interdisciplinariedade, e poñendo especial atención a aspectos como a xestión do SAF, o avellentamento, o enfoque sociosanitario ou que incidan en ocos recoñecidos como son os relacionados, por exemplo, co traballo coa mocidade ou coas persoas coidadoras, aspectos que están a marcar o presente das políticas de benestar nos Concellos de Arzúa.

Estas accións formativas, para cuxa realización se solicitará especial colaboración ós equipos municipais, desenvolveranse con carácter territorial, incorporando, en función das temáticas, ó persoal das entidades sociais que traballen na Comarca, o cal derivará nun maior coñecemento mutuo e colaboración na liña da creación de redes de entidades de benestar comarcais.

O Programa de Formación en Benestar será complementado coa dotación, a nivel central, dun centro de recursos metodolóxicos e experiencias comparadas, completando así á formación presencial tradicional e poñendo a disposición dos equipos técnicos un abano de medios para a actualización e adaptación dos sistemas de traballo.

4.3 CONSIDERACIÓNS FINAIS.

O conxunto de recomendacións deseñadas para a mellora das políticas de benestar locais dos Concellos da Comarca de Arzúa insírense nun abano máis amplo recollido no Plan de Acción de Servizos Sociais da Deputación da Coruña.

Este Plan de Acción, na liña de mellorar na estabilidade e de incrementar o apoio da Deputación ós Concellos, asume unha actuación de carácter integral que pretende mellorar a autonomía local, mellorar e incrementar os programas de actuación locais e o seu alcance dentro dunha estratexia de actuación a medio prazo que incida, dende unha lóxica integrada e común, en diferentes grandes realidades sociais que están a determinar a actuación dos servizos locais.

Así, o Plan de Acción diseña actuacións a desenvolver a nivel central, empezando pola consolidación e avance do modelo de relación multinivel dende a óptica da estabilidade e da plurianualidade, e a nivel local en estreita coordinación cos equipos locais, para cuxo reforzo e apoio tamén se diseñan medidas específicas.

Neste sentido, a través destas medidas, así como dende un punto de vista multidisciplinar e de rede, preténdese incidir en grandes aspectos como o devalo demográfico, o avellentamento ou a soidade que, se ben son unha realidade, medrarán en incidencia nos anos vindeiros.

Ademais, préstase especial atención ás ferramentas de intervención dos equipos locais que, comezando polo Servizo de Axuda no Fogar e continuando pola introdución da perspectiva comarcal na dotación de equipos de apoio complementarios, serán potenciadas na liña de contribuír de xeito integral na mellora do benestar e da calidade de vida da poboación, así como a xerar territorios atractivos.

OS SERVIZOS SOCIAIS NA COMARCA DE ARZÚA

Plan de Acción de Servizos Sociais

